

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Zhanaiym KUANDYK

AFET GAZETECİLİĞİ BAĞLAMINDA DEPREM HABERLERİNİN İNCELENMESİ:
ATV VE NOW TV (FOX) ANA HABER BÜLTENİ ÖRNEĞİ

Gazetecilik Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2025

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Zhanaiym KUANDYK

AFET GAZETECİLİĞİ BAĞLAMINDA DEPREM HABERLERİNİN İNCELENMESİ:
ATV VE NOW TV (FOX) ANA HABER BÜLTENİ ÖRNEĞİ

Danışman

DOÇ. DR. Tuba LİVBERBER

Gazetecilik Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2025

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Zhanaiym KUANDYK'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Gazetecilik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Tugay ARAT (İmza)

Üye (Danışman): Doç. Dr. Tuba LİVBERBER (İmza)

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Çiçek YÜCEL (TOPÇU) (İmza)

Tez Başlığı: Afet Gazeteciliği Bağlamında Deprem Haberlerinin İncelenmesi: ATV ve NOW TV (FOX) Ana Haber Bülteni Örneği

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 20/01/2025

Mezuniyet Tarihi : 06/02/2025

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Afet Gazeteciliği Bağlamında Deprem Haberlerinin İncelenmesi: ATV ve NOW TV (FOX) Ana Haber Bülteni Örneği” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yaralandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

(İmza)

Zhanaiym KUANDYK

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Zhanaiym KUANDYK
Öğrenci Numarası	202152051503
Anabilim Dalı	Gazetecilik Ana Bilim Dalı
Programı	Gazetecilik
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Doç. Dr. Tuba LİVBERBER
Yüksek Lisans Tez Başlığı	Afet Gazeteciliği Bağlamında Deprem Haberlerinin İncelenmesi: ATV ve NOW TV (FOX) Ana Haber Bülteni Örneği
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2556535616
Rapor Tarihi	29.12.2024
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %5 Alıntılar dahil: %10
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE, Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orjinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orjinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orjinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.	
Danışman Öğretim Üyesi Doç. Dr. Tuba LİVBERBER	

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	iii
KISITLAMALAR LİSTESİ	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vi
ÖNSÖZ	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜNDEM BELİRLEME KURAMI VE ETKİLERİ

1.1. Gündem Belirleme Kavramı ve Kapsamı.....	4
1.2. Yaklaşımın Tarihçesi.....	8
1.2.1. Walter Lippmann (1922).....	9
1.2.2. Harold D. Lasswell (1927).....	11
1.2.3. Lazarsfeld, Berelson ve Gaudet (1944).....	14
1.2.4. Norton Long (1958) ve Bernard Cohen (1963).....	16
1.3. Gündem Belirlemeyi Oluşturan Sebepler.....	18
1.3.1. Ekonomik Sebepler.....	19
1.3.2. Kültürel Sebepler.....	21
1.3.3. Toplumsal Sebepler	23
1.4. Gündem Belirleme Sürecinin Unsurları	26
1.4.1. Medya Gündemi	27
1.4.2. Kamu Gündemi.....	31
1.4.3. Siyaset Gündemi.....	34

İKİNCİ BÖLÜM

AFET GAZETECİLİĞİ

2.1. Afet Kavramı, Türleri ve Özellikleri.....	38
2.2. Afete Sebep Olan Unsurlar ve Etkiler.....	42
2.3. Afet Yönetimi ve Afet İletişimi Kavramı.....	45
2.4. Afet Gazeteciliği ve Yönleri.....	50
2.4.1. Kavramsal Olarak Afet Gazeteciliği.....	51

2.4.2. Afet Gazeteciliğinin Mesleki Riskleri	55
2.4.3. Afet Gazeteciliğinin Yönleri	58
2.4.3.1. Yasal Düzenlemeler	58
2.4.3.2. Etik Değerler.....	61
2.4.3.3. Psikolojik Etkileri.....	64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TELEVİZYON ANA HABER BÜLTENLERİNDE DEPREMİN YANSIMALARI:

ATV ve NOW TV (FOX TV) ÖRNEĞİ

3.1. Araştırmanın Konusu ve Problemi.....	68
3.2. Araştırmanın Amacı	69
3.3. Araştırmanın Önemi.....	70
3.4. Araştırma Soruları.....	70
3.5. Kapsamı ve Sınırlılıkları.....	71
3.6. Yöntemi	72
3.7. Televizyon Ana Haber Bültenlerinde 6 Şubat Kahramanmaraş Depremi: ATV ve NOW TV (FOX TV) Örneği	73
3.8. Televizyon Ana Haber Bültenlerinin Niceliksel Analizi	73
3.8.1. Haberlerin Sayısal Dağılımı	73
3.8.2. Haberlerin Süre Bazında Günlük Dağılımı	75
3.8.3. Haberi Üreten Organizasyonlar ve Kaynaklar	76
3.8.4. Haberde Yer Alan Aktörler.....	77
3.8.5. Canlı Yayın Bağlantıları ve Konukları	78
3.8.6. Haberlerdeki Konular.....	79
3.8.7. Görüntülerin Özellikleri.....	80
3.8.8. Haberlerde Ses Kullanımı	81
3.9. Televizyon Ana Haber Bülteninde Deprem Haberlerinin Niteliksel Analizi.....	82
3.9.1. Haber Bültenlerinin Deprem Haberlerine Yaklaşımı	82
3.9.2. Haber İçeriklerine İlişkin Sonuçlar.....	82
3.9.3. Haberlerin Etik Unsurlarının Değerlendirilmesi	84
SONUÇ	86
KAYNAKÇA	90
ÖZGEÇMİŞ	106

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 3. 1 ATV Televizyon Akşam Ana Haber Bülteni Haberlerin Sayısal Dağılımı.....	74
Tablo 3. 2 NOW TV Televizyon Akşam Ana Haber Bülteni Haberlerin Sayısal Dağılımı	74
Tablo 3. 3 ATV ve NOW TV Televizyon Akşam Ana Haber Bülteni Haberlerinin Süre Bazında Günlük Dağılımı	75
Tablo 3. 4 ATV ve NOW TV Televizyon Akşam Ana Haber Bültenlerinde Haberi Üreten Organizasyonlar ve Kaynaklar	76
Tablo 3. 5 ATV ve NOW TV Televizyon Akşam Ana Haber Bültenlerinde Haberde Yer Alan Aktörler	77
Tablo 3. 6 Canlı Yayın Bağlantıları ve Toplam Ayırılan Süre.....	78
Tablo 3. 7 Canlı Yayın Konukları ve Toplam Ayırılan Süre	79
Tablo 3. 8 Haber Konularının Değerlendirilmesi	79
Tablo 3. 9 Ana Haber Bültenlerindeki Haberlerin Görüntü Özellikleri	80
Tablo 3. 10 Haberlerde Kullanılan Ses Efektifleri	81
Tablo 3. 11 Haber Bültenlerinin Deprem Haberlerine Yaklaşımı	82
Tablo 3. 12 ATV, NOW TV Ana Haber Bültenlerinin Haber İçeriklerine İlişkin Sonuçlar ...	83
Tablo 3. 13 Haberlerin Etik Unsurlarına İlişkin Dağılımı	84

KISITLAMALAR LİSTESİ

AA	Anadolu Ajansı
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
BM	Birleşik Milletler
CRED	Afetlerin Epidemiyolojisi ve Araştırma Merkezi (Centre for Research on the Epidemiology of Disaster)
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
DHA	Demirören Haber Ajansı
EM-DAT	Uluslararası Afet Veri Tabanı (Emergency Disaster Database)
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNDRR	Birleşmiş Milletler Afet Risk Azaltma Ofisi
UNISDR	Birleşmiş Milletler Uluslararası Afet Azaltma Stratejisi (United Nations International Strategy for Disaster Reduction)
ISDR	Uluslararası Doğal Afetleri Azaltma Stratejisi (International Strategy for Disaster Reduction)
İHA	İhlas Haber Ajansı
YÖK	Yükseköğretim Kurulu
WMO	Dünya Meteoroloji Örgütü

ÖZET

Günümüzde toplum, iklim değişikliği nedeniyle daha sık ve yoğun hale gelen afetler ve doğal tehlikeler nedeniyle benzeri görülmemiş zorluklarla karşı karşıyadır. Medyanın felaketler esnasında üstlendiği rolün sadece bilgilendirici bir yönü değil, aynı zamanda afet riskinin azaltılmasına da katkıda bulunan bir rolü vardır. Ancak televizyonda afet haberlerinin sunumu çoğu zaman gazeteciliğin ahlaki ve etik yönlerini ihlal etme riski taşımaktadır. Bu tür haber içeriklerin afetler sırasında medyada sunulma biçimi, kamuoyunun oluşumuna katkıda bulunarak izleyicilerin algısını etkilemektedir.

Türkiye'yi 1999 yılında büyük ölçüde sarsan depremten sonra, 6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye'nin Kahramanmaraş ilinde meydana gelen deprem, büyük ölçekli afet riski açısından gündeme gelmiştir. Bu kapsamda “Afet Gazeteciliği Bağlamında Deprem Haberlerinin İncelenmesi: ATV ve NOW TV (FOX) Ana Haber Bülteni Örneği” başlıklı tez çalışması, gündem belirlemenin ana yönlerini, afet gazeteciliğinin temel ve ayırt edici özelliklerini incelemiştir. Çalışma kapsamında 6 Şubat-25 Şubat 2023 tarihleri arasındaki deprem haberlerini ele alan ATV ve NOW TV (FOX) televizyon kanallarının hafta içi ve hafta sonu bazında akşam ana haber bültenleri değerlendirilmiştir. Araştırmada, ana haber bültenlerinde yer alan deprem haberlerinin niceliksel ve niteliksel içerik analiziyle elde edilen verileri afet gazeteciliği, etik kriterleri ve psikolojik etki bağlamında incelenilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Afet, Afet gazeteciliği, Deprem, Ahlaki ve Etik yönler

SUMMARY

**ANALYZING EARTHQUAKE NEWS IN THE CONTEXT OF DISASTER
JOURNALISM: THE CASE OF ATV AND NOW TV(FOX) NEWS BULLETINS**

Today's society faces unprecedented challenges related to disasters and natural hazards, which are becoming more frequent and intense due to climate change. The role of the media during disasters is not only to provide information but also to contribute to disaster risk reduction. However, presenting disaster news on television often risks violating the moral and ethical principles of journalism. Broadcasting such news content during disasters influences audience perceptions and contributes to the formation of public opinion.

After the earthquake that severely shook Türkiye in 1999, the earthquake that occurred in the Turkish province Kahramanmaraş on February 6, 2023, has become significant in terms of large-scale disaster risk. In this context, the article "Analyzing Earthquake News in the Context of Disaster Journalism: The Case of ATV and NOW TV (FOX) Main News Bulletins" examines the main aspects of agenda-setting and the main and distinctive features of disaster journalism. The study analyzed the evening editions of ATV and NOW TV (FOX) main news bulletins covering earthquake news between February 6 and February 25, 2023, on both weekdays, and weekends. The study employed quantitative and qualitative content analyses of earthquake news in major newscasts, focusing on the context of disaster journalism, ethical criteria, and psychological impact.

Keywords: Disaster, Disaster journalism, Earthquake, Ethical aspects

ÖNSÖZ

Afetler konusu çağdaş iletişim araçlarında özel bir yere sahiptir. Depremler de dahil olmak üzere doğal afetler, empati ve acil eylem ihtiyacını artırarak kamuoyunda derin yankı uyandırır. Afet gazeteciliği faaliyeti, uyarı, kurtarma sürecinin desteklenmesi ve dayanıklılığın oluşturulması da dahil olmak üzere afetle ilgili bir dizi işlevi yerine getirebilmektedir. Ancak haberlerde bu olayların ele alınış biçimi, izleyici algıları, kamuoyu, davranış kalıpları ve hatta hükümet kararları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.

Afet haberciliği alanında yapılan çalışmalar, felaket olaylarının medyada ele alınışının çeşitli yönlerini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, çalışma deprem haberlerini yayınlayan televizyon haber bültenlerinin içerik analizine dayanmaktadır. Haber bültenlerinin içerik analizi metodolojisinin uygulanması, deprem konulu haberlerin sunum biçimleri, tematik ve duygusal yapıları ile izleyiciler üzerindeki etkilerinin belirlenmesine yönelik metodolojik bir çerçeve oluşturmaktadır. Ayrıca, televizyon haber bültenleri üzerinden şekillenen gündemi analiz eden bu çalışma, afet gazeteciliğinin bilgilendirici ve kamusal rolünü ortaya koymaya yönelik bir araştırma niteliği taşımaktadır.

Yapılan araştırma, medya alanında afet gazeteciliğinin işlevlerinin kavranmasına yönelik katkıda bulunmayı öngörmektedir. Elde edilen bulgular, afetlerde medyanın rolüne ilişkin yapılan bilimsel araştırmaları geliştirecek ve aynı zamanda gazetecilik faaliyetlerinin kamuya yönelik sorumluluk temelinde gelişimine katkı sağlayabilecektir.

Bu tezin hazırlanması sürecinde sunduğu değerli yardımları, profesyonel rehberliği ve sağladığı motivasyon ile çalışmamı şekillendiren Danışmanım Doç. Dr. Tuba LİVBERBER'e en içten teşekkürlerimi sunarım. Aynı zamanda bu süreç boyunca bana olan sarsılmaz destekleri ve verdikleri umutla yanımda olan aileme de derin minnettarlığımı sunarım.

Zhanaiym KUANDYK

Antalya, 2025

GİRİŞ

Afet, genellikle aniden meydana gelen ve insanlara, altyapılara geniş çaplı zarar veren, toplumlar ve hatta uluslar için uzun iyileşme sürelerine yol açabilen doğal bir felakettir.

Afet istatistiklerine (doğal ve doğal-antropojenik), bakıldığında doğal afetlerin sıklığının ve yoğunluğunun son yıllarda birkaç kat arttığını göstermektedir. Her yıl 50 milyondan fazla insanın çatışma bölgelerinde yaşadığı ve 100 milyon insanın da doğal afetlerden etkilendiği tahmin edilmektedir. Acil Durum Olayları Veri Tabanı (EM-DAT) 2023 yılında doğal afetlerle ilgili toplam 399 felaket kaydetmiştir. Bu olaylarda 86.473 kişi hayatını kaybetmiş ve 93,1 milyon kişi etkilenmiştir.

Katrina Kasırgası (2005), Hint Okyanusu depremi ve tsunamisi (2004), Japonya depremi (2011), Sandy Kasırgası (2012) ve Türkiye ile Suriye'nin büyük bölümünü etkileyen 2023 depremi gibi 21. yüzyılın en bilinen doğal afetleri, doğal tehlikelerle ilişkili felaketlerin yarattığı tehdidi daha da artırmıştır. Dolayısıyla, kısa vadeli ani etkiler ve uzun vadeli sonuçlar çok sayıda insan kaybına, büyük ölçekli ekonomik zararlara ve çevresel bozulmalara yol açmıştır.

Afetle ilgili olayların farklı aşamalarında alternatif medyanın gelişmesine rağmen, televizyon güvenilir ana bilgi kaynağı olarak devam etmektedir. Bu nedenle, felaketlerin yol açtığı fiziksel, duygusal ve psikolojik travma nedeniyle, afetler sırasında kamu algılarının şekillendirilmesinde ana akım televizyon haberleri geniş bir izleyici kitlesi için temel bilgilendirici niteliğindedir.

Afet gazeteciliği, bir toplumun ani kayıplarla başa çıkmasına yardımcı olabilecek, topluma bilinç kazandırabilecek, toparlanma ve yeniden inşa sürecine yol gösterebilecek kilit unsurlardan biridir. Eğer haberler, mağdurların ve izleyicilerin önemli, büyük ölçekli travmatik olaylarla başa çıkmalarına, iyileşmelerine yardımcı olan fikir ve duyguları sağlıyorsa, afet gazeteciliğinin iyileşmede neredeyse tıbbi bir rol oynadığı kabul edilebilir. Ancak, afetler sırasında olası yaralanma ve müdahale yelpazesinin çok geniş olduğunu, dolayısıyla ana akım haberlerde bu tür konuların ele alınmasının bağlamsal ve yapısal faktörlere bağlı olduğunu belirtmek önemlidir. Yani, afetlerin haberleştirilmesi, kendi siyasi ilkelerine bağlı olan haber kuruluşlarına bağlı olabilmektedir.

Son yıllarda afet gazeteciliğinde objektiflik, dengenin etik ve psikolojik boyutları, kamuoyu oluşturma ve etkileme bağlamında yeniden değerlendirilmesinin sorunlu yönleri bulunmaktadır. Bu nedenle çalışma, televizyon kanallarının ana haber bültenlerinde deprem

gibi afet bilgilerinin nasıl ele alındığını, nasıl vurgulandığını ve kamuoyuna hangi formatta iletilildiğini analiz etmemize olanak tanımaktadır.

Bu temelde, çalışma üç bölümden oluşturulmuştur. Çalışmanın “Gündem Belirleme Kuramı ve Etkileri” başlıklı ilk bölümünde gündem belirlemenin tanımı, kavramı ve özelliklerine ilişkin genel kuramsal görüşler ele alınmış, gündem belirleme kuramının kökenleri ve gelişimi tartışılmış ve bu kuram çerçevesinde çalışan araştırmacıların kuramsal ve ampirik çalışmaları incelenmiştir. Bu bölüm, izleyiciler arasında belirli konuların seçiminin önemini ölçerek izleyici gündemini belirlemeyi araştırmıştır. Medya, siyasi ve kamu gündemi belirlemeleri arasındaki farklar incelenmiştir.

İkinci bölümde “Afet Gazeteciliği” konusu olarak belirlenerek, afet kavramı, tanımı ve türleri incelenmektedir. Bu bölümde afet tanımına ilişkin farklı yaklaşımlar gözlemlenmektedir ve kavramın temel özellikleri analiz edilmektedir. Bölüm ayrıca afet yönetimi ve afet iletişimi kavramlarını değerlendirmekte, afet yönetimi ile ilgili ana bileşenleri ve temel yöntemleri, afet gazeteciliğine ilişkin kavramsal tanım ve yasal düzenlemeler, etil değerler, psikolojik etkiler gibi yöntemleri ele almaktadır.

Tezin üçüncü araştırma bölümü “Televizyon Ana Haber Bültenlerinde Deprem Yansıması: ATV ve NOW TV Örneği” başlığı altında ele alınmaktadır. Bu çalışmanın en önemli sınırlılığı, veri analizinin sadece büyük televizyon haber bültenleri üzerinden gerçekleştirilmiş olmasıdır. Dolayısıyla çalışmanın konusu, depremle ilgili haber bültenleridir.

Tezin üçüncü araştırma bölümü “Televizyon Ana Haber Bültenlerinde Deprem Yansımaları: ATV ve NOW TV (FOX TV) Örneği” başlığı altında analiz edilmektedir. Bu çalışmanın en önemli sınırlılığı, veri analizinin televizyon akşam ana haber bültenleri üzerinden yürütülmesidir. Bu doğrultuda, çalışmanın evrenini 6 Şubat - 25 Şubat 2023 tarihleri arasında ATV ve NOW TV'nin ana haber bültenlerinde sunulan deprem haberleri oluşturmaktadır.

Çalışmanın kuramsal boyutuna dayanarak, iki televizyon kanalının ana haber bültenlerinde yer alan deprem haberlerinin içerik analizi yapılacaktır. İçerik analizi için hem nitel hem de nicel araştırma yöntemleri kullanılacaktır. Araştırma sonuçlarının ilk bölümünde, sayısallaştırılan veriler nicel içerik analizi yöntemiyle sınıflandırılacak ve kategorize edilecektir. Sonuçların ikinci bölümünde ise nitel içerik analizi ile afet gazeteciliği, etik ve izleyici üzerindeki psikolojik etki boyutları incelenecektir. Bu araştırma, afet gazeteciliğinin özelliklerini kavramamıza ve kamuoyu algısı üzerindeki etkisini değerlendirmemize olanak sağlayacaktır.

Sonuç olarak, “Afet Gazeteciliği Bağlamında Deprem Haberlerinin İncelenmesi: ATV ve NOW TV (FOX) Ana Haber Bülteni Örneği” başlıklı bu tez çalışması, gündem belirlemenin

ana yönlerini, afet gazeteciliğinin temel ve ayırt edici özelliklerini incelemiştir. Çalışma kapsamında 6 Şubat-25 Şubat 2023 tarihleri arasındaki deprem haberlerini ele alan ana televizyon haber bültenlerine nicel ve nitel içerik analizleri yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜNDEM BELİRLEME KURAMI VE ETKİLERİ

1970'lerde, öncü kitle iletişim araştırmacıları Maxwell McCombs ve Donald Shaw, gündem belirleme teorisi kavramını akademik camiaya tanıtmıştır. Amacı, medyanın izleyiciler üzerindeki etkisini ortaya çıkarmaktır. Çalışmanın temel keşfi, kitle iletişim araçlarının izleyicileri üzerinde gündem belirleyici bir etkiye sahip olduğunu öne sürmektedir; haber ve yazı işleri ekipleri, hangi konuların önemli olduğuna dair algımızı etkileyen belirli olaylara öncelik vermektedir. Bu teori, kitle iletişim araçlarının etkisini incelemek için yeni bir metodoloji sunmuş ve sonraki araştırmaları şekillendirmede önemli olmuştur.

Gündem belirleme medya, kamuoyu ve siyaset arasındaki etkileşimin bir sonucudur. Medya mesajları dinleyiciler, izleyiciler veya okuyucular tarafından tüketildiğinde, bir konu kamuoyunda öne çıkabilir ve politikacıların dikkatini çekebilir. Bu da siyasi kurumların bu konulardaki duruşlarını ifade etmelerine ve politikalar oluşturmak için çalışmalarına yol açar.

Modern siyaset bilimi söyleminde “gündem” oldukça yaygın bir kategoridir. “Gündem” teriminin birden fazla çağrışımı vardır ve genellikle çeşitli olgulara atıfta bulunarak çeşitli bağlamlarda kullanılır. Kavramın kendisi için teorik gelişim eksikliği ve içeriğini tanımlamaya yönelik belirsiz metodolojik yaklaşımlar, bu anlam çeşitliliğine katkıda bulunmaktadır.

1.1. Gündem Belirleme Kavramı ve Kapsamı

“Gündem” kavramı Batılı akademisyenler tarafından ilk kez yirminci yüzyılın ortalarında, kamuoyunun oluşumunu ve etkisini açıklamaya çalıştıklarında ortaya çıkmıştır. Bu nedenle çok sayıda ve çeşitli anlamları vardır. Bugün bu terim, çağdaş siyaset bilimi söyleminde yaygın olarak kullanılan bir kategoridir ve çeşitli anlamları ve bağlamları kapsamaktadır. Bunun nedenleri muhtemelen “gündem” kavramının teorik gelişiminin yetersiz olması ve içeriğinin tanımlanmasına yönelik net metodolojik yaklaşımların bulunmamasıdır. Bununla birlikte, "gündem" kategorisi önemli bir metodolojik potansiyele sahiptir ve doğru kullanıldığı takdirde, araştırmacılar için genel olarak siyaset ve özel olarak iletişim süreçleri hakkındaki bilimsel bilgiyi genişletmek ve derinleştirmek için etkili bir araç haline gelebilir.

Gündem kavramının kavramsal yönlerini incelemeyi önce, bu terime yaygın olarak atfedilen anlamları belirlemek çok önemlidir. Gündem kavramının tarihsel kökenleri, İngiliz yayını “Longman Dictionary of Contemporary English” (1995:27) eserinde en yaygın tanımların “tartışılacak maddelerin bir listesi”, “gerçekleştirilecek eylemler dizisi” veya “yaygın bir tartışma konusu” olmasıyla sonuçlanmıştır.

Çağdaş kullanımında “gündem” terimi, bir toplantı veya iş görüşmesi sırasında tartışılacak konuların kapsamlı bir kataloğunu ifade eder (Rayzberg, 2010:628). Modern dillerde, gündemin temel ve doğrudan anlamı sıklıkla bildirim, bildirim, gündem, plan ve benzeri diğer ilişkili tanımlarla zenginleştirilir (Abramov, 1996) ve terimi çok yönlü hale getirir.

Medya söyleminde gündem kavramı yirminci yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmıştır. Çeşitli iletişim kanalları, çok çeşitli iletişim süreçlerini yansıtan geniş bir gündemin oluşmasına katkıda bulunmuştur. İzleyicilerin özelliklerinin, ihtiyaçlarının ve ilgi alanlarının net bir şekilde tanımlanması çok önemlidir, çünkü yazılı ve elektronik medyanın zaman içindeki bilgilendirme işlevi buna bağlıdır. Dolayısıyla, medya çalışmalarında gündem belirleme, belirli bir süre için önemli olduğu düşünülen bir dizi konu ya da meseleyi ifade eder. Bu, gündem belirleme ya da “gündem oluşturma” kavramının, bu konu kümesini izleyicilerin zihnine sokma eylemini doğru bir şekilde tanımladığı anlamına gelir.

Gündem belirleme terimini ünlü Rus gazetecilik teorisyeni Prohorov tarafından daha geniş bir şekilde anlaşılmıştır. Prohorov “gündemi”, geçmişten geleceğe bir geçiş olarak, gerçeklikle ilgili her şey hakkında eksiksiz bir bilgi resmi oluşturarak kamuya sunulan bir dizi konu, sorun ve yargı olarak tanımlamıştır. Teorisyen, medyanın farklı sosyal tabakaları ve anlayış biçimlerini nasıl temsil ettiği de dahil olmak üzere toplumdaki olaylar hakkında nesnel bilgiye erişim olmadan demokratik kararların hiçbir temeli olmayacağını savunmaktadır (Prohorov, 2011:43).

Dyakova, gündemin bilinçli ve iradi bir eylem olmadığını, kontrol edilemeyen olaylar ve ani krizlerin etkisi altında çeşitli medya, devlet, diğer sosyal ve ekonomik kurumlar ile etkili grupların çabalarının kesiştiği noktada ortaya çıktığını savunmaktadır (Dyakova, 2002:146).

Araştırmacılar gündem belirlemenin farklı seviyelerini ayırt etmektedir. 1972 yılında Shaw ve McCombs (1972:185) tarafından yapılan bir çalışmada ilk seviye olan “hazırlama” ortaya atılmıştır. Bu seviye, medyadaki olayların sıralanması ve bir olayın öneminin medya gündeminden kamu gündemine aktarılmasıyla ilgilidir. Bu, medyanın izleyici görüşünü şekillendirmedeki rolünü vurgular.

Gündem belirlemenin ikinci düzeyi, medyada güncel konuların sunumuyla ilgili olduğu için genellikle iletişimsel çerçeveleme teorisiyle ilişkilendirilir. Bu seviye, gündem maddelerinin özelliklerini ve bunların kamuoyu üzerindeki etkilerini vurgular. Metin dengeli ve doğrudur, gereksiz jargon ve konuşma dilinden kaçınır.

McCombs ve Shaw'un (1972:185) gündem belirleme çalışması öncelikle medyanın siyasal iletişimdeki rolünü ve medya gündemine dayalı kamuoyu oluşumunu incelemektedir. Araştırmacılar, medyanın bir seçim kampanyası sırasında adayların açıklamalarını inceleyerek

ve değiştirerek belirli konuların önemini belirlediğini göstermiştir. Konunun genel gündemle ilgisini veya önemini yansıtan kriterler kullanarak McCombs ve Shaw konunun belirginliğini pratik bir şekilde değerlendirmenin yollarını aramıştır (McCombs ve Shaw 1972: 185).

Shaw ve McCombs tarafından savunulan teorinin dikkat çeken bir diğer yönü de 'zaman gecikmesi' kavramıdır. Bu tanıma göre, gündem belirleme, gündem yaratıcıları ile tüketicileri arasında net bir ayırım yapılmasını gerektirir. Önemli konuların bir bağlamdan diğerine aktarılması önemli miktarda zaman gerektirir.

Livingston (1992) gündem oluşturmayı, belirli bir aktörler topluluğu içindeki konulara dikkat çekme süreci olarak tanımlamıştır. Bu dinamik süreç, aktörleri etkilemek için mevcut fırsatların sürekli olarak kullanılmasını gerektirir. Kendine özgü bir varlığı olmadığından, içediği konular ancak yeniden üretilmeye devam ettikleri sürece geçerlidir. Uluslararası uygulamalar zaman içinde evrim geçirebilir, bu da hem gündeme giriş noktalarının hem de aktörlerin bunları kullanma becerilerinin değişebileceği anlamına gelir (Livingston, 1992:315).

Gündem belirleme, tartişılacak ve nihayetinde karara bağlanacak konuların belirlenmesi ve ele alınması sürecinde hayati bir adımdır. Bireysel katılımcıların aynı olay veya olgu hakkında farklı görüşlere sahip olabileceğini kabul etmek çok önemlidir. Gündem belirleme süreci, mevcut algıları uyumlu hale getirmeyi amaçlar ve sonuçta sadece tartişma konusunu değil, aynı zamanda bunun nasıl tanımlanacağını ve yorumlanacağını da belirler.

Dolayısıyla, gündem belirleme analizi, gündemin gerçekliğin pasif bir tanımı olmadığını, daha ziyade olayların bir bütün olarak dinleyicilerin algısında inşa edilmesine yönelik aktif sürecin bir yansıması olduğunu varsayar. Bir gündem, medya tarafından kamuoyuna sunulan beş ila yedi farklı konudan oluşur. Bu konular şunları içerebilir:

1. Kısa vadeli haber konuları genel haberlerde çok az yer alır ve 2-3 günden fazla sürmeyen kar yağışı yönetimiyle ilgili haberler gibi hızla unutulur.
2. Orta vadeli haberler, silah transferleriyle ilgili uluslararası anlaşmaların hazırlanması, maaşların ödenmemesiyle ilgili haberler ve bölgesel seçim kampanyaları gibi bir hafta ila bir ay boyunca haberlerde yer alan konuları içerir.
3. Uzun vadeli haberler, birkaç ay veya daha uzun süre haberlerde yer alan uluslararası terörizmle mücadeleyle içerir.

Elbette, orta ve uzun vadeli gündeme dahil edilme zaman dilimleri keyfidir. Ancak, bir mesajın filtrelenme düzeyi ne kadar yüksekse, dahil edilme olasılığı da o kadar yüksektir.

Medya tarafından oluşturulan ve birbiriyle örtüşmeyen birden fazla gündemi tanımak gelenekseldir. Amerikalı araştırmacılar M. McCombs, C. Ayel, D. Graber ve D. Weaver çalışmalarında çeşitli gündem türleri tanımlamışlardır. Gündem türleri şunlardır:

- Kişisel veya içsel- bir birey için en önemli sosyal ve siyasi sorunlara ilişkin bir öncelikler sistemi;

- Kişilerarası (Interpersonal) - bir bireyin kendi mikro grubunun üyeleriyle tartıştığı sorunlara ilişkin bir öncelikler sistemi, kendisine en yakın olanlar için neyin önemli olduğuna odaklanma;

- Algılanan topluluk gündemi (Perceived Community Agenda)- bir bireyin ait olduğu topluluk için en önemli sorunlara ilişkin fikirleri (McCombs, 1981:229).

M. McCombs ve diğer araştırmacılara göre, kişiler arası gündem büyük önem taşımaktadır. Araştırmacılar, medyanın, dikkat çekmeye değer belirli sorun ve konuları vurgulayarak, kilit konu ve endişelere ilişkin kamuoyu algısını şekillendirmede hayati bir rol oynadığını iddia etmektedir. Araştırmacılar, medya materyallerinin başkalarıyla tartışılmasının, özellikle de gündem belirleme etkisinin tam olarak gerçekleştiği dayatılmamış konular için öncelikli bir konu sistemi geliştirdiğini öne sürmektedir.

Gündem belirleme teorisi üzerine yapılan çalışmalar iki ana alana odaklanma eğilimindedir: gündem belirleme süreçlerinin analiz edilmesi ve sahip oldukları etkinin incelenmesi (Gündem Belirleme Teorisi).

İlk durum, medyanın izleyicilerin şu anda hangi konuların önemli olduğuna dair algılarını şekillendirdiği ve bunları daha az ilgili olanlardan ayırdığı mekanizmaların araştırılmasıyla ilgilidir. Bu, kamu gündeminin gelişiminin analiz edilmesini içerir. İkinci vaka, önemli olduğu düşünülen konu ve başlıkların nasıl seçildiğini araştırmayı ve medya gündeminin oluşturulmasını incelemeyi içermektedir. İkinci vaka, önemli görülen konu ve başlıkların nasıl seçildiğini araştırmayı ve medya gündeminin oluşturulmasını incelemeyi içermektedir.

“Gündem belirleme” teorisi üzerine yapılan çalışmaları özetleyen J. Dearing ve E. Rogers (1996), birbiriyle yarışan üç “gündemin” etkileşimini gösteren bir kavram geliştirmiştir. Bu kavram, medyanın bazı konuları öne çıkarıp diğerlerini bastırarak kamuoyunu şekillendirmedeki rolünü vurgulamaktadır. Aynı zamanda siyasi elitlerin ve halkın medya gündemini şekillendirmeye katılımının önemini de vurgulamaktadır. Genel olarak bu kavram, çağdaş medya ortamının karmaşık dinamiklerine ilişkin değerli bilgiler sunmaktadır. Devlet tarafından belirlenen siyasi gündem, medya tarafından belirlenen medya gündemi ve siyasi ve medya gündeminin yanı sıra bireylerin kişisel deneyimlerinden etkilenen kamuoyu tarafından belirlenen kamu gündemi, toplumda tartışılan ve kamusal yaşamın çeşitli yönleriyle doğrudan ilgili olan konuları oluşturmaktadır (Dearing ve Rogers, 1996).

“Public Policy Research: Policy Cycles and Subsystems” kitabının yazarları M. Howlett ve M. Ramesh (2007) sistemik (kamusal) ve kurumsal (resmi) gündemler arasında ayırım yaparak biraz daha farklı bir terminolojiye sahip çıkmıştır.

“Sistemik gündem, kamunun ilgisini hak eden tüm sorunları içerir (örneğin, eğitim sistemi, sağlık hizmetleri, çevre vb. sorunları). Aslında sistemik gündem, iktidar kurumlarının yardımıyla çözülmesi gereken yüzlerce önemli kamu sorununu içerdiği için kamu gündemidir. Aynı zamanda, sistemik gündemdeki sorunların sadece küçük bir kısmı yetkililerin dikkatini çekmektedir. Yetkililerin dikkat ettiği ve dikkate aldığı sorunlar otomatik olarak sistemik (kamusal) gündem düzeyinden kurumsal gündeme geçer” (Howlett, Ramesh, 2007:264). Sonuç olarak, kamu gündemi tartışma için bir düzenleme, kurumsal gündem ise bu soruna ilişkin politika sürecinin başlangıcını gösteren bir eylem gündemidir.

Yukarıdakilerden, M. Govlet ve M. Ramesh tarafından vurgulanan sistemik (kamusal) gündemin, D. Dearing ve E. Rogers tarafından anlaşıldığı şekliyle kamusal gündemle aynı olduğu sonucuna varabiliriz. Dearing ve E. Rogers'ın vurguladığı kurumsal (resmi) gündem de siyasi gündemle aynıdır.

1.2. Yaklaşımın Tarihçesi

Gündem belirleme teorisinin epistemolojisini anlamak için, ortaya çıkışını bağlamsallaştırmak çok önemlidir. “Gündem” kavramı 20. yüzyılın ortalarında Batılı akademisyenler tarafından geliştirilmeye başlanmıştır.

Gündem belirleme kavramı 1920'ler ve 1980'ler arasında ortaya çıkmış ve pragmatizm ve ampirik araştırma çerçevesinde gelişmiştir. Bu kavram, medya araştırmalarının gelişmekte olduğu 1920'lerden bu yana birçok düşünce aşamasından geçerek evrimleşmiştir. Başlangıçta araştırmacılar kamuoyunun nasıl oluştuğu ve nelerden etkilendiği sorularına yanıt aramışlardır.

McCombs ve Shaw genellikle gündem belirleme teorisini resmi olarak ortaya atan kişiler olarak anılsa da medyanın kamu yararı üzerindeki etkisini ilk kabul edenlerin onlar olmadığını belirtmek önemlidir. Gündem teorisi 1920 yılında bir siyaset bilimci olan Walter Lippmann'ın dış dünya ve insanların zihinlerindeki imajlar hakkındaki fikirleriyle başlamıştır. Batı'daki gündem belirleme araştırmalarının kilit isimlerinden Walter Lippmann, ABD'nin I. Dünya Savaşı'na girmesiyle ilgili tartışmalar sırasında medyanın kamuoyunun dünya algısı üzerindeki etkisini araştıran ilk teoriyi geliştirmesiyle tanınır. Lippmann araştırmasında “gündem belirleme” terimini açıkça kullanmamış olsa da kamuoyunun medyanın gerçekliği tasvir etmesiyle şekillendiğini kabul eden ilk kişidir (Griffin, 2003).

Lippmann'ın 1922 yılında, Bernard Cohen'in 1963'te ve Theodore White'in 1972'deki çalışmaları başlangıç olarak kabul edilir. Aynı zamanda Harold D. Lasswell (1927), Lazarsfeld, Berelson ve Gaudet (1944), Norton Long (1958) gibi araştırmacılar gündem belirleme kavramına bilimsel fikirlerle katkıda bulunmuşlardır.

Çalışmanın bu alt başlığı altında gündem belirleme kuramının kökenleri ve gelişimi ele alınmıştır. Kuramın üzerine çalışan araştırmacıların teorik ve deneysel çalışmaları incelenmiştir. Gündem belirleme yaklaşımının tarihine ilişkin temellendirilmiş modeli araştırılmıştır.

1.2.1. Walter Lippmann (1922)

Kamuoyunun teorik ve ampirik açıdan ilk modern analizlerinden biri gazeteci Walter Lippmann tarafından 1922 tarihli “Public Opinion” (Kamuoyu) adlı eserinde sunulmuştur. Lippmann'ın kamuoyunun oluşumu ve kitle iletişim araçlarının bu süreçteki rolüne ilişkin ortaya attığı bazı kavramlar, neredeyse bir asır sonra bile çağdaş araştırmalar için önemini korumaya devam etmektedir.

Lippmann'a göre kitle iletişim araçları, bireylerin kendi öznel gerçekliklerine tamamen yabancı olan olaylar ve sorunlar hakkında bilgi edinmelerini sağlamak için stereotipleri kullanmaktadır. Bu da bireylere tarihin herhangi bir noktasında hakim olan düşünce ve tutum akımları hakkında fikir verir ki bu da birçok sosyalleşme sürecinin şekillenmesinde hayati önem taşır.

Lippmann'ın “Public Opinion” (Kamuoyu) adlı araştırması, medyanın izleyicinin dünya görüşünü şekillendirdiğini iddia etmektedir. Yazar, medya temsillerinin yalnızca nesnel gerçekliği yansıttığını ve bu nedenle zaman zaman çarpıtılabileceğini öne sürmektedir (Lippmann, 1922:3).

Lippmann, kitle iletişim araçlarının insanların dış dünyayı anlamalarına yardımcı olmak için gerekli olduğunu savunur. Araştırmacıya göre, insanların gerçek hayattaki olaylara doğrudan tepki gösteremediklerini, ancak bunun yerine kendileri için sanal, kurgusal ortamlar ve varlıklar yarattıklarını öne sürer. Kitle iletişim araçları, belirli bir tarihsel dönemdeki baskın görüş ve tutum eğilimlerini doğru bir şekilde yansıtmakta ve böylece çeşitli sosyalleşme süreçlerini kolaylaştırmaktadır (Keskin, 2017:23).

1914 yılında, Büyük Savaş'ın başlangıcında, Lippmann vatandaşların çevrelerini dolaylı olarak algılamalarını içeren bir alegori ortaya koymuştur. Verdiği örneklerle, gerçek çevrenin çok geniş, karmaşık ve doğrudan bilgi sahibi olunamayacak kadar geçici olduğunu vurgulamıştır. Vatandaşların sayısız incelik, değişkenlik, permütasyon ve kombinasyonla başa

çıkma için eğitilmediğini ifade etmiştir. Bu nedenle bireyler, erişimleri dışındaki dünyanın ikna edici bir temsilini geliştirmek için kendi kapasitelerine güvenmek zorunda kalmaktadır. Bu tasvirlerin şekillendirilmesinde medyanın önemli bir sorumluluğu olduğu kuşkusuzdur. Bireyler, gizlenmiş yaşam alanlarına dair içgörü kazanmak için medyayı ne ölçüde kullanırlarsa kullansınlar, aktarılan verileri tamamen sindirmeleri özünde aşamaz bir durumdur (Lippmann, 1922:3-30). Lippmann (1922), gerçek bilgiye erişimi engelleyen çeşitli kısıtlamaları kabul etmiştir. Yapay sansür, sosyal ilişkilere getirilen sınırlamalar, kamu meselelerini incelemek için ayrılan günlük zamanın sınırlı olması, olayların kısa mesajlara sıkıştırılmasından kaynaklanan çarpıtmalar, karmaşık bir dünyayı küçük bir kelime dağarcığıyla aktarmanın zorluğu ve yerleşik inançlara meydan okuyan gerçeklerle yüzleşme korkusu karşılaşılan engellerdir. Bu nedenle, vatandaşların demokratik süreçlere önemli ölçüde katkıda bulunma kabiliyetleri konusunda şüphelikleri yaygındır (Lippmann, 1922:235-242).

Walter Lippmann, “Public Opinion” (Kamuoyu) (1922) adlı kitabında, basın okuyuculara “dış dünyada neler olup bittiğine dair zihinlerde resimler yaratan” imajlar sunmasının önemini kabul eder. “Basının dünya hakkındaki kamuoyunu şekillendirmede belirleyici bir rol oynadığını” savunur.

Lippman'ın çalışmasında yer alan “Dış Dünya ve Bilincimizin İmgeleri” başlıklı bölüm, kitle iletişim araçlarının izleyicilerin algıladıkları ile gerçek dünyanın özü arasında bir aracı ya da Lopez-Escobar'ın (1996) ifadesiyle bir “köprü” olarak oynadığı rolü yüceltmektedir. Ajans organizasyonu çalışması, Lippmann'ın Kamuoyu'nda izleyici algılarını gerçek dünyanın belirli bir yapısına bağlama girişimini nicel ve ampirik bir gerçekliğe dönüştürür.

Public Opinion (Kamuoyu) eserinde Lippmann dış dünyayı medya tarafından beynimizde üretilen imgelerle ilişkilendirmeye çalışmıştır. Bu ilke, Lippmann'ın medya tarafından yaratılan sahte çevreyi ilk kez tartışmasından neredeyse bir asır sonra hala çok sayıda gündem belirleme çalışmasında kullanılmaktadır (McCombs, 1992:815).

Bilim adamının medyanın yarattığı yanlış ortamdan söz etmesinden yaklaşık bir asır sonra, bu ilke hala pek çok gündem belirleme çalışmasında kullanılmaktadır. Maxwell McCombs, araştırmasına ilham veren fikrin babası olarak Walter Lippmann'ı işaret etmektedir. Lippmann'ın ana tezi, medyanın doğrudan deneyimin ötesindeki dünyaya açılan gerçek bir pencere olduğudur. Bu çalışmada formüle edilen hipoteze göre, kamuoyu gerçek çevreye değil, medya tarafından inşa edilen çevreye tepki vermektedir. Yeni olan, “birey ile çevresi arasında, davranışlarının yanıt verdiği sahte bir çevrenin sokulmasıdır” (Lippmann 1922: 15).

Diğer bir deyişle medya, dünyanın gerçekleri ile bunların özneldeki zihinsel imgeleri arasında bir bağlantıdır. Lippmann (1922) medyanın rolünü iki açıdan analiz etmiştir: insanlar

üzerindeki etkisi ve gerçek olgularla ilişkisi ve medyanın, içinde yaşadığı dünyayı deneyimlediği toplumun bilişsel haritasını belirlediği sonucuna varmıştır; bu harita anlaşılmaz, erişilemez, deneyiminin ve bilincinin ötesindedir. Başka bir deyişle, basının dünya hakkında söyledikleri, insanların gerçeklik olarak algıladıkları, haberlerin yarattığı sahte ortamdan başka bir şey değildir.

Lippmann, dünyanın büyük bir kısmının insan kavrayışının ötesinde olduğunu ve bireylerin fiziksel ve ahlaki olarak, özellikle kitle iletişim araçları yoluyla gelen tüm bilgi akışını işleyemeyecek durumda olduğunu öne süren ilk kişidir. Dolayısıyla, bireyler kitle iletişim araçları tarafından yayılan bilgilere güvenmek zorunda kalmakta, bu da onlara insanların zihninde dünyanın çarpıtılmış bir temsilini inşa etmek için neredeyse sınırsız fırsatlar sunmaktadır. Lippmann'ın teorisi, bireylerin kitle iletişim araçlarından aldıkları bilgilerin güvenilirliğini doğrulayamadıklarını ve bu bilgilere güvenmek zorunda olduklarını öne sürmektedir. Sonuç olarak, kitle iletişim araçları bireyin zihninde gerçekliği yansıtmayan, aksine onun kurgulanmış bir versiyonu olan bir dünya algısı yaratabilir.

1.2.2. Harold D. Lasswell (1927)

Gündemin modern analizi, G. Lasswell'in izleyiciyi etkileme aracı olarak haber teorik modelinden kaynaklanmaktadır (Lasswell, 1927:627-631). Kitle iletişim kuramcıları, içerik analizi yoluyla haberlerin yalnızca halkı bilgilendirmekle kalmayıp aynı zamanda ideolojinin oluşumuna katkıda bulunan bir propaganda biçimi olarak da işlev gördüğünü öne sürmektedir. Bu kavramlar 20. yüzyılda yabancı medya araştırmaları alanındaki akademisyenler tarafından kapsamlı bir şekilde incelenmiştir (Tuchman, 1978; Abel, 1984; White, 1950; Lasswell, 1948; Hood, 1972; McCombs, Shaw, Weaver, 1997; Shoemaker, 1991).

Kitle iletişimini bu bağlamda analiz eden ilk akademisyenlerden biri, 1927 yılında "Propaganda technique in the World War" (Dünya Savaşında Propaganda Teknikleri) adlı çalışmayı yayınlayan D. Lasswell'dir. Araştırmacı, Birinci Dünya Savaşı sırasında askeri propagandaya dayalı olarak bilgiyi etkilemenin etkili yöntemlerine ilişkin sonuçlar çıkarmıştır. Lasswell'in yaklaşımı, propagandanın etkisine karşı birleşik bir tepki tezine ya da daha spesifik olarak, böyle bir birliği sağlayan ortak temel içgüdülere dayanıyordu. Freudçuluğun bir savunucusu olarak (Lazarsfeld, 1944:384), temel içgüdülerin tamamen irrasyonel ve bilinçli kontrolün ötesinde olduğuna inanıyordu. Savaş, barış zamanında bastırılmış olan bu içgüdüleri serbest bırakır ve savaş propagandası en ilkel ilkel içgüdülerin harekete geçirilmesine dayanır. Bir toplumda gerilim düzeyi ne kadar yüksekse, ilkel içgüdüler ne kadar çok ifade ediliyorsa, propaganda o kadar etkili olacak ve insanların mesajlara inanması o kadar kolay olacaktır.

Atıfta bulunulan eserde yazar, kitlesel propagandayı toplumsal birleşmenin en son aracı, parçalanmış modern dünyanın ana itici gücü, milyonlarca bireyi nefret, arzu ve kararlılıkla karakterize edilen homojen bir kitle halinde birleştiren bir araç olarak tanımlamaktadır (Lasswell, 1927:221-222).

Bu görüşlerden hareketle G. Lasswell propagandayı "sosyal sembollerin yardımıyla kamuoyunun kontrolü" olarak tanımlamıştır. Bu tür bir kontrolün amacı, ortak bir hedefe ulaşmak için (ve askeri operasyon koşullarında - savaşı kazanmak için) kitlelerin birleştirilmesini ve harekete geçirilmesini sağlamaktır. Kitleler, hedefe ulaşılmasını engelleyen belirli bir düşmana karşı ortak bir düşmanlık temelinde birleştirildiğinden, bu tür bir seferberlik ağırlıklı olarak olumsuzdur. Ancak Lasswell, ortak amacın evrensel olduğunu, aynı zamanda farklı sosyal gruplar ve tabakalar için farklı olduğunu ve her biri için farklı stratejiler geliştirildiğini vurgulamaktadır. İşbirliğini sağlamak için propagandacılar savaşı her grubun çıkarlarına en uygun hedefe doğru bir yolculuğa nasıl dönüştüreceklerini öğrenmelidir (Lasswell, 1927:76).

Bu doğrultuda devam eden Lasswell, bireyselleşmiş kitle toplumu bağlamında, kitle iletişiminin kaybolan sosyal bağları ikame ve telafi etme işlevi gördüğünü ve böylece direnme kabiliyeti olmayan her izole birey üzerinde aracısız bir etki yarattığını ileri süren “magic bullet” teorisini (DeFleur ve Ball-Rokeach, 1989:154) önermiştir. Bireyler sadece etkiye karşı koyamamakla kalmaz, aynı zamanda bu etkiye büyük ölçüde tek tip bir şekilde tepki verirler. Aynı uyaranlar her bir kişide benzer bir tepki yaratır. Dolayısıyla, kitle iletişimi sırasında, toplumun her bir üyesi kasıtlı olarak, bir şırıngadan yapılan atış gibi dağıtılan, tam olarak ölçülmüş bir etki miktarı elde eder.

Kitle iletişimi ve propaganda arasındaki ilişkiyi analiz eden Lasswell, 1948'de ilkinin yapısı ve yerine getirdiği temel sosyal işlevler açısından tanımlar. Kitle iletişiminin klasik tanımını, birbirini izleyen “KİM - NEYİ - hangi KANALDA - KİME - hangi ETKİYLE iletiyor” sorularına yanıt veren bir “iletişim eylemi” olarak önerir. Bu yapıya uygun olarak, Lasswell araştırmanın şu ana bölümlerini belirlemiştir (Şakı, 2020):

- kitle iletişim süreçlerinin yönetiminin analizi;
- kitle iletişim araçları tarafından iletilen mesajların içeriğinin analizi /içerik analizi;
- diğer kitle iletişim araçlarının medya analizi;
- izleyicilerinin analizi;
- kolaylık sağlamak için genellikle bir öncekiyle birleştirilen kitle iletişim etkisinin sonuçlarının (“etki”) analizi (Şakı, 2020:3).

Bulduklu ve Karaçor (2019:71), Lasswell'in iletişim sürecini anlamayı amaçlayan sorularının, kontrol (kim), içerik (ne), medya (hangi kanal aracılığıyla), izleyici (kime) ve etki (hangi etkiyle) konularında daha sonra yapılacak araştırmalar için temel oluşturduğunu belirtmektedir. Model, araştırmaların ilerlemesinde sistematik bir katkı da sağlamıştır.

Lasswell, kitle iletişimi de dahil olmak üzere, iletişimin temelde yönetsel bir süreç olarak üç önemli işlevini tanımlamıştır. Bu işlevler şunlardır (Mozolin, 2007):

- Topluma yönelik tehditleri belirlemek ve bir bütün olarak toplumun ve onu oluşturan parçaların değerlerini etkileme potansiyelini değerlendirmek için çevreyi gözlemlemek;
- Toplumu oluşturan parçalar arasındaki ilişkiyi ve bu parçaların çevrenin “davranışlarına” verdikleri tepkileri;
- Toplumsal mirasın kuşaklar arası aktarımını ilişkilendirmek (Mozolin, 2007:3).

Kitle iletişiminin yapısını ve toplumdaki işleyişini inceleyerek propagandayı analiz etmek için sınırlar sağlar. Bu sınırlar, beş temel iletişim unsurunun kullanılmasıyla oluşturulmuştur. Bu, propagandayı çevreleyen konunun net bir tanımının yanı sıra bireysel vakalar için belirli yönetim işlevlerinin tanımlanmasına olanak sağlamıştır.

Ancak Lasswell'in modeli, iletişim sürecinin daha geniş bir sosyal bağlamda nasıl işlediğine dair daha önce cevaplanmamış bir soruyu ele almamıştır. Bu, ortaya çıkan etkinin kitle izleyicilerinin yakın çevresine nasıl yansıdığını anlamayı da içerir, özellikle de kitle iletişim araçları üzerindeki etkileri ancak sınırlı ölçüde göz ardı edilebildiğinden.

Araştırmacılar, haber üretiminin olayların belirli yönlerini filtreleyerek gerçekliği kaçınılmaz olarak çarpıttığını vurgulamışlardır. “Kapı (eşik) bekçiliği” kavramı yaygın olarak kabul görmektedir: “kapı (eşik) bekçileri” olarak bilinen bireyler ya da yapılar, siyasi inanç ve tercihlerine dayanarak binlerce olay arasından yalnızca birkaçını yayınlanmak üzere seçmektedir (White, 1950:383-390). Medya sürecinde haberler “haber toplayıcılardan” “haber geri dönüştürücülere” aktarılır. Kapı tutma faaliyeti yaygındır ve bir birey tarafından değil, iletişim sürecinin yapıları tarafından gerçekleştirilir. Sonuç olarak, haberler her üretim aşamasında hem biçim hem de içerik değişiklikleriyle önemli ölçüde yeniden tasarlanır.

Teori, medyanın belirli konu ve sorunları seçip vurgulayarak insanların düşüncelerini ve konuşmalarını etkileyebileceğini öne sürer. Bu durum, medyada yer almayan konulara olan ilgiyi azaltırken, belirli konuların önemini ve farkındalığı artırabilir.

1.2.3. Lazarsfeld, Berelson ve Gaudet (1944)

“Kamuoyu etki teorisi” olarak bilinen Lazarsfeld, Berelson ve Gaudet teorisi, kitle iletişiminde medyanın toplum üzerindeki etkisini araştıran bir kavramdır. Televizyon, radyo ve gazeteler gibi yeni medya biçimlerinin ortaya çıktığı ve medyanın toplum üzerindeki etkisinin önemli bir sorun olduğu 1940'ların ortalarında geliştirilmiştir.

Paul Lazarsfeld, 1940 ve 1948 yıllarında seçim kampanyaları üzerinde çalışırken “iki aşamalı bilgi akışı” teorisini formüle etmiştir. Amerikalı sosyolog Lazarsfeld, meslektaşları Bernard Berelson ve Hazel Gaudet ile, medyanın başkanlık seçimleri sırasında kamuoyu üzerindeki etkisine ilişkin yeni bir araştırmaya girişti. Başlangıçta bu tür kampanyaların arkasındaki karar verme sürecini inceleyen Lazarsfeld ve ekibi, medyanın oy verme kalıpları üzerindeki doğrudan etkisinin ampirik kanıtlarını ortaya çıkarmaya çalıştı. Ekip daha sonra teorilerini test etmek için sofistike bir saha deneyi gerçekleştirdi (Zavgorodnyaya, 2011:196).

Lazarsfeld, uzun ve kapsamlı bir anket kullanarak, bireylerin başkan adayları tarafından yapılan konuşmalar da dahil olmak üzere belirli medya içeriklerine aşinalıklarını belirlemeyi amaçladı. Eğer propaganda kitle toplumu teorilerinin öne sürdüğü kadar etkiliyse, medyanın etkisinin de belirgin olması gerekir. Sonuçlar kitle toplumu teorisinin varsayımlarını çürütmektedir. Özellikle, seçmenlerin %53'ü ani bir karar vermiş ve sonrasında seçimlerini değiştirmemiş, %24'ü öngörülebilir bir seçim yapmış ve bunu sürdürmüş, %15'i farklı adayları desteklemek arasında kararsız kalmış ancak nihayetinde ilk tercihlerine geri dönmüş ve sadece %8'i bir adayı desteklemekte kararlı kalmış ancak yine de rakibine oy vermiştir. Son iki kategorideki katılımcılar medya ile nadiren etkileşime girmekte ve çok azı medyanın mesajlarından etkilenmektedir. Buna karşılık, bu seçmenler başkalarının etkisini kabul etmeye daha yatkındır. Birçoğu siyasi olarak kayıtsızdır ve konuya ilgisizlikleri nedeniyle aday seçiminde zorluklar yaşanmaktadır. Genellikle gazete veya radyo tarafından ikna edilenlerden ziyade aile üyelerini yansıtan oylar vermişlerdir (Lazarsfeld, 1944:384).

Ampirik kanıtları özetleyen Lazarsfeld, medyanın en önemli etkisinin seçmenlerin seçimin dürüstlüğüne olan güvenini artırmak olduğu sonucuna varıyor. Başlangıçta tercihlerine bağlı olan bazı seçmenler medyayı yoğun bir şekilde kullanırken, nadiren kullanan kişiler oy verme kararlarıyla ilgili olarak başkalarından tavsiye almaya daha yatkındır. Lazarsfeld'in ortaya attığı düşünceye göre, bu kişiler medya haberlerini analiz eden, siyasi görüşlerini erken bir aşamada oluşturan, rakip adayların konuşmalarını eleştirel bir şekilde analiz eden ve aktif olarak ek bilgi arayan kişilerden tavsiye almıştır. Sonuç olarak, başkalarına tavsiye verirken, kendi siyasi duruşlarında herhangi bir değişiklik yapmayı düşünmekten kaçınmışlardır. Bu kişiler, bilgiyi filtreleyen ve kendi bakış açılarına uymayan her şeyi göz ardı eden kapı bekçileri

olarak görev yaptılar. Lazarsfeld bu grubu tanımlamak için “kanaat önderleri” (“opinion leaders”) terimini kullanmış ve onların tavsiyelerine başvuranları da “kanaat takipçileri” olarak adlandırmıştır. Liderliğin hem yatay hem de dikey biçimlerde ortaya çıkabileceğini gözlemlemiştir. Sıklıkla, kitle iletişim araçları yoluyla yayılan kavramlar, genel nüfusu doğrudan etkilemeden önce kanaat önderlerine ulaşır. Lazarsfeld bu süreci tanımlamak için “iki aşamalı iletişim akışı” ifadesini kullanmıştır (Zimin, 2006:3).

Ayrıca, mesaj iletiminin, iletim yöntemine daha uygun olduğunu kabul etmek de önemlidir. P. Lazarsfeld ve B. Berelson, önceki araştırmalarını temel alan bir sonraki çalışmayı gerçekleştirmiştir. Çalışmanın teorik bölümü, sendikalar, siyasi partiler ve diğer resmi kuruluşlar gibi kamu kurumlarının rolüne odaklanarak sosyal ve siyasi yapılar arasındaki ayrımı incelemektedir. Kişiler arası etkilere vurgu yapılmakta ve seçim tercihlerinin belirlenmesinde siyasi konuların önemine daha fazla dikkat çekilmektedir (Pochepstov, 2001:576).

Lazarsfeld'in araştırması, kitle iletişiminin bireyler üzerinde dolaylı bir etkisi olduğunu keşfetmiştir. Bu etki bir mikro grup aracılığıyla filtrelenir ve “kanaat önderlerine” bağlıdır. Kanaat önderleri, mikro grup içinde özerkliğe sahip, konulara ilgi duyan ve düşünebilen bireylerdir. Haber medyasını aktif olarak tüketirler ve daha sonra yorumlarını topluluklarıyla paylaşırlar. Çoğu birey gazete ve radyoya sınırlı düzeyde maruz kalmakta ve ikinci el bilgilere güvenmektedir.

Kişiler arası ve grup içi iletişim, kitle iletişimi için bir aracı görevi görür; fikirler sıklıkla radyo ve gazetelerden kanaat önderlerine aktarılır, onlar da bunları nüfusun daha az aktif kesimlerine iletir. Bu aktarım şeması araştırmalarla desteklenmektedir (Lazarsfeld vd., 1948:152).

Teoriye göre medya, kamuoyunun düşünce ve eylemleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Medya, mesajları aracılığıyla kamuoyunu şekillendirerek ve bilgi akışını kontrol ederek kamuoyunu yönlendirebilir. Lazarsfeld, Berelson ve Gaudet, medyanın sadece bilgi vermekle kalmayıp aynı zamanda insanların bilgiyi yorumlama ve değerlendirmelerini de şekillendirdiğine dikkat çekmiştir. Bireylerin bilgiyi sadece medyadan değil, aynı zamanda medyadan alınan bilgilerle çelişebilen kişilerarası ağlarından da edindiklerini belirtmişlerdir.

Sonuç olarak, Lazarsfeld, Berelson ve Gaudet'in teorisi kitle iletişiminde yeni bir bakış açısı getirmekte ve sürecin basit bir şekilde yorumlanmasını engellemektedir. Lazarsfeld, Berelson ve Gaudet'in teorisi, bireylerin bilgiye sosyal bağlantıları aracılığıyla dolaylı olarak yanıt verdiğini ve kanaat önderlerinin kitleleri etkilemede çok önemli bir rol oynadığını ileri sürmektedir.

Bu teori, siyaset, din, tüketim ve kitle iletişimi de dahil olmak üzere kamusal yaşamın çeşitli yönlerinin incelenmesinde yaygın bir kabul ve uygulama görmüştür. Lazarsfeld, Berelson ve Gaudet'in teorisi, “eylemlilik ve yapı”, “roller”, “parçalanmış çoğulculuk” ve “elitizm” gibi çok sayıda kavramın temelini oluşturmaktadır. İletişim bilimlerinde etkili bir araştırma aracı olarak kabul edilen kuram, toplum ve kitle iletişimi arasındaki ilişkinin anlaşılmasını geliştirmektedir.

1.2.4. Norton Long (1958) ve Bernard Cohen (1963)

Norton Long'un 1958 yılında gündem belirleme üzerine yaptığı ve İki Aşamalı İletişim Akışı olarak da bilinen etkili çalışması, medyanın kamuoyu ve toplumsal değişim üzerindeki etkisini incelemektedir. Long'un teorisine göre medya mesajları, toplum üzerinde medyanın kendisinden daha büyük bir etkiye sahip olan kanaat önderleri aracılığıyla kamuoyunu dolaylı olarak şekillendirmektedir.

Long araştırmasını, televizyonun Amerikan toplumunda baskın bir güç haline geldiği 1950'lerde yürütmüştür. Long, gazeteleri, radyo yayınlarını ve televizyon haber içeriklerini inceleyerek medyanın 1952 başkanlık seçimleri üzerindeki etkisini analiz etmiştir. Long'un bulgularına göre medya, dolaylı olarak gündemi belirleyerek, hangi konuların öne çıkarılacağını ve bunların nasıl çerçeveleneceğini belirleyerek seçim sırasında kamuoyunu önemli ölçüde şekillendirmiştir. Norton Long'un 1958 tarihli “Çevreyle İlişkilerde Yerel Halk” adlı çalışması, gazetelerin belirli bölgeler için sorun önceliklerinin belirlenmesinde çok önemli bir rol oynadığı sonucuna varmıştır. Basın, insanların tartıştığı, gerçeklik olarak algıladığı ve sorun çözme yöntemleri olarak gördüğü şeyleri büyük ölçüde şekillendirmektedir (Long, 1958:260).

Long'un araştırması aynı zamanda medya etkisinin dolaylı doğasını da ortaya çıkarmıştır. Çalışmasında ayrıca medya mesajlarının toplumun tüm üyeleri arasında eşit bir şekilde dağıtılmadığını ortaya koymuştur. Bunun yerine, bu mesajlar, bilgiyi daha sonra kendi akranlarına yayan kanaat önderlerinden oluşan bir ağ üzerinden akmaktadır. Bu kanaat önderleri siyaset konusunda önemli bir bilgi birikimine ve ilgiye sahiptir ve güvenilir ve tarafsız bilgi sunma becerileri nedeniyle ağlarının güvenini kazanmışlardır.

Amerikalı siyaset bilimcisi Bernard Cohen'in gündem belirleme teorisi çerçevesindeki ampirik araştırması, öncelikle medyanın içeriğini ve kamuoyu üzerindeki etkisini analiz etmeyi amaçlamıştır. The Press and Foreign Policy (Basın ve Dış Politika) (1963) kitabında, medyanın dış politika konularına ilişkin kamuoyu algılarını nasıl etkilediğini analiz etmiştir. Çeşitli

haberlerin önemi ile kamuoyu yoklamaları arasında güçlü bir bağlantı bulmuş ve medyanın kamu gündemini nasıl şekillendirebileceğini göstermiştir.

Bernard Cohen, gazetecilik medyasının genellikle insanların fikirlerini etkilemekte başarısız olduğunu ancak okuyucularının fikirlerini şekillendirmede oldukça etkili olduğunu belirtmiştir (Yüksel, 2001:35). Bu ifade, gündem belirleme teorisinin resmiyet kazanmasından öncesine dayanmakla birlikte, teorinin ilkelerini doğru bir şekilde yansıtmaktadır. Gazetecilik kuruluşlarının izleyicilerin bir konuya yönelik tutumlarını etkileme kabiliyeti kısıtlı olsa da yine de bu konunun izleyiciler tarafından ne kadar önemli algılandığını etkilerler.

Bernard Cohen, gazeteciler ve siyasetçilerle yaptığı görüşmelerden yola çıkarak, günlük basının, okur kitlesini dikkate almayı ihmal ederek demokratik siyasetin şekillenmesindeki rolünü yanlış anladığı sonucuna varıyor. İlgisiz okuyuculara hitap etmek için haberleri sulandıran basın, demokratik sürece katkıda bulunduğuna inanırken, buna ihtiyaç duyanları bilgilendirme görevinden vazgeçiyor. Sonuç, dış politikayı şekillendiren ya da önceliklendiren azınlıktaki bireyler için eksik analitik habercilik, ortalama okuyucunun merakını pek de cezbetmeyen günlük çıkmazların artmasıdır. Cohen, basının sorunsuz bir şekilde anlaşılabilir, cazip denizaşırı güncellemeleri dağıtmak yerine, siyasi değerlendirmeler yapmak için kendisine bağımlı olan okuyucu kitlesine anlayışlı tefsirler sunması gerektiğini ileri sürmektedir.

Cohen'in bu çalışması, medyanın düşünceleri, tutumları ve davranışları değiştirme, farkındalık yaratma ve bilgilendirme yeteneğine odaklanarak gündem belirleme alanında kapsamlı bir perspektif sunmuştur (Yüksel, 2001:35).

Siyaset bilimi terminolojisini kullanan Cohen (1963:13), basının dış ilişkiler haberlerini “fikir ve politika üreten seçkinler” ve dikkatli kamuoyuna (attentive public) hedeflemesini savunmaktadır. Basın, dış haberlerle kamuoyunu eğlendirme ihtiyacını aşırı vurgularsa, dış politikayı şekillendirmedeki rolünü küçümsemiş olur. Sırlarını gazetecilerden gizlemeye çalışan hükümet yetkilileri, politika kararlarına yön veren bilgiler için doğrudan günlük basına güvenmektedir. Hükümet yetkilileri basına sadece kamuoyunu bilgilendirmek ve politikalarına destek toplamak için değil, aynı zamanda kendi görüşlerini aktarmak ve ortak bir anlaşma zemini yaratmak için de güvenmektedir.

Cohen (1963) muhabir ve hükümet yetkilisinin yüzeyde birbirlerine zıt gibi görünseler de gerçekte hayatta kalmak için birbirlerine ihtiyaç duyduklarını öne sürmektedir. Her ikisi de hem ortak hem de rakiptir, ilgisiz ve büyük ölçüde kayıtsız bir izleyici kitlesinin ilgisini çekmek için süregelen bir aşk-nefret sohbetine dahil olurlar.

Siyaset bilimcisi Cohen (1983:4), dış politika yapıcılarının kamuoyuna yanıt verdiği hipotezi üzerine on yıl süren bir araştırma incelemesi yaptıktan sonra, bu konudaki bilginin

şimdiye kadar kısmi, sistematik olmayan, yapılandırılmamış ve süreksiz olduğu sonucuna varmış ve kamuoyunun politika yapma sürecindeki önemi hakkında “tatmin edici olmayan bir sonuca” ulaşıldığını belirtmiştir; ancak, “nasıl, neden veya ne zaman olduğundan emin olamayız” diye de eklemiştir. Bu durum, neden bazı konuların kamuoyunda hiç tartışılmadığı, diğerlerinin ise hızla ulusal meseleler haline geldiği konusundaki yanlış anlamaya katkıda bulunmaktadır.

Bilim insanı, bir olayın medyada yer alma oranının, kamuoyunun söz konusu olayla ilgili farkındalık ve ilgi düzeyiyle ilişkili olduğunu ve sonuçta kamu gündeminde yer almasına yol açtığını savunmaktadır. Ayrıca Cohen, medyanın olayları ele alış ve sunuş biçiminin kamuoyunu önemli ölçüde etkileyebileceğini ve kamu gündemini daha da şekillendirebileceğini belirtmektedir.

Bu koşullar altında, Bernard Cohen'in medyanın tematik uygunluğu kontrol etme ve kamu gündemini kendi ilkelerine göre şekillendirme gücünü abarttığı iddia edilebilir (Dorantes, 2008:13). Cohen daha sonra, sosyal süreçlerin de kamuoyunu etkilediğini, çünkü kısmen kişiler arası konuşmaların insanların yargılarını şekillendirmede önemli bir rol oynadığını gösterdiğinde kendi duruşunu düzeltmiştir. Medyanın kamu gündeminin tek etkileyicisi olmadığı, medya gündemi ile mükemmel olmayan korelasyonunun da bunu kanıtladığı sonucuna varılmıştır.

1.3. Gündem Belirlemeyi Oluşturan Sebepler

Araştırmacı Danilov, gündemin oluşturulmasını, toplumsal duyguları ve beklentileri resmileştirilmiş gereksinimlere dönüştürerek, özel ihtiyaçların uyumlaştırılmasını teşvik ederek ve bunların hiyerarşisini kurarak, kamu çıkarlarını ifade etmek ve bir araya getirmek için birincil mekanizma olarak hizmet edeceğini öne sürmektedir. Ayrıca sosyo-politik zorluklar için bir filtre görevi görür, ülkenin kalkınmasına öncelik verir ve karar alma sistemini kontrol ederken, söylem konularını seçerken ve bunların uygulanmasını sağlarken önemli sorunları sıralayacağını iddia etmektedir (Danilov, 2011).

Gündem belirleme, medya kaynaklarının ya da politikacıların yönlendirmesi sonucunda kasıtlı ya da kasıtsız olarak gerçekleşebilir. Kamuoyunun kendisinin de gündemi etkileyebileceğini belirtmek gerekir; zira bazı medya kuruluşları, dış faktörler, rakip medya kaynakları veya elit bakış açılarından bağımsız olarak, mevcut kamu söylemini yansıtmak için genellikle belirli konulara öncelik verir (McQuail ve Windahl, 2005:138).

Bu alt başlıkta gündem belirlemeyi oluşturan ekonomik, kültürel ve toplumsal sebepler, temel özelliklerinin yanı sıra oluşum süreci üzerindeki etkilerinin boyutunu açıklamıştır.

Gündem konularının tematik ve atıfsal içeriklerinin şekillendirilmesinde rol oynayan çeşitli aktörler tarafından birbirleri üzerindeki etkilerinin kapsamlı ve ayrıntılı incelenmiştir.

1.3.1. Ekonomik Sebepler

Ekonomi, gündemin şekillenmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Ekonomiyi malların üretimi, değişimi ve dağıtımı ile ilgili sosyal ilişkiler bütünü olarak görmek, ekonominin medya gibi insan ve toplum yaşamının diğer tüm yönleriyle iç içe geçtiği sonucuna götürür.

Herman ve N. Chomsky (2002), basının ağırlıklı olarak piyasa odaklı ve liberal-piyasa duruşunu etkileyen beş faktöre dikkat çekmektedir. Kendilerini işletme olarak gören büyük şirketler tarafından kontrol edilen çoğu Batılı medya kuruluşu, ağırlıklı olarak sağcı çıkarları savunma eğilimindedir ve büyük sahiplerin tekelleşmesini ve hakimiyetini teşvik ederken düşük bilgi yayma politikası izlemektedir. Bunun başlıca nedeni reklam verenlerden gelen fonlardır ve bu da medyanın ekonomik durumlarla ilgili haber yaparken önemli bir fon payını kaybetmemek için kendi pozisyonlarını dikkatle değerlendirmek zorunda kalmasına yol açmaktadır;

- Siyasi ve ekonomik çevrelerdeki düzenli kaynaklar siyasi bir pozisyonu yansıtabilir;
- Yetkililerin ve büyük şirketlerin skandal niteliğindeki açıklamaları izleyicilerin güvenini yitirmesine yol açabilir;
- Baskın bir ideoloji genellikle ülkenin elitlerinin doğasında vardır ve gazetecilerin bakış açılarını etkileyebilir (Herman ve Chomsky, 2002:83).

Bir piyasa ekonomisinde temel ekonomik güç olan devlet, üretim ve dağıtım kapasitelerinin sahibi, finansal sistem, toplumun ekonomik faaliyetlerinin düzenleyicisi olarak hareket edebilir. Siyasi kurumların politikası, devletin ekonomik hedeflerine ulaşma konusundaki farklı görüşleri yansıtır.

Medya çıktısı sosyal olarak inşa edilen ve düzenlenen bir olgudur. Güncel olaylara verilen önem, her bir medya kuruluşu tarafından izleyicilerin ilgi alanları, yönetimin ve sahiplerin siyasi duruşu ve tematik odaklanma gibi çeşitli kriterlere göre günlük olarak belirlenir (Viren, 2013:100).

Araştırmacılar medya üzerinde etkili olan çeşitli faktörler tespit etmişlerdir (Koltsova, 2001:80). Bunlardan ilki devlet, özellikle de iktidardaki siyasi elittir; bu elitin etkisi, seçkin siyasi bilgilerin kamuoyuna açıklanması ve seçimler ve siyasi kampanyalar sırasında medya platformlarının kullanılması yoluyla ortaya çıkmaktadır. İkincisi, reklam verenler, sponsorlar ve medya sahipleri gibi ekonomik etki ajanlarıdır. Üçüncüsü, belirli medya kuruluşlarına bilgi

sağlayan haber yapıcılarıdır. Dördüncüsü hem kolluk kuvvetlerinden hem de suçlulardan oluşan “açık şiddet” aktörleridir. Beşincisi, gazeteciler ve editoryal personel dahil olmak üzere haber üreticileridir. Kamu yönetiminin politika ve kararları, bir medya kuruluşunun muhalefet düzeyine bakılmaksızın, medya konularının önceliklendirilmesini büyük ölçüde etkilemektedir. Medyanın ticarileşmesi, reytingleri artıracak ve yeni sponsor ve reklamcıları çekecek haberlere ihtiyaç duymaktadır. Medya enformasyon politikaları, editoryal odak ve tematik yapılarına göre kapsanan olayların seçimini belirler (Koltsova, 2001:106).

Modern kitle iletişim araçları da piyasa sisteminin ayrılmaz bir parçasıdır. Medya kuruluşlarının çıkarlarını ve mesleki faaliyetlerini belirleyen ana faktörler, ticari çıkarlara (öncelikle kar) yönelmeleri ve bilgiye bir meta olarak yaklaşmalarıdır. Ekonomi politik yaklaşım, liberal-çoğulcu gelenek içindeki kurumsal yaklaşımla birlikte, medya içeriğinin temel belirleyicisinin medya kuruluşlarının ekonomik çıkarları olduğunu belirleyerek, medya kuruluşlarının medyanın içeriğini belirlemedeki gücünü vurgular.

Gündem belirleme teorisi incelendiğinde, politikacılar, seçimler ve aday kampanyalarıyla ilgili olayların medya aracılığıyla toplumsal öncelikleri etkilemede önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Bu durum, politikacıların siyasi kampanyalar sırasında medyaya katılımları yoluyla belirledikleri gündemin önceden planlanmış doğasını vurgulamaktadır. Medya tarafından önceliklendirilen etkinliklere katılan adayların ve siyasi partilerin seçimleri kazanma şansının daha yüksek olacağına inanılmaktadır. Bu durumda, gündem belirleme medya yöneticileri ile seçkin adaylar arasındaki ikili ilişkiye dayanmaktadır. Söz konusu yöneticilerin çeşitli alanlardaki ticari bağlantıları ve sosyal ilişkileri gündem belirleme sürecini aktif olarak etkilemektedir (Yaylagül, 2006).

Liberal çoğulcu gelenek içinde, hem ekonomi politik hem de kurumsal yaklaşımlar medya içeriğinin oluşumunda medya kuruluşlarının etkisini vurgulamaktadır. Bu görüşe göre, medya içeriğini belirleyen ana faktör medya kuruluşlarının ekonomik çıkarlarıdır. Kültür endüstrileri ve ürünleri arasındaki ilişki en iyi şekilde ekonomik belirlenim bağlamında anlaşılabilir. Bu yaklaşımın önde gelen temsilcilerinden Graham Murdoch, “medyanın işleyişi ve içeriği, ekonomik dinamikleri tarafından belirlenir. Hâkim sahiplik yapısı, medya içeriğinin bu yapıyı pekiştirmesini sağlar” (Yaşın, 2008:63), dolayısıyla medya kuruluşu sahiplerinin, haber içeriklerinin oluşturulma sürecine müdahalede bulunmaması gereklidir.

Ekonomi politik yaklaşım, ekonomik çıkarların medya içeriğinin şekillenmesinde belirleyici bir rol oynadığını savunur. Bu, sermaye sahiplerinin medyayı kontrol eden güç olduğu medya tekeli vurgular (Yüksel, 2001: 72).

Burton (2005) medya kuruluşlarının tekeldi eğilimler sergilediğini öne sürmektedir. Medya şirketleri, önemli üretim kaynaklarına ve haber içeriği edinme becerisine sahip büyük işletmeler olma eğilimindedir. Yeni kurulan medya şirketleri için birincil hedef genellikle yerel ve uluslararası pazarlarda genişlemektir. Medya şirketleri büyüdükçe ve konsolide oldukça, holdingleşebilir ve yatırımlarını artırabilirler. Medya holdingleri kayıplarını azaltmak ya da önceden belirlenmiş hedeflere ulaşmak için diğer iştirakleri üzerinde orantısız baskı uygulayabilir. Kârlarını en üst düzeye çıkarmak amacıyla işbirliği yaparlar ve üretim ve dağıtım kanallarını mümkün olduğunca düzenlemeye çalışırlar. Ayrıca, ürünlerini sattıkları pazara hâkim olmaya çalışırlar (Yüksel, 2001:76). Tüm piyasa katılımcılarının itibarı ve imajı, aynı zamanda tüketicileri ve üreticileri birbirine bağlayan ana reklam kanalı olarak hizmet veren medya tarafından şekillendirilir.

Medya, insanları sosyal, siyasi ve kültürel olayları ekonomi prizmasından görmeleri yönünde etkilemektedir. Bağımsız olma çabasıyla belirli konulara tabu koyarlar. Medya kuruluşları çoğunlukla iyimser bir bakış açısına sahiptir ve ekonominin insanlar üzerindeki etkisine ilişkin bilgileri genellikle atlarlar. Hem ana akım hem de ana akım olmayan medyada zaman zaman üslup yanlışlıkları görülmektedir.

1.3.2. Kültürel Sebepler

Kitle iletişim araçları, toplumdaki kitle iletişiminin ayrılmaz bir bileşenidir ve post-endüstriyel çağda önemli bir sosyal öneme sahiptir. Medya, toplumu örgütlemek, birleştirmek ve aydınlatmak gibi çeşitli sosyo-politik rolleri yerine getirirken, aynı zamanda parçalanma ve bölünmeye de neden olabilmektedir. Eleştirel teorinin en değerli mirasları arasında toplumumuzdaki kültür, ideoloji ve medyanın analizi yer almaktadır. Eleştirel kuramcılar hem “yüksek kültür” hem de “kitle kültürü” eleştirileriyle tanınmış ve bu konularda önemli metinler kaleme almışlardır (Binark ve Bek, 2010:233).

Yirminci yüzyılda medya çalışmalarında ekonomi politik paradigmanın oluşumu, “kültür endüstrileri” şemsiye terimi altında bir araya getirilen teorik kavramlar bloğunun doğuşuyla yakından bağlantılıdır. Bu endüstriler 1930'larda, hem eğlence amaçlı tüketim için kültürel ürünlerin üretilmesini teşvik eden piyasa ekonomisinin (Horkheimer ve Adorno, 2013:149) hem de kültürel ürünlerin kitlesel üretimini ve dağıtımını mümkün kılan teknolojilerin (Benjamin, 1936) etkisinin teorik olarak kavranması temelinde ortaya çıkmıştır.

Medyanın bireysel davranışlar üzerindeki etkisi ve ideolojik bir güç aracı olarak kullanımı hakkında tartışmalar olmuştur. Walter Benjamin'in 1930'lardaki değerlendirmeleri bu konuya odaklanmıştır. Benjamin, yeni görme ve konuşma biçimlerinin ortaya çıkışının algıyı

nasıl etkilediğini vurgulamıştır. Resim ve film dünyayı yakalamak ve tasvir etmek için araçlar olarak işlev görür, ancak aynı zamanda dünyayı belirli bir şekilde yeniden canlandırmayı ve yeniden inşa etmeyi de gerektirir. Bu nedenle Benjamin bu pratikleri yeni algı biçimleri olarak adlandırmıştır (Mutman, 1995:39).

1940-1950'lerde Columbia Üniversitesi'nde yapılan araştırmalar sırasında ortaya çıkan sınırlı medya etkileri paradigmasının üç ana bileşeni vardır (Kiria ve Novikova, 2017):

- Alıcının bireysel seçiciliği (küçük sosyal gruplar): medya tüketicisi olarak birey pasif değil aktiftir, pasif görünse bile medya içeriğini seçme yeteneğine sahiptir;
- Kişiler arası iletişimin kitle iletişimine kıyasla daha etkili olması ve bireylerin tutumlarını şekillendirmedeki birincil rolü;
- Maruz kalmanın zamansal faktörünün ve artık hatırlanabilirliğin önemi.

Bu akımın temel kümesi Joseph Klapper tarafından Kitle İletişiminin Etkilerinde ifade edilmiştir (Klapper, 1960).

Medya, bireylerin bilgileri, görüşleri, tutumları ve duyguları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir ve bu etki sosyal gruplara, faaliyetlere, topluma ve genel olarak kültüre kadar uzanmaktadır. Klapper'ın çerçevesi medyanın toplum üzerindeki etkisini üç kategoriye ayırmaktadır: değiştirip dönüştürme, önemsiz değişiklikler yapma ve kuvvetlendirme (Barret ve Braham, 1995'ten akt. Arslan, 2004:4).

Klapper'a göre medyanın etkileri sınırlıdır ve bireyin inanç ve tutumlarını önemli ölçüde değiştirmez. Mesajlar yalnızca bireyin mevcut iddialarını ve görüşlerini güçlendirdiğinde etkilidir. Vericinin prestiji ve alıcıların yayılan görüşe aşinalık derecesi de önemlidir (Kiria ve Novikova, 2017:374).

Teorik olarak gazetecilik, kitle iletişim araçları ve medyanın yaratıcı endüstriler olarak sınıflandırılması meselesi ilk bakışta görüldüğü kadar basit ve net değildir. Kültür endüstrileri kavramı üzerinde çalışan birçok araştırmacı ve politikacı için, özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısında, yaratıcı endüstrilere doğru bir kayma vardı ve teorinin çekirdeğini medya oluşturuyordu. Bu durum birkaç nedenle açıklanmaktadır. İlk olarak, pek çok araştırmacı kültür endüstrilerinin (ticari şirketler, hükümet ve kar amacı gütmeyen kuruluşlar) “toplumsal anlam üretimine en doğrudan şekilde katıldıkları” ifadesini bir varsayım olarak kabul etmiştir. Dolayısıyla, kültür endüstrilerinin tanımları, genellikle televizyon (kablo ve uydu yayınları dahil), radyo, sinema, gazete, dergi ve kitapların basılı yayınları, müzik endüstrisi, reklamcılık, sahne sanatlarını içermektedir (Hesmondhalgh, 2019: 201).

Medyanın önemli bir kültür endüstrisi olarak sınıflandırılması, metinlerin endüstriyel üretiminin yanı sıra kitlesel yayılımındaki rolüne de özellikle dikkat çekmektedir. Burada

medyanın (hem geleneksel medya hem de yeni medya) yalnızca toplumsal anlam üretimi açısından değil, aynı zamanda geniş çaplı yayılımı açısından da önemli olduğu vurgulanmalıdır (Vartanova, 2013:8). Bir teknoloji olarak medyanın bir fenomeni olan içerik ve biçim birliği, zamansal yakınlık, üretim, dağıtım ve tüketim alanının eşzamanlılığı gibi bu spesifik özellik, insanları birbirine bağlamakta, fikirlerin ve haberlerin yayılması yoluyla anlam üretmektedir (Deuze, 2004:49). Medyanın toplumsal yaşamın kültürel ve anlamsal içeriği üzerindeki etkisinin özel ve daha önce benzeri görülmemiş gücü, artık her şeyi kapsayan, modern toplumun tüm kurumlarına nüfuz eden, izleyiciler için dış dünyadaki olayları aydınlatan ve aynı zamanda yeni bir ortama erişim noktası olmasından kaynaklanmaktadır. İkinci olarak, Frankfurt Okulu klasiklerinden T. Adorno ve M. Horkheimer'ın fikirlerine dayanarak, kültür endüstrileri, başlangıçta kendini gerçekleştirmeyi, estetik bir ideale ulaşmayı ve sanatçıya, yazara hizmet etmeyi amaçlayan piyasanın yaratıcılıktan kâr etme arzusu nedeniyle, doğası gereği kültürün ikircikli bir metalaşma süreciyle karakterize edilir (Vartanova, 2019:117).

Kapitalist üretim tarzı, kültürü, toplumsal ilişkileri ve siyasi yapıları sürekli olarak dönüştürerek toplumsal oluşum sırasında çeşitli kültürel düzeyler üretir. Birçok toplumda önemli tekeller ve çok uluslu şirketler radyo, televizyon ve filmlerin üretimi, dağıtımını ve yayınına hakimdir. Reklam gelirleri, tirajlar ve izlenme oranlarındaki artış bu eğilimin açık bir göstergesidir. Bu durum, kitlelere hitap eden, zorlayıcı olmayan ve yüzeysel içeriğe sahip yayınların yaygınlığına bağlanabilir (Mora, 2008:11).

Medyanın kültür üzerindeki etkisi incelendiğinde, tüketim kültürünün yayılmasındaki rolünün önemi ortaya çıkmaktadır. Medya, gündemi belirleyen haberler aracılığıyla farklı kültürel değerleri çeşitli toplumlara sunmakta ve süregelen çatışmalara katkıda bulunmaktadır.

1.3.3. Toplumsal Sebepler

Kitle iletişim araçlarının izleyicisi artık sadece pasif bir bilgi tüketicisi değildir; iletişim kurma hakkını kullanan tam teşekküllü bir kitle iletişim öznesi haline gelir.

Günümüzde medya, tüm üyeleri arasında gerekli iletişimi sağlayarak toplumda çok önemli bir rol oynamaktadır. Sadece sosyal çevrenin iletişimsel altyapısını oluşturan zorunlu bir bileşeni değil, aynı zamanda kültürel ve ideolojik gelişimin doğasını belirleyen, sosyal kimlik modelleri oluşturan, kamu bilincinin baskın anlamsal ve ideolojik vektörlerini belirleyen kilit bir faktördür (Polonsky, 2014:111). Dolayısıyla, medyanın kamu düşüncesini şekillendirmede bir araç olarak rolü hızla artmaktadır.

Medyanın gündem belirlemesi, görüşlerini, tutumlarını ve kararlarını etkilemek suretiyle kamuoyunu büyük ölçüde etkiler. Medya, güçlü şekillendirme kabiliyeti sayesinde

bireyleri kanaat oluşturmaya zorlamakta ve hatta bir konunun bir tarafı hakkında gerekli bilgileri sağlayarak insanların çoğunluğunu belirli bir karara doğru yönlendirebilmektedir. Dolayısıyla gündemi belirlemek hem medyanın hem de kamuoyunun ortak sorumluluğudur. Medya genellikle kamuoyunun tercihlerine uygun olmayan konuları ele almaktan kaçınır (Dearing ve Rogers, 1996).

Kitle iletişim araçlarının kamusal ve bireysel bilinç üzerindeki etkisi, öncelikle izleyicilerinin değer tutumlarını ikna etme ve olumlu yönde etkileme yeteneğinde yatmaktadır. Ayrıca medya, toplumun dikkatini belirli konulara veya olaylara çekebilir. Medya, günün haberlerinden belirli olayları seçerek haberleştirmek suretiyle bilgi gündemini şekillendirebilir. Herhangi bir olay, önemsiz bile olsa, ancak enformasyon gündemine girerek fark edilebilir hale gelebilir ve tam tersine, büyük bir olay yayına girmezse fark edilmeden kalacaktır (http://www.ncfu.ru/uploads/doc/tez_belenkaya.pdf , erişim tarihi: 29.09.2015).

Kitle iletişim araçlarının etkili bir manipülatör olabileceğine dair kanıtlar, birçok araştırmacının kitle iletişim araçlarının kamuoyu üzerindeki etkisini incelemeye yöneldiği 20. yüzyılın ortalarına kadar uzanmaktadır. Böylece, McCombs ve Shaw, sosyolojik verilerin matematiksel korelasyon analizi ve gazete makaleleri ile TV hikayelerinin içerik analizi yoluyla, ilk olarak medyada bahsedilen konular ile kamuoyu duyarlılığı arasındaki ilişkiyi kurmuşlardır. Ayrıca, alışlagelmiş “gündem” kavramını genişleterek “belirli bir süre için en önemli olduğu düşünülen hikayeler ve konular kümesi” olarak tanımlamışlar ve “gündem belirleme”, yani “bu kümenin izleyicinin, toplumun bilincine sokulması” kavramını ortaya atmışlardır (<http://www.dnp.ru/publications/our-publications/media/smivsom> , erişim tarihi: 05.10.2015). Amerikalı bilim adamlarının “kitle iletişim araçlarının ana faaliyeti” olarak adlandırdıkları bu faaliyettir.

Medya, topluma ulaşan bilgileri değerlendirir ve kişisel değerlendirme yapmadan belirli bir düzen içinde filtreleyerek sunar. Kamuoyu için neyin önemli olduğunu belirler ve dikkatleri belirli konulara yöneltir. Örneğin, haberleri gazetenin ilk sayfasına yerleştirerek, fotoğrafları büyütür ya da büyük başlıklarla sunarak belirlerler. Gündem belirleme yaklaşımı, medyanın bir konuyu ne kadar önemli sunduğu ile izleyicinin aynı konuyu ne kadar önemli algıladığı arasında bir paralellik olduğuna dair temel bir tez ortaya koymaktadır (Yüksel, 2001 :25).

Kamuoyu, toplumun şekillendirilmesinde ve medya gibi bazı sosyal kurumların yönlendirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Ancak kamuoyu, medyanın sorumluluğunda olan propaganda da dahil olmak üzere çeşitli faktörlerden etkilenir.

Medya haberleri, izleyiciler için bireysel toplulukların yanı sıra dünyadaki olaylar ve sosyal davranışlar hakkında ana bilgi kaynağıdır. Bu bilgiler, izleyicilerin sosyal bilgilerini

kendi bireysel deneyimlerinin ötesine taşır. Ayrıca medya içeriği, alıcıların sosyal algılarının, davranışsal tutumlarının ve stereotiplerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynar. Böylece medya, çeşitli sosyal toplulukların gerçek dünyanın sorunlarına ve olaylarına yönelik örtük ya da açık tutumlarını içeren kolektif bir bilinç durumu olan toplumsal görüşün oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır (Grushin, 1967:65).

Bennett'e göre, haber yapımcıları zaman içinde sosyal konular yerine güncel olayları ele almayı hedefliyor. Bu muhabir ve yapımcılar, geleneksel haber anlayışının ötesine geçmektedir. Muhabirler haberin vurgulanmasında çok önemli bir role sahiptir. Çünkü muhabirler olaydan sonra algılarını kullanmakta ve olayı doğru çerçevede yeniden üretmek kendi haberlerini üretmektedirler (Yüksel, 2007:80).

Medya pratiğinde, bilinçaltını etkilemeyi amaçlayan çok çeşitli yöntemler mevcuttur. Haber yayınlarına yerleştirilen basmakalıp bakış açıları, halkın dünyadaki çeşitli olaylara karşı tutumunu şekillendirmek için kullanılır ve sonuçta kitle bilincinde otomatik olarak olumlu ya da olumsuz bir tepkiye yol açar (Melnik, 1996). Kitle iletişim araçları, izleyicilerin belirli nesneleri veya gerçekliğin yönlerini belirli bir şekilde algılama yatkınlığını kasıtlı olarak şekillendirerek yalnızca bireylerin bilincini değil, aynı zamanda yönlendirildiği toplumun psikolojik özelliklerini, karakteristiklerini ve durumunu da etkiler.

McCombs ve Shaw (1972) 1968 yılında ABD'de gazetelerin gündem belirleme rolünü belirlemek için bir çalışma yürütmüştür. Çalışmanın amacı, gazetelerin toplumun dikkatini sosyal sorunlara çekip çekmediğini ve hangi medyanın daha çok ilgi gördüğünü incelemektir. Araştırmacılar, Chapel Hill kasabasında kayıtlı yüz seçmenin seçim kampanyası sırasında en önemli olduğuna inandıkları konularla başkanlık seçim kampanyalarının gazetelerde yer almasını karşılaştırmışlardır (Alver, 2011: 130). Çalışma, ABD seçimlerinin kamuoyuna tutarlı konular sunduğu ve bu konuların içeriği ve sıralamasının kamuoyu görüşüyle uyumlu olduğu sonucuna varmıştır (McQuail, 1983: 67).

J. Thompson'ın teorisinde medyanın topluma etkisi konuları ayrıntılı olarak ele alınmaktadır. Thompson'ın akıl yürütmesi, toplumdaki demokratik süreçlerin güçlenmesiyle zayıflamayan, aksine artan ideolojiyle de ilgilidir. Bunun nedeni, kitle iletişim araçları yoluyla aktarılan enformasyon içeriğinin her durumda iktidar tarafından harekete geçirilmesidir. Bu da sembolik biçimler aracılığıyla gerçekleşir (Thompson, 1995:42-43).

Bu yapının bir sonucu olarak, Thompson'a göre ideoloji de az ya da çok kitle iletişim araçlarının temel işlevlerinden biridir. Ancak, etkileri doğrudan değildir. “Kitle iletişim araçları mesajları genellikle insanlar tarafından algılanırken, anlatılırken ve yeniden anlatılırken tartışılır... Mesajları algılayıp kabul ederken ve bunları rutin olarak hayatımıza dahil ederken

becerilerimizi, yeteneklerimizi ve bilgilerimizi tekrar tekrar yaratır ve yeniden şekillendiririz” (Thompson, 1995:56-57). Medya, farklı mekânsal ve zamansal bağlamlardan gelen deneyimlere aracılık ederek bunları bireyin çağdaş dünyasına taşır. Böylece bireyin gerçeklikle süregelen ilişkisini güçlü bir şekilde yapılandırır. Bu şekilde insanlar sadece hiç yaşamadıkları ve yaşamayacakları deneyimlere tanık olmakla kalmaz, aynı zamanda bu deneyimlere sürekli anlamlar üreterek toplumsal gerçekliğin inşasına katkıda bulunmaktadır.

1.4. Gündem Belirleme Sürecinin Unsurları

Gündem belirleme kuramı iletişim sürecinde birbiriyle bağlantılı üç tür gündemi dikkate alır ve bunların her birine ayrı ayrı odaklanan çeşitli çalışmalar vardır. J. Dearing ve E. Rogers, “gündem belirleme” teorisiyle ilgili çok sayıda çalışmayı özetleyerek, birbiriyle rekabet eden üç “gündemin” etkileşimini gösteren bir kavram yaratmıştır:

- Devlet tarafından belirlenen siyasi gündem;
- Kitle iletişim araçları tarafından belirlenen medya gündemi;
- Önceki iki gündemin etkisiyle kamuoyunda belirlenen kamu gündemi (Kingdon, 1984:91).

Rogers ve Dearing (1996) araştırmalarında gündemlerin özerk bir şekilde oluşmadığını, belirli prosedürlerden geçtiğini göstermiştir. Bu üç gündem türünün her biri kendi araştırma geleneğine sahiptir. Birincil araştırma geleneği, ana bağımlı değişken olarak medya gündemindeki konuların önemine odaklanan medya gündemi belirlemedir. İkincisi, kamu gündemindeki birden fazla konunun önemini temel bağımlı değişken olarak değerlendiren kamu gündemi oluşturmaz. Üçüncüsü ise, kısmen medya gündemine ve kamu gündemine bir tepki olan bir konuda politika eylemini vurgulaması bakımından farklı olan politika gündemi belirlemedir.

Gündem belirleme, gündemlerin birbirleriyle ve dış çevreyle nasıl etkileşime girdiklerini incelerken gündemler arasında öğeleri birleştirme veya taşıma sürecidir. Bu çerçevedeki son çalışmalar, bu açıdan en kapsamlı olanlardır. Örneğin, Graber (1984) haber izleyicilerinin medyadan bilgi seçmek ve içselleştirmek için kullandıkları psikolojik mekanizmaları araştırmıştır. Page ve Shapiro (1983:175-190) kamu gündeminin hem iç hem de dış meselelere ilişkin siyasi gündem üzerindeki önemli etkisini ortaya koymuştur. Ayrıca, Iyengar, Peters ve Kinder (1982:848-858) medyada yer alan haberlerin bu tür konuların kamusal alandaki görünürlüğünü ve önemini büyük ölçüde etkilediğini ortaya koymuştur. Cook ve diğerleri (1983:16-35) medyanın politikacılar ve politik süreçteki diğer etkili figürler üzerindeki doğrudan etkisini destekleyen ilk kanıtları sunmuştur. Buna ek olarak Cook (1982),

daha önce ihmal edilmiş bir süreç alanı olan gündemden düşen konuların mekanizmalarını araştırmıştır.

Gündem oluşturma çalışmalarının büyük bir bölümü medya ve kamuoyu arasındaki nedensel bağlantı konusunda sessiz kalmakta (McCombs ve Shaw, 1972; Funkhouser, 1973) ya da kamuoyunun bazen medya gündemini etkilediğini gösteren bazı kanıtlar sunmaktadır (Behr ve Iyengar, 1985). Ancak gündem belirleme çalışmaları, kamuoyunun gündeminin medya gündemi üzerindeki etkisini özel olarak incelememiş, daha ziyade medyanın izleyiciler üzerindeki etkisine ilişkin iddiaları güçlendirmek için bu etkiyi kontrol etmiştir. Sonuç olarak, araştırmacılar hala iki rakip perspektifle boğuşmaktadır: haber gündeminin kamu gündemini şekillendirdiğini öne süren “gündem belirleme” çerçevesi ve izleyici gündeminin haber gündemini şekillendirdiğini savunan “izleyici merkezli” çerçeve.

Tez çalışmasının bu bölümünde “Medya Gündemi”, “Kamu Gündemi” ve “Siyaset Gündemi” alt başlıkları ele alınmıştır. İletişim sürecinde bağlantılı olan üç tür gündem teorisi tartışılmıştır. İzleyici gündemlerinin oluşumu, izleyiciler arasında belirli konuların seçilmesinin önemi ölçülerek incelenmiştir. Gündem belirleme sürecinin unsurlarının oluşum süreci, arasındaki farklılıkları ele almakta ve analiz etmektedir.

1.4.1. Medya Gündemi

Medya gündemi, belirli bir dönemde medyanın ilgisini çeken ana konuları ve bu konuları nasıl ele aldıklarını içerir. Bu konuların objektif bir şekilde ele alınması kamuoyunda değerli bir söylem yaratabilir ve hatta politikacıların dikkatini çekebilir. Medya, çevre sorunları, terörizm, enflasyon ve hızla artan fiyatlar gibi çeşitli konuları ele alır ve bunların hepsi medya gündeminin bir parçasıdır (Atabek, 1998:165-166).

Gündem belirleyen medya çalışmaları, medya kuruluşları tarafından haberlerin seçilmesi, üretilmesi ve haberleştirilmesi aşamalarını analiz eder. Haber üretimi sırasında belirli bir konu ya da olayın hangi süreçlerden geçtiği derinlemesine incelenir (Atabek, 1998:166).

Gündem belirleme teorisi, bireylerin basın ve televizyon aracılığıyla maruz kaldıkları bazı olgu ve olayları diğerlerinden daha önemli olarak algılamalarında medyanın etkisini açıklamaktadır. Bu teoriye göre, medyayı kontrol edenler halka neyin iletilmesi gerektiğine karar verirler. Bu, zaman içinde belirli bir noktada medyanın gündemi haline gelir. Bu gündemi gerçekleştirirken, basının bir konuya ne kadar ve nasıl önem verdiği ile halkın basından ya da diğer haber araçlarından bilgi aldığı o konuya verdiği önem arasında bir ilişki kurulur. Gündem belirleme, bir konunun medyada yer almasına ilişkin kararlar ile medya izleyicilerini oluşturan insanların zihinlerindeki önem ve alaka algıları arasında bir bağlantı olduğunu

varsayar. Bu teori, medyanın insanlara bir konu hakkında ne düşünceleri gerektiğini ya da hangi kararları almaları gerektiğini dikte ettiğini öne sürmez. Ancak, medyanın insanların ne hakkında düşünceleri gerektiğini ve hangi sorunların çözüm gerektirecek kadar önemli olduğunu dikte ettiğini öne sürer (Chernykh, 2007:312).

Ünlü akademisyen McCombs (2014) medya gündem belirleme süreçlerini yapısal-işlevsel bir perspektiften ele alarak üç ana bileşen tanımlamaktadır:

- Önemli dış haber kaynakları (örneğin siyasi liderler ve partiler);
- Farklı medya kuruluşlarının birbirleriyle etkileşimi (genellikle medya, birbirine bağlı gündem olarak adlandırılır);
- Sosyal normlar ve gazetecilik gelenekleri (medya gündeminin nihai içeriği için temel kuralları belirler) (McCombs, 2014:112).

Yirminci yüzyılın ilk yarısında, haber medyasının halkın tutum ve davranışları üzerinde güçlü, bilinçaltı bir etkiye sahip olduğuna inanılıyordu (Lasswell, 1927). Ancak, bu hipotezin ampirik olarak test edilmesi, haber medyası yoluyla güçlü bir iknanın kuraldan ziyade bir istisna olduğunu ortaya koymuştur (Klapper, 1960).

1920'lerde Lippmann (1920, 1922, 1925) haber medyasının belirli konuları vurgulayıp diğerlerini ihmal ederek bir toplumun siyasi gündemini nasıl şekillendirebileceği kavramını ortaya atmıştır. Bu fikir günümüzde gündem belirleme hipotezi olarak bilinmektedir ve medyada önemli ölçüde yer alan konuların halk tarafından büyük önem taşıdığı şeklinde algılandığını öne sürmektedir. Çeşitli yöntemler kullanılarak yapılan kapsamlı araştırmalar bu hipotezi desteklemiştir. Iyengar, Simon'ın 1993 tarihli “New Coverage of the Gulf Crisis and Public Opinion: A study of Agenda Setting, Priming, Framing” adlı çalışmasında gündem belirleme etkilerinin hem deneylerde hem de ankete dayalı çalışmalarda medyada yer alan her tür haber için rapor edildiği belirtilmektedir. Bu etkiler hem yerel hem de ulusal meseleler için gözlemlenmiştir (Miller, 2007:689).

Quaker'ın (1985) araştırmasına göre medya, bazı komplo teorilerinin öne sürdüğü gibi kamu zihninin uğursuz manipülatörleri olarak hizmet etmemektedir. Aksine, temel işlevleri istikrarlı bir sistemi sürdürmek, uyumu teşvik etmek, güvence sağlamak ve toplumu dikkat dağıtıcı ya da işlevsiz bilgilerden korumaktır. Bu işlevler, medya elitlerinin, editörlerin ve gazetecilerin işe alınması ve sosyalleşmesi yoluyla yerine getirilir ve bunun sonucunda medya personelinin gelenekleri, uygulamaları ve değerleri haber gündemini şekillendirir.

Haber konularının tüm medya kuruluşlarında standartlaştırılması konusu Hutchins Raporu'nda (*Commission on Freedom of the Press*, 1947) gündeme getirilmiş ve medya gündeminin oluşturulmasıyla sonuçlanmıştır. Toplum üzerindeki bu etkiyle ilgili olarak,

Lazarsfeld ve Merton (1948) medya gündemini kimin belirlediğini ve bunun sonuçlarını araştıran ilk araştırmacılarıdır. Lazarsfeld ve Merton'a göre medya gündemi, sosyal kontrolün ince bir biçimi olarak güçlü grupların, özellikle de organize işletmelerin etkisiyle şekillenmektedir. Quaker (1985), ticari olarak desteklenen medya sisteminin bir toplumun yönetici sınıfının üyeleri tarafından kontrol edildiğini ve sonuç olarak söz konusu toplumun sosyal ve ekonomik organizasyonunu titizlikle sorgulamasının beklenemeyeceğini iddia etmektedir. Ball-Rokeach (1985:491-492), siyasi sistem ile medya arasındaki ilişkiyi yöneten yapısal bağımlılığın bir analizini yapmıştır ve bu analizi merkezi bağımlılıkların karşılıklılığına dayalı iş birliği olarak tanımlamıştır.

Medya gündemi, belirli bir dönemde medyanın ön sayfalarına hâkim olacak içeriği belirleyen en önemli faktördür. Belirli bir konu veya sorunla ilgili haberlerin sayısı, önemi, bunlara ayrılan sayfa sayısı, bunlara ayrılan zaman ve diğer ilgili göstergelerle ölçülür.

Medya gündemiyle ilgili olarak, Pomper ve Hoffman'a göre haberler boşlukta var olmaz ve gazetecilik belirli bir ortamda gerçekleşen pratik bir faaliyettir. Bu pratik faaliyetin sonucu, bilginin karmaşık ve öznel seçimi, yapılandırılması ve yayılması yoluyla yaratılan bir üründür (Pomper ve Hoffman, 2020:604).

Medya çalışanlarının medya içeriği üzerindeki etkisi, medya gündemi araştırmalarında oldukça tartışılan bir konudur. Medya profesyonellerinin etkisine katkıda bulunan faktörler arasında cinsiyet, siyasi yönelim, eğitim düzeyi, gazetecilerin tutumları, değerleri, yargıları, inançları ve profesyonellikleri yer almaktadır (İrvan, 1997).

Medya gündeminin belirlenmesine katkıda bulunan faktörler arasında şunlar yer almaktadır:

- Medya kuruluşlarındaki personelin etkisi;
- Kamuoyunun çoğunluğunu ilgilendiren gündem maddeleri haline gelecek kadar önemli olayların meydana gelmesi.

Bu faktörler medya profesyonellerinin kişisel deneyimlerinden ve çalıştıkları ortamlarla olan ilişkilerinden etkilenir (İrvan, 1997).

Medya gündemini etkileyen çeşitli faktörlerden biri haber değerleri, hangi hikayelerin ele alınacağını seçiminde çok önemlidir. Bir hikâyenin alaka düzeyi, aciliyeti, çatışması, insani ilgisi ve yeniliği, haber değerini belirleyebilir (Harcup ve O'Neill, 2001:261). Ayrıca, medya gündemi gazetecilerin ve haber kuruluşlarının örgütsel ve mesleki rutinlerinden de etkilenir (Shoemaker ve Reese, 2014:16). Kaynak bulunabilirliği ve zamanlama gibi pratik hususlar önemlidir. İkinci olarak, medya gündemi, haber kuruluşları ve sahiplerinin ideolojileri

gibi siyasi faktörler, izleyici demografisi gibi sosyokültürel unsurlar (McQuail, 1993) ve teknolojik değişiklikler de dahil olmak üzere birçok sosyal faktörden etkilenmektedir.

Shoemaker ve Rees'e göre, medya gündeminin belirlenmesinde etkili olan faktörler, kaynaklarına ve medyanın içeriğine bağlıdır. Bu unsurlar şu şekilde tanımlanabilir (İbrahimzada, 2020:59):

- Bu medya uygulayıcılarının kendilerinden kaynaklanan *bireysel etkiler* olarak kategorize edilebilir. Bunlar arasında kişisel özellikler, davranışlar, tutumlar, değerler, inançlar, etnik köken ve mesleki roller yer almaktadır.
- *Çalışma düzeninin etkileri* yayın süresi, zaman kısıtlamaları, sınırlı alan, haber yazım kuralları, haber değeri, tarafsızlığın korunması ve haber üreticilerine sadakat ile ilgilidir.
- *Kamu politikasından kaynaklanan etkiler*, medya kuruluşları içindeki ilişkileri ve gelirlerini belirleyen faktörleri ortaya koyar. Bu durum özellikle mali destek sağlayan reklam verenler ve kurumların oluşum döneminde yayıncılık politikası oluşturan kuruluşlar için geçerlidir.
- Dördüncü olarak, *dış etki*, haber kaynaklarına yönelik belirli gündemleri olan baskı gruplarının lobi çalışmaları ve medyanın dikkatini çekmek için tasarlanmış etkinliklerin düzenlenmesi de dahil olmak üzere dış faktörlerin bir kuruluş üzerindeki etkisini ifade eder. Hükümetten gelen yasal baskı da yaygın bir dış etki biçimidir (İrvan, 2002:401, akt. İbrahimzada, 2020:59).
- Son olarak, *ideolojilerden ilham alan eğilimlerin etkisidir*. Kitle iletişim araçları ideolojilere bağlıdır ya da ideolojileri kendileri belirler ve etkileri diğer faktörlere göre önceliklidir (İrvan, 2002:103. Akt. İbrahimzada, 2020:59).

Medyanın gündem belirlemedeki rolü, medya kuruluşlarının kendi düşüncelerini empoze etmekten ziyade hangi konuların ilgili görüldüğünü ve tartışıldığını etkilemesiyle ortaya çıkmaktadır.

Gündem belirleme teorisi, medyanın belirli konuları öne çıkararak kamusal söylemi nasıl şekillendirebileceğini vurgular. McCombs ve Shaw (1972), gündem belirleme teorilerinde, medyanın belirli konuları vurgulama şekli ile bu konuların kamuoyu için ne derece önemli olduğu arasında önemli bir ilişki olduğunu öne sürmektedir. Bu, medyanın görüşleri doğrudan kontrol edemese de kamuoyunun düşüncesini yönlendirerek kamu gündemini şekillendirme gücüne sahip olduğu anlamına gelmektedir. 1968 ABD başkanlık seçimleri sırasında McCombs ve Shaw (1972), medyada yer alan konular ile kamuoyunun verdiği önem arasında bir ilişki bulan bir çalışma yürütmüştür. Bu çalışma, Cohen'in (1963) medyanın

düşüncelerimizi kontrol edemese de onları etkileyebileceği iddiasını destekleyen ampirik kanıtlar sunmaktadır (Cohen, 1963:18).

Sonuç olarak, günün medya gündemi kavramı, medyanın kamusal söylemi şekillendirmedeki rolünü özetlemek için güçlü bir kavram olarak değerlendirilmektedir. Medya gündeminin belirlenmesinin kamuoyu, siyasi ortam ve kamu öncelikleri üzerinde önemli bir etkisi vardır. Bu gerçeği kabul etmek, medya anlatılarını eleştirel bir şekilde analiz etmenin ve modern bilgi çağında bilgili ve ayırt edici bir izleyici kitlesi geliştirmenin önemini vurgulamaktadır.

1.4.2. Kamu Gündemi

Gündem belirleme kuramının üç tür unsurlarının metodolojik ve teorik olarak birbiriyle ilişkili olmasına rağmen, büyük ölçüde birbirlerinden ayrı olarak gelişmişlerdir. Kamu gündemi belirleme esas olarak siyasal iletişim akademisyenleri tarafından geliştirilmiştir. Kamu gündemi belirleme analizlerinin teorik köklerinin genellikle iki kaynaktan geldiği kabul edilmektedir. İlk kitap 1922 yılında Lippmann'ın *Public Opinion* (Kamuoyu) adlı eseridir ve yazar bu eserde kitle iletişim araçlarının dünya algımızı şekillendirmedeki rolünü tartışmaktadır (Soroka, 2002:7). Lippmann'ın çalışmalarında bulunan bilgelere göre, tüm insanların hayallerinde canlandırdıkları dünya hakkındaki ortak fikirleri ulaşılamaz bir noktadadır, dolayısıyla gerçekte erişilemez olan ortak düşünceler birleşerek kamuoyunu oluşturmaktadır. Dış dünyadan gelen mesajlar bireyin dünya görüşünü şekillendirmekte, geleneksel ve dijital kitle iletişim araçları ise bu mesajların tasarlanmasında güçlü birer araç olmaktadır (Yaylagül, 2019:49). Gürel (2011:108) ise medyanın bireylerin yargılarını şekillendirmede ve sağlamlaştırmada önemli bir rol oynadığını savunmaktadır.

İkinci kitap ise Cohen'in *The Press and Foreign Policy* (1963) adlı kitabıdır. Cohen, merkezi bir kamu gündeminin oluşturulduğu hipotezini ortaya atan ilk kişidir: basın, okuyucularına ne söyleyeceklerini ve ne düşüneceklerini belirlemede çok etkilidir, ancak onların görüşlerini şekillendirmede her zaman başarılı değildir (Soroka, 2000:7).

Kamuoyu kavramı, kamuoyunun toplumun çıkarlarını ve ihtiyaçlarını etkileyen hem nesnel hem de öznel alanlardaki olgulardan, olaylardan ve süreçlerden oluşabileceği görüşünde olan Amerikalı sosyologlar A. Lowell ve W. Lippman'ın çalışmalarında açıklığa kavuşturulmuştur. Bu konuda daha ileri araştırmalar L.F. Lazarsfeld, B. Berelson ve G. Godet tarafından yapılmıştır.

Kamu gündemi, toplumun belirli bir dönemde belirli haber konularına verdiği önemin derecesini ifade eder. Daver'e (1993: 151) göre kamu gündemi, zamanın belirli bir noktasında

belirli bir konuya ilişkin hâkim yargıları, eğilimleri ve görüşleri yansıtır. Dearing ve Rogers (1996:40) kamu gündemini, toplumun sorunlarının ya da konularının önceliklendirilmesi olarak tanımlamaktadır.

Gündem Belirleme çalışmalarında kamu gündemi belirleme üzerine yapılan araştırmalar, kamuoyu etkisine ve kamu gündemi belirleme yöntemlerini değerlendirmek için hangi yaklaşımların daha etkili olduğuna odaklanma eğilimindedir. Araştırmacılar, kamu gündemi hakkında fikir edinmek için iki tür çalışmaya dayanmışlardır:

- İzleyicilerin kamu gündemini belirlediğine inandığı en önemli konulara odaklanan sıralı çalışmalar;
- Gündem belirlemede uzun bir süre boyunca bir konunun ya da konuların yükselişini ve düşüşünü ölçen boylamsal çalışmalar" (Dearing ve Rogers, 1996:41-42).

Genel olarak kamu gündemi, güncel olayların nesnel bir şekilde önceliklendirilmesi olarak tanımlanabilir (Terkan, 2005:64). Özellikle, kamu gündemi, bir bireyin kaygıları ile medyada yer alan konular arasındaki ilişkiyi ifade eder.

Grushin, "Kitle Bilinci: Deneyimin Tanımlanması ve Araştırma Sorunları" adlı kitabında toplumsal bilinci üç türe ayırmaktadır (Kingdon, 1984):

- Birinci tür, "duyusal imgeler, deneyimler, duygusal tepkiler, etkiler, iradi dürtüler, arzular vb." gibi duyusal unsurları içerir.
- İkinci tür, sosyal bilincin bilişsel bileşenlerini içerir. Sosyal bilincin bu bileşenleri mantıksal temsilleri, kavramları, nötr veya pozitif değerlendirmeleri, normları, görüşleri, hedef yargıları, talimatları ve diğer ilgili faktörleri içerir.
- Buna ek olarak, kamu bilincinin üçüncü bileşeni olan irrasyonel ise "inançlar, fantastik imajlar, ütöpik fikirler, irrasyonel emirler ve benzerlerini" içerir. Kamuoyu oluşumunun katalizörü, belirli konulardaki bakış açılarını açıkça ifade edebilen iyi bilgilendirilmiş insanlardır. Sosyologların tanımına göre, bu tür insanlara kamuoyu liderleri denir (Kingdon, 1984:131).

Gladys Engel Lang ve Kurt Lang (1981:451), bir konuyu kamuoyunun dikkatine sunmak için çok adımlı bir süreç önermiştir:

- Konunun görünür kılınması için medyada geniş yer bulması önemlidir.
- Meselenin türü, müdahaleci ya da müdahaleci olmayan bir sorun olması, görünür kılınması için gereken haber kapsamının boyutunu belirlemektedir.
- Konu, kamuoyu tarafından anlaşılması ve ilişkilendirilmesi kolay bir şekilde ele alınmalıdır.

- Buna ek olarak, konuyu tanımlamak için kullanılan dil de önem düzeyine uygun olmalıdır. Medya genellikle tartışmalı konularda kamuoyunun şekillendirilmesinde önemli bir rol oynar. Bunun nedeni, kamuoyunun görüşlerini oluştururken bilgi ve rehberlik için medyaya güvenme eğiliminde olmasıdır. Dolayısıyla medya tarafından sağlanan bilgilerin objektif ve tarafsız olmasını sağlamak önemlidir.

- Bir konuyu tartışmak üzere yetkili ve tanınmış kişileri dahil etmek, konunun profilini ve önemini yükseltmeye yardımcı olacaktır.

Kamuoyunun oluşumu söz konusu olduğunda, demokratik rejimlerde özgürce oluşan kamuoyu ile demokratik olmayan rejimlerde oluşan kamuoyu arasında ayırım yapmak önemlidir. Özgür kamuoyu, haber ve fikirlerin serbestçe yayılabildiği ve tartışılabildiği koşullarda oluşur. Bu da ancak başta iletişim ve ifade özgürlüğü olmak üzere tüm temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alındığı bir hukuk düzeninde sağlanabilir (Bektaş, 1996:9-10).

Kamu gündeminin oluşumunu şekillendiren faktörler *birincisi*, insanların toplumdaki kişisel deneyimleri, *ikinci olarak*, medya gündemi ile etkileşimleri ve *son olarak*, insanların doğrudan deneyimlerinden öğrendikleri günlük yaşam olayları gibi kategorize edilebilir.

Kamuoyunun oluşumu fikirlerin özgürce ifade edilmesiyle başlar, bunu bu fikirleri ifade edebilme ve başkalarına iletebilme yeteneği izler. Üçüncü aşamada ise insanlar kendilerine ulaşan bilgi ve fikirleri algılar ve yorumlarlar. Bu fikirleri iletmek için genellikle medya kullanılır ve yorumlarını etkilemek için propaganda teknikleri kullanılabilir. Propaganda, kamuoyunu şekillendirmek amacıyla semboller, doğru, yarı doğru ya da yanlış bilgilerin yayılması yoluyla insanların inançlarını, tutumlarını ve davranışlarını etkilemeye yönelik sistematik bir çabadır (Bektaş, 1996:153).

Sonuç olarak, kamuoyu, çağdaş, gelişen süreçler, sosyal dinamikler ve sivil duruşlarla iç içedir. Medya, mesleki becerilerini kullanırken çeşitli meşru süreçleri, geniş bir tema yelpazesini sergileme ve toplumun, kültürün, ekonominin ve siyasetin çeşitli alanlarını kapsama sorumluluğuna sahiptir. Kamuoyu tüm önemli konuları ve olayları objektif bir şekilde tam olarak değerlendiremeyebilir ve irdeleyemeyebilir. Hayat çeşitli kamusal sorunları ön plana çıkarır ve medya da bunu doğal olarak gündemine yansıtır. Bununla birlikte, medyanın bazı hususları abartırken diğerlerini göz ardı etme eğilimi, gazetecilerin ve politikacıların siyasi, kurumsal veya diğer çıkarlarını destekleyen yapay gündemler yaratarak bu özelliği istismar etmelerine neden olur.

1.4.3. Siyaset Gündemi

Siyasi gündem belirleme üzerine yapılan araştırmaların artan popülaritesi ve önemine rağmen, bu konu nadiren siyasetin medyatikleşmesinin bir parçası veya bununla bağlantılı olarak kavramsallaştırılmıştır.

Siyasi gündem belirleme üzerine yapılan çalışmalar, ağırlıklı olarak medya gündeminin siyasi gündem üzerindeki etkisini çeşitli bağlam ve koşullarda test eden güçlü bir ampirik odağa sahiptir. Siyasi gündem, tüm siyasi süreçle ilgili haberleri, yorumları, köşe yazılarını, konuşmaları ve siyasetçiler tarafından yapılan açıklamaları kapsar. Ayrıca, meclis tutanakları ve yayınları, halk toplantıları, siyasi propaganda konuşmaları ve filmleri, siyasi reklamlar, siyasi partilerin programları, broşürler, el ilanları ve siyasetle ilgili diğer tüm tanıtım materyallerini kapsar (Uçak, 2007:31).

Siyasal gündem alanında Bernard Cohen, Roger Cobb, Charles Elder ve John Kingdon tarafından önemli çalışmalar yürütülmüştür.

Dearing ve Rogers'a göre (Dearing ve Rogers, 1996:72), siyasi gündem tüm gündemlerin “ana anahtarıdır” ve medya ve kamu gündemini etkileyen yeni konular üretir. McCombs, Shaw ve Shanto gibi çağdaş yazarlar ise kurumsal politikaların diğer gündemler üzerindeki etkisini sıklıkla tartışmaktadır. Ancak birçok gündem belirleme çalışması, çok fazla değişkenin hesaba katılmasını gerektiren karmaşıklığı nedeniyle bu konuya odaklanmamaktadır. Bunun yerine, medyanın ve kamuoyunun kurumsal gündem belirleme üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalar daha yaygındır.

Sinclair (2006:448) siyasi gündemi, konuların siyasi olarak ilgili aktörlerin dikkatini çektiği süreç olarak tanımlamaktadır. Kingdon (1995:254), hükümet ve yetkililer için büyük önem taşıyan konuları içeren hükümet gündemi ile belirli bir anda tartışılmakta olan dar tanımlı konuları ifade eden gündem arasında ayrım yapmaktadır. Prinsen ve Reinard (2006) yetkililerin ve karar alıcıların ayrı bir siyasi gündemi olduğunu, kamu gündeminin ise bir bütün olarak toplum için önem arz eden konuları ele aldığını savunmaktadır (Prinsen ve Reinard, 2006:1119-1132).

Atabek'e (1997:44) göre, siyasi gündem belirleme dört faktörle ilişkilidir:

- gerçek hayatta sorun olarak ortaya çıkan ve çözülmesi gereken konular;
- halkın siyasetçilerden beklentileri;
- medyanın siyasetçilerin faaliyetlerini incelemeye istekli olması;
- siyasetçilerin içinde bulundukları ortam ve sorunları çözme konusunda sahip oldukları fikirler olarak tanımlanır.

Medyanın siyasi gündem belirleme üzerindeki etkisi akademisyenler arasında tartışılan bir konudur. Bilim insanları medyanın önemli bir rol oynadığını savunurken, diğer akademisyenler medyanın siyasi gündem belirleme süreciyle ilgisiz olduğuna inanmaktadır. Gündem belirleme bağlamında, akademisyenler medya ve siyaset arasındaki ilişki hakkında önemli sonuçlar çıkarmışlardır.

Medya ve siyaset arasındaki ilişkiyi değerlendirirken İnal (1999:19-21), medyanın siyasetçilerin meşruiyetini ve siyasi sistemin işleyişini sağlamada çok önemli bir rol oynadığını savunmaktadır. Siyasi sistemin medyaya bağımlı olduğunu ve biri olmadan diğerini düşünmenin imkansız olduğunu öne sürmektedir. İnal ayrıca görsel ve işitsel medya araçlarının hem gündeme taşıdıkları konular hem de haber değerleri açısından güncel siyasetin merkezinde yer aldığını belirtmektedir.

Erbring ve diğerlerine (1980:17) göre siyasi gündem, bir toplumun sorun önceliklerinin en açık haliyle özetidir. Halkın siyasetçilerden istekler, medyanın onların faaliyetlerini gözlemlemeye hazır olması, politikacıların içinde bulundukları ortam ve zorlulukları aşma yaklaşımları politik gündemi etkileyen önemli faktörlerdir (Atabek ve Dağtaş, 1998:365 - 366).

Siyaset gündem, sadece devletin çabalarıyla çözülebilecek sorunları değil, genel olarak devletin kendisi için öncelikli olduğunu düşündüğü konuları (karmaşıklık düzeyleri ne olursa olsun) ifade etmelidir (Kazakov, 2011:71). Halkı ilgilendiren tüm sorunlar yetkililerin dikkatini çekmez. Bu nedenle, kamu gündeminin sadece bir kısmı siyasi gündeme karşılık gelmektedir. Kamu gündemi ve siyasi gündemin oluştuğu konulardan bahsedecek olursak, kamu gündemi esas olarak medyanın etkisi altında, iktidar gündemi ise devletin çıkarlarının etkisi altında oluşur.

Siyasi gündem, yetkililerin doğrudan etkisi altında ikincisini inşa ederek bilgi gündemi ile kesişir. Bu nedenle G. Kovalev, “medya gündemi” nin “siyasi gündemin” yeniden yapılandırılması ve düzeltilmesi yoluyla oluşturulduğuna inanmaktadır. Birçok geleneksel medyanın mali bağımsızlığının olmadığı göz önüne alındığında, medya ve siyasi gündemlerin içeriği ve oluşum konusu çakışabilir. Medya gündemleri ile iktidar gündemlerinin örtüşmesi sorunları ayrıntılı yönetsel analizler gerektirmektedir (Kazakov, 2012:85).

Medya, belirli konuları sürekli olarak vurgulayarak siyasi gündemi etkileme gücüne sahiptir. Politikacılar medyanın kamuoyu üzerindeki etkisini görmezden gelemeler ve bu nedenle medya ile yakın bir ilişki sürdürürler. Ayrıca kamuoyu da siyasi gündemin şekillenmesinde rol oynar.

Siyasi gündem kamuoyu tarafından etkilenebilir. Sartori (1969:51) ve Kışlalı'nın (1991:139) belirttiği gibi, kamuoyu siyasi karar alma döngüsünün bir parçasıdır ve siyasi

yaşamda siyasi bir güç olarak kendini gösterir. Doğrudan bir etki olmasa da, politikacılar kamuoyunun siyasi kararlar üzerindeki etkisini görmezden gelemeyiz.

Siyasi liderler, siyasi gündem üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Yıldız (2002:81), liderlerin çağdaş siyasetin ana aktörleri olduğunu ve bu durumun diğer birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de geçerli olduğunu savunmaktadır.

Cook vd. (1983) medyanın siyasi gündemi şekillendirmede çok önemli bir rol oynadığını belirtmektedir. İlk olarak medya bir konuyu duyurur ve bu da bireylerin konunun önemine ilişkin algılarını etkiler ve ardından, değişen öncelikler politikacıların tercihlerini etkiler. Atabek (1997:60), medyanın gündeme taşıdığı konularla ilgili haberlerin önce belirli bir süreçten geçerek kamuoyuna ulaşabileceğini ve sonucunda kamu politikası üzerinde etkili olabileceğini savunmaktadır.

J. Anderson, siyasi gündemin oluşturulmasını siyaset-yönetim döngüsünün ilk aşaması olarak değerlendirmektedir. Anderson, siyasetçilerin siyasi gündemi oluşturan talepleri ya bu taleplere yanıt vermek ya da bir yanıt görüntüsü yaratmak için seçtiklerini savunur (Anderson, 2006:352). Sinclair siyasi gündemi, konuların siyasi açıdan önemli aktörler tarafından ciddi bir tartışma konusu haline getirildiği süreç olarak tanımlamaktadır (Sinclair, 2006:448). J. Kingdon, hükümetin ve genel olarak yetkililerin önemli ölçüde dikkatini çeken konuları ifade eden hükümet gündemi ile halihazırda tartışılmakta olan dar bir konu yelpazesini ifade eden gündem arasında ayırım yapmaktadır (Kingdon, 1995:254).

Gündem belirleme üzerine yapılan araştırmalar genellikle politik nitelikli seçim partileri üzerinde odaklanmaktadır. Teorik olarak, seçmenler bir meselenin önemini farkına varırlarsa, bu meseleye çözüm öneren en uygun adayı veya seçim partisini tercih edeceklerdir (McQuail ve Windahl, 2005:33).

Bu eğilim modern siyasi süreçte daha nitelikli bir düzeyde uygulanmaktadır. Ancak özellikle siyasi planın seçim öncesi aşaması, iktidarda olanların faaliyetleri ve başarıları temelinde şekillenmektedir. Ayrıca kamuoyunda siyaset ve faaliyetlerle ilgili tepkilere neden olan konular da gündemden çıkartılabilmektedir. Dolayısıyla gündem oluşturma süreci, belirli taraflara uygun olan konuları içerir ve onlara zarar verebilecek olanları da anında eleyebilmektedir (Ahmet, 2020:79-80).

Kuşkusuz, Amerikalı akademisyenler siyasi gündem araştırmalarında belirleyici bir rol oynamıştır. Gündem oluşturma konusunda teorik ve ampirik çalışmalar yapan, çeşitli sınıflandırmalar öneren ve gündemler arasında etkileşim ve rekabet modelleri geliştiren ilk araştırmacılar arasında yer almışlardır. Ancak daha sonraki dönemde Avrupalı araştırmacılar partiler, parlamento ve medya arasındaki etkileşimdeki eğilimleri belirleyen çalışmalar

yürütmeye başlamıştır. Çoğu akademisyen siyasi gündeme benzer şekilde yaklaşmakta, gündemin kendi başına değil, çeşitli aktörler tarafından rekabetçi bir alanda oluşturulduğunu kabul etmektedir. Bazen bir gündem kamu gündeminden, yani bir bütün olarak toplum için önemli olan konulardan farklı olabilir.

İKİNCİ BÖLÜM

AFET GAZETECİLİĞİ

2.1. Afet Kavramı, Türleri ve Özellikleri

Son yıllarda toplum iklim değişikliği nedeniyle daha sık ve yoğun hale gelen afetler ve doğal tehlikeler nedeniyle benzeri görülmemiş zorluklarla karşı karşıyadır. Bu etkileri öznel değerlendirmelere başvurmada nesnel bir şekilde değerlendirmek önemlidir. Dışsal şoklar, can kaybı, yaralanma ve doğal yaşam alanlarının zarar görmesi gibi ani ve somut sonuçlarıyla her zaman önemli, kaçınılmaz ve çoğu zaman öngörülemez olmuştur. Tarih boyunca, insanların afetlerin nedenlerine ve yaşamları üzerindeki potansiyel etkilerine ilişkin açıklamaları önemli ölçüde gelişmiştir. Daha da önemlisi, bu olaylara yüklenen anlam da zaman içinde değişmiştir.

"Afet" terimi Arapça'dan gelmektedir ve etkilenen nesneyi kullanılamaz hale getiren bir felaket, hastalık, kusur veya durumu ifade etmektedir (Çağrı, 1988:398). Afet tanımının, ayrı bir olgu olmalarına rağmen genellikle sonuçlarını, etkilerini de içerdiğine dikkat edilmelidir. Arapça alıntı kelime çoğul formunu ifade etmesine rağmen, İngilizcede tekil formuna sahiptir. Bu durum İngilizcede tekil karşılığı olmayan pek çok alıntı kelime için geçerlidir.

Türk Dil Kurumu'nun (2023) tanımına göre "afet, çeşitli doğa olaylarının yol açtığı yıkımlardır". Oxford Sözlüğü (2023) ise "afet, doğal bir afet veya kazanın neden olduğu, önemli hasar veya can kaybıyla sonuçlanan beklenmedik bir olay" olarak tanımlamaktadır.

Afet kavramı zaman içinde dramatik bir anlam dönüşümüne uğramıştır (Quarantelli, 1998b; Quarantelli ve Perry, 2005). Farklı aşamalarda, araştırmacılar afetleri farklı bakış açılarından tanımlamışlardır. Başlangıçta afetlere ilişkin incelemeler, olgunun üstü kapalı ya da kısmi olarak ele alınmasıyla sınırlandırılmıştır. İnsanlığın ve medeniyetlerin başlangıcında, dünya kültürlerinin çoğu olmasa da birçoğu afetleri Tanrı'nın eylemleri olarak görmüş (Drabek, 1991:4) ya da "Des Astro" veya "kötü yıldız"(evil star), "kötü şans" (bad luck) ve "kör inanç" (blind faith) gibi bazı yanlış rastgele çekimlere bağlamıştır (Dombrovsky, 1998:19). Geçmiş dönemlerde felaketlerin çeşitli nedenlerle insanoğlunun başına gelen kaçınılmaz olaylar olduğuna inanılmıştır. Ancak bilimin gelişmesi, felaketler hakkındaki bu algılara ve 'gerçeklere' yavaş yavaş karşı çıkmıştır. Westgate, O'Keefe, Wisner, Davis, Ritchie, Cardona, Jaggle, Cannon ve Kent gibi ilk yazarlar bu çalışma alanına katkıda bulunmuştur.

Araştırmacılar afetleri farklı perspektiflerden tanımlamışlardır. Başlangıçta, afetlere ilişkin analizler bu olguyu yalnızca kısmen kapsamıştır. Afetlere ve ilgili terimlere adanmış sözlükler olmasına rağmen, araştırmacılar anahtar terimleri toplamaya çalışırken "afet" kelimesinin birçok tanımını bulmuşlardır. Kesin ve üzerinde uzlaşılmış bir tanımın olmaması,

bu alandaki araştırmaları engellemektedir. Kullanımdaki farklılıklar, uzman çevrelerdeki farklılıklara bağlanmıştır. Bazı akademisyenler de raporlama, veri toplama ve planlama için bir temel sağlamak üzere tanımların standartlaştırılmasının önemini vurgulamaktadır (Mayner ve Arbon, 2015).

Dünya Sağlık rgt (DSÖ) afeti, büyüklüğü nedeniyle dış yardım gerektiren ani bir çevresel olay olarak tanımlamaktadır. Afet, yıkıma, çevresel bozulmaya, can kaybına, sağlık ve tıbbi bakıma neden olabilen bir olaydır. Genellikle aniden ortaya çıkar ve etkilenen toplumun kapasitesini açarak dış yardım gerektirebilir (Landesman, 2001).

AFAD'a göre ise afet, "toplumun tamamında ya da bir kısmında fiziksel, ekonomik, sosyal hasara yol açan, normal yaşamı ve faaliyetleri engelleyen, mağdur olan toplumun müdahale potansiyelinin yetersiz kaldığı doğal, teknik ya da insan kaynaklı olay" kapsamında tanımlanmaktadır (AFAD, 2014: 23). Daha basitleştirilmiş bir tanıma göre afet, doğa veya insan faaliyetlerinin neden olduğu, toplum veya evre için olumsuz sonuçları olan beklenmedik bir olgudur (Varol ve Gültekin, 2016: 1432).

Carr (1932), afetlerin tanımı doğal nedenlerden ziyade insan algısı tarafından belirlenmektedir. Her kasırğa, deprem veya selin afet olarak sınıflandırılmayacağını, ancak bir durumun felaket olarak tanımlanması can kaybına ve ekonomik zarara neden olması gerektiğini savunmuştur. Bu tanımın, kendi döneminin modernist görüşlerinden büyük ölçüde etkilendiğini belirtmek önemlidir. Quarantelli'ye (1982) göre afetler, sivil huzursuzluk ve savaşlardan farklıdır. Quarantelli, afetlerin yalnızca failin yzeyssel özelliklerine dayalı olarak tanımlanmasını eleştiren ilk akademisyenlerden biridir. Charles E. Fritz (1961, 1968) ve Barton (1963) gibi diğer akademisyenler afetleri sosyal bir sorun olarak görmeye başlamıştır.

Ergünay'a (2007:1) göre ise afet, doğal, teknolojik veya insani faktörlerin neden olduğu, bireylere ve topluluklara fiziksel, ekonomik, sosyal ve çevresel zarar veren ve normal insan yaşamını ve faaliyetlerini engelleyen bir olaydır.

Kanadalı-Amerikalı araştırmacı Anthony F.C. Wallace (1956:1) tarafından yapılan tanıma göre afetler, belirli gerilimleri azaltmak için normalde etkili olan prosedürlerin sadece etkisini değil aynı zamanda kesintiye uğrama tehdidini ve gerilimlerdeki ani artışı da içeren aşırı durumlardır. Afet tanımının, bu tür kesintileri takiben sosyal yeniden yapılanmayı da içerdiği belirtilmektedir. Bu ilk tanım, sadece etkenlerin etkisinden ziyade tehditleri vurgularken, tehdit veya etki sırasında ve sonrasında toplumun rolünü vurgulamaktadır.

"Olağanüstü durumlar" terimi ilk olarak, afetlerin daha geniş bir yelpazedeki olayların bir alt kümesi olabileceği endişesi ortaya çıkmadan önce kullanılmıştır. Aynı dönemde Lewis M. Killian (1954:67) afetlerin, insanların "normal beklentiler modelinden" uzaklaşarak başa

çıkmasını gerektiren fiziksel yıkım ve ölümle sonuçlanan sosyal düzen bozuklukları olduğunu öne sürmüştür. Amerikalı profesör ve sosyolog Harry Estill Moore (1958:310), Teksas'taki hortumları inceleyerek, afetlerin yeni davranış kalıplarının gelişmesine yol açabileceği sonucuna varmıştır. Bununla birlikte, can kaybının bu tür olayların talihsiz ve önemli bir sonucu olduğunu da kabul etmiştir.

Bu üç tanım birbiriyle tutarlıdır ve her biri felaketi bir failin etkisi veya tehdidi açısından nitelendirmekte ve sosyal düzensizliği vurgulamaktadır. Bir yoruma göre, etken kaynaklı bir "afet", sosyal yeniden düzenleme gerektiren bir istikrarın bozulması veya kesintiye uğramasıdır.

Kadioğlu'na (2011:37-38) göre, Türkiye'de afet tanımı konusunda bir uzlaşma ve ortak anlayış eksikliği olduğu görülmektedir. Dahası, afet olarak sınıflandırılması gereken bazı olaylar afet olarak kabul edilmemektedir. Bu nedenle, ortak ve genel kabul görmüş bir tanımın oluşturulması büyük önem taşımaktadır. Afet; can kaybına, fiziksel, ekonomik ve sosyal zarara yol açan, normal yaşamı engelleyen ve yerel imkânlarla etkili bir şekilde üstesinden gelinemeyen doğal, teknolojik veya insan kaynaklı her türlü olay biçiminde tanımlanmaktadır.

Geleneksel tanımda afetler genellikle doğal ya da insan kaynaklı olarak kategorize edilmektedir. Ancak bazı çalışmalar insan kaynaklı ve doğal afetler arasında ayrım yapmamakta, ilkinin "antropojenik" veya "insan kaynaklı" olarak adlandırmaktadır. Dünyadaki mevcut afetlerin kayıtlarını tutan Uluslararası Afet Veri Tabanı'nın (EM-DAT) kategorize edilmesine göre iki ana afet türü vardır: doğal ve insan kaynaklı veya insan yapısı afetler (antropojenik).

Birinci kategori veya boyut, depremler, tsunamiler, kasırgalar ve volkanik patlamalar gibi önlenemeyen ancak azaltıcı önlemlerle etkileri en aza indirilebilen doğal olaylarla ilgili tüm afet türlerini içerirken, ikincisi önlenebilen doğal olmayan faktörlerin neden olduğu yapısal çevre ve insan sağlığı (örneğin veba) ile ilgili tüm afetleri içermektedir (Rusin, 2003:12).

Kadioğlu'na (2011:40) göre, afetler kökenlerine göre üç gruba ayrılabilir: doğal, insan kaynaklı ve antropojenik. Ayrıca, savaş gibi insan ve insan kaynaklı afetlerin birlikte meydana geldiği durumların 'karmaşık afetler' olarak adlandırıldığını belirtmektedir. Bununla birlikte, son yıllarda afetlerin sınıflandırılmasını "doğal", "insan kaynaklı" olmak üzere iki ana kategoride basitleştirme yönünde bir eğilim bulunmaktadır.

BM Uluslararası Afet Azaltma Stratejisinin tanımlamasına (UNISDR, 2009) göre doğal afet, bir topluluğun veya toplumun işleyişinde meydana gelen ve etkilenen topluluğun sadece kendi imkanlarını kullanarak mücadele etme kapasitesini aşan yaygın insani, maddi veya çevresel kayıp, etkilerle sonuçlanan büyük bir aksama olarak nitelendirilmektedir. Bu tanımın birkaç yönü ayırt edilebilir. İlk olarak, tanımlama "ciddi anormalliklerin" önemini

vurgulamaktadır. Dolayısıyla, bir afetin normdan önemli ölçüde sapma gösteren bir durum olması beklenebilir. Bu, etkilenen toplumun çoğunluğunun normdan sapma olarak algılayacağı bir olaydır. İkinci ve en önemlisi, tanım anormal olaylar ile afet olarak sınıflandırılabilir olacak olaylar arasında ayrım yapmaktadır. Eğer bir olay, etkilenen toplumun mevcut tüm kaynakları kullanarak başa çıkma kapasitesini aşıyorsa, o takdirde bir afet olarak kabul edilebilir.

Doğal afetler altı ana kategoriye ayrılmaktadır (CRED, 2010):

- Jeolojik tehlikeler;
- Meteorolojik tehlikeler;
- Hidrolojik tehlikeler;
- Klimatolojik tehlikeler;
- Biyolojik tehlikeler;
- Dünya dışı tehlikeler.

Jeolojik tehlikeler arasında depremler, tsunamiler ve volkanik patlamalar yer alırken, meteorolojik tehlikeler arasında fırtınalar ve aşırı sıcaklıklar bulunmaktadır. Hidrolojik tehlikeler arasında seller ve toprak kaymaları, klimatolojik tehlikeler arasında ise kuraklık ve orman yangınları yer alır. Biyolojik tehlikeler salgın hastalıkları ve istilaları, dünya dışı tehlikeler ise hava patlamalarını ve uzay havasını içerebilir. Tehlikeler ayrıca üç etki kategorisine ayrılabilir: birincil, ikincil ve üçüncül. Birincil etkiler tehlikenin anlık etkileridir, ikincil etkiler birincil etkinin neden olduğu etkilerdir ve üçüncül etkiler birincil etkinin neden olduğu uzun vadeli etkilerdir.

Tehlikeli ve patlayıcı maddelerin ani ve kontrolsüz salınımı, insan yapımı ve insan kaynaklı felaketlerin bir sonucu olarak ortaya çıkabilir. Bu tür felaketlere örnek olarak kömür madeni patlamaları, bina yangınları, tünellerdeki petrol tankeri kazaları, tren kazaları, yol kazaları, otobüs çarpışmaları, yakıt tankı patlamaları, bina çökmeleri, göçmen gemi kazaları, uçak kazaları, köprü çökmeleri verilebilir (Mohammad Mokhtari, 2023).

Barry Turner'ın insan kaynaklı afetler modeli (Turner ve Pidgeon, 1997:72) afet ve kaza araştırmaları alanına önemli bir katkı olarak kabul edilmektedir. Model hem tarihsel hem de güncel bir öneme sahiptir ve kuruluşların afetlere karşı savunmasızlığını daha iyi anlamamızda etkili olmuştur. İlk yayınlandığı dönemde, insan kaynaklı afet modeli zamanının 5-10 yıl ilerisindeydi ve 1990'lardaki diğer çalışmalar için kavramsal bir çerçeve görevi gördü. Bu çalışma hem yönetimsel ve idari kökenli hem de Avrupa (Lagadec, 1980; Rosenthal, 1986; Reason, 1990; Horlick-Jones ve diğerleri, 1993; Toft ve Reynolds, 1997) ve Amerikan perspektifinden (Perrow, 1984; Shrivastava, 1987; Vaughan, 1990, 1996; Pate-Cornell, 1993) endüstriyel felaket ve krizlere ilişkin mevcut teorik anlayışımıza katkıda bulunmuştur.

İnsan kaynaklı felaketler teorisinin basit anlamı, ilgili herkesin en iyi niyetine rağmen, teknolojik sistemlerin güvenli bir şekilde işletilmesi hedefinin, kurumsal yaşamın bazı çok tanıdık ve 'normal' süreçleri tarafından baltalanabileceğidir. Felaketler, karmaşık ve kötü yapılandırılmış risk sorunlarını yönetmek üzere tasarlanmış sosyoteknik sistemlerin örgütsel mekanizmaları ile insanlar arasındaki etkileşimlerden kaynaklanabilir. İnsan kaynaklı afetler modelinde, bir afet fiziksel sonuçları açısından değil, sosyolojik açıdan, tehlikeler, bunlarla başa çıkma ve sonuçları hakkındaki mevcut kültürel algı ve normların önemli ölçüde bozulması veya çökmesi olarak tanımlanır. Turner'a göre, bir afeti bir kazadan ayıran şey, bu algılar ile gerçeklik arasında kritik bir sapma olduğunun, çoğu zaman büyük bir şaşkınlıkla birlikte farkına varılmasıdır (Pidgeon ve O'Leary, 2000:16).

Doğal afetlerin sıklığı ve yoğunluğu, kısmen hızlı kentleşme ve iklim değişikliğinin etkileri nedeniyle son yıllarda artmıştır (UNDRR, 2023). Son istatistikler, doğal afetlerin ve felaketlerin sayısında ve ölçeğinde bir artış olduğunu göstermektedir. Küresel nüfus yoğunluğu artmakta, bu da mağdur sayısında artışa yol açmaktadır. Yıkıcı, kötüleşen felaketlerin ortaya çıkışı 2022'de belirginleşti; 21. yüzyılın ilk La Nina "üçlü dalışı" dünya çapında bir dizi aşırı hava olayını tetikledi. 2023 yılında Türkiye ve Suriye'nin büyük bölümünü etkileyen depremler, doğal tehlikelere bağlı afet tehdidini daha da artırmıştır. Can güvenliği konusunun sadece gelişmekte olan ülkeler için değil, gelişmiş ülkeler için de giderek daha önemli hale geldiğini belirtmek gerekir.

2.2. Afete Sebep Olan Unsurlar ve Etkiler

Dünya çapında 100'den fazla ülkede milyarlarca insanın periyodik olarak en az bir doğal afetten etkilendiği tahmin edilmektedir (Moe vd., 2007:785). Buna ek olarak, dünya çapında tespit edilmiş yaklaşık 30 doğal afet bulunmaktadır (Deshmukh vd., 2008). Her doğal afetin insan hayatı, ekonomi ve çevre üzerinde yıkıcı bir etkisi olduğu açıktır. Birleşmiş Milletler Dünya Meteoroloji Örgütü'ne (WMO) göre (<https://news.un.org/ru/story/2023/10/1445762> , erişim tarihi 13.10.2023), iklim kaynaklı afetlerin sayısı 1970 ile 2019 yılları arasında beş kat artmıştır. Bunun temel olarak gezegenin ortalama sıcaklığındaki artıştan kaynaklandığına inanılıyor ve bu eğilim devam ediyor. Bu istatistikler, dünyadaki doğal afetlerin sayısının son 50 yılda beş kat arttığını göstermektedir. Doğal afetlerin sayısının ve büyüklüğünün dünya çapında artmakta olduğu giderek daha açık bir şekilde görülmektedir (Warren, 2010:502).

Afetlerin oluşumu, doğal sistemler üzerindeki etkilerinin zamanlamasına göre sınıflandırılabilir. Bu afetler aşağıdaki biçimde sınıflandırılır (Pushkar ve Cherepanova, 2003:8):

- Kısa süreli ani doğal afetler. Bunlar depremler, volkanik patlamalar, çığlar ve diğer benzer olayları içerir.
- Olumsuz bir olgunun etkisinin uzun vadeli birikiminden kaynaklanan doğal afetler. Her şeyden önce bu, atmosfer, hidrosfer, litosfer ve benzerlerinin kirlenmesi şeklinde ortaya çıkan insan faaliyetlerinin çevre üzerindeki etkisini içerir. Açlık ve su kıtlığı sorunlarına yol açan dünya nüfusundaki artış da dahil olmak üzere bir dizi risk bu kategoriye girmektedir. Nispeten uzun vadeli olan bu süreç şimdiden küresel bir çevre krizine yol açarak gezegenimiz üzerinde çok yönlü olumsuz bir etkiye neden olmaktadır.
- Bir nükleer enerji santralindeki patlama gibi acil bir durum ya da felaketin sonucu olan uzun vadeli doğal afetler. Bu tür felaketlerin ölçeği, nesnel olarak felaket sonuçlarıyla karşılaştırılabilir.

Afetlerin doğal ve antropojenik faktörlerin bir araya gelmesinden kaynaklandığı giderek daha açık hale gelmektedir. Depremler ve seller gibi doğal afetler, meteorolojik anormallikler ve dış çekirdeğin hareketiyle tetiklenebilir (Eomin Sun; Mao-can, 2014). Patlamalar ve kirlilik de dahil olmak üzere teknolojik felaketler genellikle çevreye yeterince dikkat edilmeden gerçekleştirilen kentleşme ve sanayileşmenin sonucudur (Eomin Sun, 2003). Bu felaketler, beklenmedik malzeme zayıflığı ve insan kırılganlığı gibi faktörlerle daha da kötüleşebilir (Lancaster, 2005). Afetlerin azaltılmasının bir yolu olarak uzun vadeli projelere, acil durum uzmanlarına ve kamu eğitime yatırım yapmayı düşünmek faydalı olacaktır (Eomin Sun, 2003).

Afet riski ve bunun temel nedenleri konusu en az yirmi yıldır tartışılıyor olsa da bu konuları yeterince ele alan ortak bir çerçeve ve sistematik değerlendirmeler bulunmamaktadır. Krizlerin ve afetlerin temel nedenlerini ele almak üzere bazı teorik çerçeveler geliştirilmiş olsa da bu kavramlar oldukça geneldir. Örneğin Watts, M.J. ve H.G. Bohle (1993:43-67), bir toplumun gıda güvensizliği ve açlığa karşı kırılganlığının nedenlerini belirlemek için kırılganlığın nedensel yapısına odaklanmıştır. Buna karşın, Wisner vd. (2004) afetlerin temel nedenlerini, güvensiz koşulları şekillendiren dinamik baskıları belirleyen farklı kalkınma modellerinin bir sonucu olarak tanımlamak için genel bir afet riski tanımı kullanmıştır. Bununla birlikte, Wisner ve diğerlerinin (2004) çalışmasının ekonomi politik bir yaklaşıma dayanarak daha genel veya makroekonomik temel nedenler ortaya koyduğu ve bunun da bazı durumlarda bağlama özgü ve yerel temel nedenlerin rolünün hafife alınmasına yol açabileceği sonucuna varılabilir (Birkmann, 2011).

Afetlerin meydana gelmesinde çevresel bozulma, yerleşim şekilleri, geçim kaynağı seçimleri ve insan davranışları gibi birçok faktör etkili olmaktadır. Bu risklerin insani kalkınma

ve çevresel varlıklar üzerinde zararlı etkileri vardır. Çevre, kalkınma ve afetlerin birbiriyle bağlantılı olduğu yaygın olarak kabul edilmektedir. Ancak bu faktörler arasındaki etkileşimler genellikle karmaşıktır ve anlaşılması zordur (ISDR, 1970:3).

İnsan faaliyetlerinin örneğin baraj inşası ve su akışlarının değiştirilmesinin çevre üzerinde zararlı etkileri olabileceği ve potansiyel olarak sel ve enkaz akıntıları gibi doğal afetlere yol açabileceği giderek daha açık hale gelmektedir (Xiaohui, 2013). Ayrıca dış çekirdeğin hareketinin de bu afetlere katkıda bulunabileceği ortaya çıkmaktadır: konveksiyon depremlere neden olurken, gerilme ve büzülme sellere ve kuraklıklara neden olmaktadır (Mao-can, 2014). Bir diğer önemli faktör de küresel ısınma ve bununla bağlantılı olarak ortaya çıkan aşırı sıcaklıklardır (Mohammad, 2013). Ayrıca, afete yatkın bölgelerde insan ve değer yoğunluğunun artmasının yanı sıra çevresel koşullardaki değişikliklerin de rol oynayabileceğini vurgulamak gerekmektedir (Kron, 2000).

Bir afet sonrasında, bir dizi faktör çevresel etkilerin şiddetini olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilir. Bu faktörler afetten etkilenen insanların yaşadığı mekansal, sosyal ve ekonomik bağlamla ilgilidir ve afet müdahalesinin bir parçası olarak ele alınması gerekebilecek çevresel etki sorunlarına işaret eder. Bu faktörlerin önemini belirleyerek, olumsuz çevresel etkilerin azaltılması için hangi yardım faaliyetlerinden kaçınılması veya bunlardan yararlanılması gerektiğini ve bu faaliyetlerin nereleri hedeflemesi gerektiğini belirlemek mümkündür (UNDRR).

Doğal afetlerin toplumsal refah üzerinde önemli ve olumsuz etkileri olabileceği giderek daha açık hale gelmektedir. Bu, su kaynaklarının, ekinlerin, mahsullerin ve hayvanların, altyapının, iletişim ağlarının, enerjinin ve ticaret yollarının tahrip edilmesini içermektedir. Doğal afetlerin yol açabileceği zararları kabul etmek önemli olmakla birlikte, yaratabilecekleri yeni iş fırsatları potansiyelini kabul etmek de önemlidir (Brück vd., 2011:78-88).

Doğal afetlerin ve sonuçlarının küresel ekonomik sistemi önemli ölçüde etkileyebileceğini kabul etmek önemlidir. Ayrıca, küresel ekonomiyi "dengesizleştiren" bir faktör olarak felaket olaylarının bazı temel özelliklerinin vurgulanması gerekmektedir. Afet olaylarının temel nitelikleri aşağıdaki gibi vurgulanmaktadır (Fomby, vd., 2009):

- 1) meydana gelme sıklığında bir artış;
- 2) etkilenen insan sayısında artış;
- 3) hasar ve kayıplarda artış;
- 4) iklim değişikliği sorunu ile bağlantı;
- 5) doğal ve insan kaynaklı afetlerin birbiriyle ilişkisi.

Doğal afetlerin sosyo-ekonomik alan üzerindeki etkisinin giderek arttığını ve bunun da insanlığın bu afetlere karşı kırılganlığını artırdığını belirtmemek hata olur. Aynı zamanda, afetlerin kendileri de yeni tehlikelerin kaynağı haline gelmektedir. Çoğu zaman doğal afetler tehlikeli tesislerin işleyişinde aksamalara yol açmakta, bu tesislerde meydana gelen kazalar da büyük çevresel felaketlere neden olabilmektedir (Makarova, 2012:53).

Doğal afetlerin sosyoekonomik alan üzerindeki etkisinin giderek arttığını ve dolayısıyla insanlığın bu afetlere karşı kırılganlığının da arttığını belirtmemek gerekmektedir. Üstelik afetlerin her biri yeni tehlikelerin kaynağı haline gelmektedir. Çoğu zaman doğal afetler tehlikeli tesislerin işleyişinde aksamalara yol açmakta, bu tesislerde meydana gelen kazalar da büyük çevresel felaketlere neden olabilmektedir (Makarova, 2012:53).

Dünya giderek artan sayıda farklı doğal afetle karşı karşıya kalmakta ve bu afetlerin doğrudan ve dolaylı birçok nedeni ve sonucu bulunmaktadır. En önemli nedensel faktörlerden biri, bireylerin ve toplumların zarar görebilirliğinin yanı sıra afetlere müdahale etme veya etkilerini azaltma konusundaki genel becerileridir. Afet riskinin azaltılması genellikle çevrenin korunmasını da içeren bütüncül bir yaklaşım gerektirir. Yardım kuruluşlarının can ve mal kaybına odaklanma eğiliminde olduğunu ve afetleri değerlendirirken çevresel hizmetlerin dolaylı ekonomik değerinin genellikle dikkate alınmadığını belirtmek de önemlidir. Hem çevresel hem de ekonomik konular açısından ekosistemlerin kalkınmadaki rolünü dikkate almak ve bunları afet riskini azaltma stratejilerine entegre etmek giderek daha önemli hale gelmektedir.

Başka bir deyişle, afetler yalnızca altta yatan sosyal, ekonomik, siyasi ve çevresel sorunları ortaya çıkarmakla kalmaz, aynı zamanda bunların ağırlaşmasına katkıda bulunur ve sürdürülebilir kalkınma için ciddi zorluklar teşkil eder.

2.3. Afet Yönetimi ve Afet İletişimi Kavramı

Afet riskindeki temel değişim etkenleri maruziyet ve zarar görebilirlik eğilimleridir (yüksek güven). Maruziyet ve zarar görebilirlik eğilimleri, afet riskindeki değişimin ana etkenleridir. Meteorolojik ve iklimsel olayların afetlere nasıl katkıda bulunduğunu belirlemek ve etkili uyum ve afet risk yönetimi yöntemleri geliştirip uygulamak için hem maruziyetin hem de zarar görebilirliğin çok yönlü niteliğini anlamak gerekir. Zarar görebilirliğin azaltılması, uyum ve afet risk yönetiminin önemli bir ortak unsurudur (Field vd., 2012:10).

Afet yönetimi, afetlerin etkilenen nüfus üzerindeki etkilerini azaltmak için stratejik planlama, operasyonel koordinasyon ve önlemlerin taktiksel olarak uygulanmasını içeren çok yönlü bir süreçtir (Deshmukh vd., 2008). Ayrıca bu kavram, afet meydana gelmeden önce afetin

yıkıcı etkilerini azaltmak için hazırlık yapmayı, afetin neden olduğu ikincil kazaları önlemek için zararı azaltmayı, afet meydana geldiğinde etkili ve anında müdahale edebilmeyi ve afet sonrası aşamada mevcut durumu teknik, fiziksel ve psikolojik olarak iyileştirmeyi içermektedir (Öztürk, 2003).

Afet yönetimi döngüsü, toplumdaki çeşitli paydaşların afetlerin etkisini planladığı ve azalttığı, afet sırasında ve sonrasında müdahale ettiği ve etkilerinden kurtulabilmek için adımlar attığı sürekli bir süreci göstermektedir (Clerveaux vd., 2010:199-218).

Afet yönetiminin üç ana aşaması şu şekilde tanımlanmaktadır: zarar azaltma/hazırlık, yardım ve uzun vadeli iyileştirme. *Zarar azaltma* veya *risk azaltma* faaliyetleri, doğal tehlikelerin olumsuz etkilerini sınırlandırmak için alınan yapısal ve yapısal olmayan önlemleri içerir (Bosher vd., 2007). *Hazırlık*, zamanında, etkili erken uyarı, insanların ve mülklerin tehdit altındaki yerlerden geçici olarak tahliye edilmesi de dahil olmak üzere, tehlikelerin etkisine etkili bir yanıt verilmesini sağlamak için önceden yapılan faaliyetler ve alınan önlemler olarak tanımlanmaktadır (Atmanand, 2003:286). Bir afet sırasında veya sonrasında etkilenen insanların yaşamlarını ve temel geçim kaynaklarını korumaya yönelik ihtiyaçlarını karşılamak için yardım veya müdahale sağlanması *yardım* aşamasında gerçekleştirilir. Etkilenen topluluğun yaşam koşullarını *uzun vadeli* sürdürülebilirlik durumuna geri getirme sürecine rehabilitasyon denir (Moe vd., 2007:785).

Ancak bazı yayınlar alternatif afet yönetimi süreçleri ve aşamaları sunmaktadır. Mevcut afet yönetimi literatürü, önlemenin büyük önem taşıdığını ve diğer tüm afet yönetimi tedbirlerinden daha öncelikli olması gerektiğini kabul etmektedir. Bir afet bilimsel ya da insan müdahalesiyle önlenemediğinde, afet yönetimi afetin etkilerini en aza indirmenin önemini vurgular. Afete hazırlık, bir afetin tamamen önlenemeyeceğini veya azaltılamayacağını kabul etmekle birlikte, afet yönetiminin bir afete müdahale etmek ve etkilerinden hızla kurtulmak için yeterli hazırlığı gerektirdiğini kabul eder. Afet önleme, hafifletme ve hazırlığın bir afet beklentisiyle alınan önlemler olduğu ve bu nedenle proaktif nitelikte olduğu söylenebilir. Buna karşılık, afete müdahale ve iyileştirme önlemleri ağırlıklı olarak reaktif nitelikte kabul edilebilir (Anil Minhans, 2010:12).

Afet yönetimi işlevlerinin, afetzedelerin güvenliğini sağlamaya yönelik sorumluluk ve görevleri tanımladığı söylenebilir. Afetlerdeki ana işlevlerden biri de destek işlevidir. Afet yönetimi süreçlerinin oluşturulması ve uygulanması için önemlidirler. Bu işlevler, afetlerin önemli yönlerinden biri olan afet öncesi, sırası ve sonrasında ihtiyaç duyulan temel hizmetleri içerir.

Afet yönetimi, afet öncesi yönetim (risk yönetimi) ve afet sonrası yönetim (kriz yönetimi) olarak iki başlık altında ele alınmaktadır. Afet risk yönetimi, afet riskini önlemeye veya azaltmaya ve bu tür olaylara hazırlanmaya yönelik önlemleri içerir. Kriz yönetimi ise afete müdahale ve afet sonrası iyileştirme tedbirlerini içermektedir (Kadıoğlu, 2011:52-53; Işık vd., 2012:90; Taş ve Erdal, 2015:1073). Afet yönetiminin ilk aşaması olan risk yönetimi, *risk tanımlama, azaltma, transfer ve hazırlığı* kapsamaktadır. Bir sonraki aşama olan kriz yönetimi ise acil durum müdahalesi, rehabilitasyon, iyileştirme ve yeniden inşa olmak üzere üç ayrı aşamadan oluşmaktadır (Kadıoğlu, 2008:12-13).

Afet yönetimi, esneklik, iş birliği ve ekip çalışmasını vurgulayan acil durum yönetimi ilkelerinden esinlenmektedir. Kaynakların kıtlığı, insanları ve kuruluşları afetleri etkili bir şekilde azaltma ve yönetme konusunda zorlamaktadır. Afet yönetiminin temel amacı, afetler sırasında ve sonrasında sürdürülebilir yaşam alanlarının oluşturulmasını, korunmasını ve iyileştirilmesini teşvik etmektir (Warfield, 2008). Bu, daha geniş kapsamlı kalkınma hedefiyle yakından bağlantılıdır. Bu tür yönelimler yasal veya yasal olmayan afet yönetimi politika çerçevelerine ve afet yönetimi yasalarına yansıtılmaktadır (NDMD, 2004).

Doğal afetler kendi başlarına felaketlere yol açmamakta, sadece etkilenen ülkelerin nüfusunun kırılganlığını artırmaktadır. Afetlerin karmaşık ve kaotik doğası, afetlerin yönetimini çok zorlaştırmaktadır. En iyi planlar bile bir afet sırasında ortaya çıkan tüm sorunları çözememektedir (Quarantelli, 1988:373-385). Kaynaklar terimi, bir kuruluşun sermayesinin temel finansal, fiziksel, bireysel ve örgütsel nitelikleri olarak tanımlanmaktadır (Hill vd., 2001; Hitt vd., 2016). Kaynakların kısıtlı olduğu ortamlarda bu sorun büyük ölçüde şiddetlenir. Düşük sosyo-ekonomik statüye sahip ortamların kaynak kısıtlamalarından etkilenme olasılığı daha yüksektir (Coppola, 2015).

Gelişmekte olan ülkeler, gelişmeyi olumsuz etkileyen doğal afetlerden sürekli olarak etkilenmektedir (Coppola, 2015). Yoksul toplumlar, sosyal, siyasi, kültürel ve ekonomik faktörlerin bir araya gelmesi nedeniyle afetlere karşı daha savunmasızdır (Benson vd., 2001). Bu tür toplulukların vatandaşları, kaynaklara sınırlı erişimi olan kırsal alanlar gibi tehlikelere daha açık ortamlarda yaşama eğilimindedir. Azalan kaynaklar daha uzun bir toparlanma sürecine yol açmakta, bu da daha fazla az gelişmişliğe neden olabilmektedir (Coppola, 2015).

Genellikle krizlerin ve acil durumların fiziksel, duygusal ve sosyal huzursuzluğa yol açabilecek yüksek derecede kaos ve dinamizm ile nitelendirildiği belirtilmektedir. Bu şartlar altında, iletişimin hem doğal hem de insan kaynaklı afetlerin yönetiminde en önemli görevlerden birini temsil ettiği yaygın olarak kabul edilmektedir. İletişim, afet yönetimi süreci

boyunca çok önemlidir ve insanlara ve çevreye yönelik riskleri azaltmayı amaçlayan çok çeşitli önlemleri kapsamaktadır.

Afet yönetim sürecinde iletişim; bilginin toplanması, izlenmesi ve yayılmasının yanı sıra iletişim kanallarının açık tutulması amacıyla yürütülmektedir. Yapılandırılmış ve etkili iletişimi sağlamak için planlama gereklidir. Planlamanın, bir afet durumunda iletişimin nasıl düzenleneceği ve yönetileceğini açıkça tanımlaması gerektiği yaygın olarak kabul edilmektedir (Yaman vd., 2020:205-220).

İlk müdahale ekipleriyle, sağlık görevlileriyle, destek sistemleriyle ve diğer aile üyeleriyle iletişim kurma becerisi, afetlerden etkilenen insanların ve toplulukların hayatta kalması ve toparlanması için kritik öneme sahip olabilir. Bu nedenle, toplum direncini artırmak için güvenilir ve erişilebilir iletişim ve bilgi sistemlerinin uygulanması son derece önemlidir (The Associated Press-NORC Centre for Public Affairs Research, 2013).

Afet iletişimi alanı, afet bilgilerinin kamuoyuna yayılmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Afetlerin ana yönleri, afetlere en yatkın coğrafi bölgeler, etkilerini azaltmak için alınabilecek önlemler, acil bir durumda izlenecek işlemler, sonraki iyileşme ve yeniden yapılanma aşamaları ve gelecekteki afet riskini en aza indirmek için kullanılabilecek acil durum planları veya sürdürülebilir stratejiler gibi bir dizi konuyu kapsamaktadır. Afet bilgisine ilişkin temel bir anlayış edinme sürecinde iletişim, topluma gerçek ve doğru bilgi sağlamada önemli bir rol oynamakta, bu da toplumun bilgiyi zamanında ve doğru bir biçimde özümsemesini ve afet koşulları altında önlem ve çaba göstermesini sağlamaktadır (Khumairoh vd., 2021:2).

İletişim teknolojilerinin afet yönetiminde önemli bir rolü olduğu yaygın olarak kabul edilmektedir. İletişim teknolojilerinin uygulanması afet yönetiminin dört aşamasının tamamında geçerli olmakla birlikte, son yirmi yılda farklı iletişim sistemlerinin bütünleştirilmesi için daha büyük fırsatlar sunan yeni iletişim ve bilgi teknolojilerinin ortaya çıktığı belirtilmelidir. İnternet, cep telefonları, faks, e-posta, radyo ve televizyon dahil olmak üzere farklı iletişim sistemlerinin etkileşimi giderek daha işlevsel hale gelmektedir. Bu nedenle, afetlerin azaltılması ve önlenmesi için iletişim teknolojilerinin taşıdığı öneme yönelik ilgi giderek artmaktadır.

Temel afet bilgilerinin edinilmesi sürecinde iletişim, gerçek ve doğru bilgilerin topluma yayılmasında kilit bir rol oynayarak bilgilerin anında ve doğru, eksiksiz bir biçimde özümsemesini ve felaket önlemlerinin, çalışmalarının uygulanmasını kolaylaştırır. Etkili iletişim, doğrudan, açık, doğru ve eksiksiz bir dil aracılığıyla kolayca anlaşılan mesajların verici ve alıcı arasında iletilmesi olarak tanımlanmaktadır. Bilgi alıcısının dili hem sözel hem de

sözsüz şekilde kullanarak pratik yapmasına ve kullanıcıların tutum değişikliklerini etkilemesine olanak tanır (Hardiyanto ve Pulungan, 2019:30-39).

Bir afet sırasında etkili iletişimin, toplumun risk anlayışını, risk azaltma seçeneklerini ve kendini ve diğerlerini koruma seçeneklerini geliştirebileceği varsayılmaktadır. Buna ek olarak, iletişimin bir çarpan etkisi olduğu da öngörülmektedir (Luhmann, 2013:213). Bu argüman, afetler sırasında iletişimle ilgili literatür tarafından desteklenmektedir. Örneğin, Appleby'nin 2011 yılında Japonya'da olan Tohoku depremi ve tsunamisine müdahaleyi değerlendiren çalışması, topluma bilgi yaymanın önemini vurgulamakta ve "bilgi hayat kurtarır, bilginin kendisi bir yardım şeklidir..." demektedir (Luhmann, 2013:9). Maxwell (2003), daha iyi bilgilendirilmiş insanların afetler sırasında bilinçli kendini koruma kararları alabileceğini ve bunun da kamu kaynakları üzerindeki baskıyı azaltma gibi bir faydası olduğunu savunmaktadır. Helsloot ve Ruitenberg (2004:98-111), afetlerden önce ve afetler sırasında bilgi dağıtımının, kurtarma ve yardım çabalarında yer alan kişiler oldukları için halka yönelik olması gerektiğine inanmaktadır.

Ayrıca etkili iletişim, hükümet ve yerel topluluklar arasında bir iletişim yolu olarak hizmet edecek ve onların performanslarını çevrenin imkân ve kaynaklarına uygun olarak geliştirmelerini sağlayacaktır. Gelişmeye devam eden bilimsel ve teknolojik ilerlemelere, çeşitli afetler konusunda kamu bilincini korumak ve afet riskini azaltma çabalarının etkinliğini artırmak için afet yönetimi programlarının veya hükümet, bilim adamları ve halk arasındaki iletişimin yoğunluğunun eşlik etmesi beklenmektedir.

Morgan (2007) ve diğerlerinin görüşüne göre "risk iletişimi, risk uzmanları/değerlendiricileri, yöneticiler ve alıcılar veya diğer ilgili taraflar arasında, risk iletişiminin hedeflediği gruplar tarafından açık ve kolay anlaşılır, doğru, ilgili ve kesin bilgi sağlamayı amaçlayan, risk ve ilgili tüm taraflar hakkında bilgi ve görüş alışverişidir". Bu görüşü özetlersek "afet durumunda riskin değerlendirilebildiği ve uygun eylemler hakkında kararların alınabildiği farklı paydaşlar arasındaki her türlü iki yönlü iletişim afet yada risk iletişimi olarak tanımlanabilir" (Schelfaut vd., 2011-14:825-833).

Birçok afet araştırmacıları, afetten etkilenen ve etkilenmeyen toplumlar hakkında bilgi talebinde önemli bir artış tespit etmiştir (Ferrante, 2010:38-45; Reynolds ve Seeger, 2005). Nitekim afetzedelerden, ailelerinden, arkadaşlarından ve çeşitli afet yönetim kurumları gibi paydaşlardan önemli bir bilgi talebi olduğunu belirtmek gerekmektedir. Buna göre, bilgi talebini karşılamak için insanlar afete müdahale aşamasında birincil bilgi kaynağı olarak genellikle medyaya, resmî kurumlara, yerel makamlara veya diğer topluluk üyelerine yönelmektedir (Johnson, 2007:883-894; Gultom, 2016:478-491).

Risk iletişiminin afet yönetimi döngüsündeki rolü (Wogalter, 1999) göz önüne alındığında, tüm paydaşlar arasında etkili iletişimin gerekli olduğu açıkça görülmektedir (Höppner, 2010). Bunun yanı sıra, paydaşlar arasındaki güven (Seddighi, 2020:7-10; Murayama vd., 2013) ve kuruluşlar arasındaki koordinasyon (Balcik vd., 2010:22-34) gibi risk iletişiminin unsurları ve bileşenleri, farklı paydaşlar arasındaki bilgi paylaşımının etkinliğini etkileyebilmektedir. Ancak, bazı çalışmalar çoklu risk iletişim stratejilerinin motivasyon ve ikna kabiliyeti eksikliği nedeniyle insanları afetlere hazırlamada daha az etkili olduğunu göstermiştir (Campbell ve Babrow, 2004:159). Sonuç olarak, bir risk iletişiminin etkinliği, risk iletişimi taktiklerinin akıllıca seçilmesine ve iletişim kaynaklarının kitleleri ve toplulukları afete hazırlık girişimlerine katılmaya teşvik etme becerisine dayanmaktadır (Abunyewah vd., 2018:248).

Sonuç olarak, etkili bir afet yönetimi için farklılaştırılmış bir yaklaşımın yanı sıra yasama düzeyinde kapsam ve mağdur haklarına odaklanan bilgilendirme taktiklerinin gerekli olduğu ve böylece riskin önlenmesine ve koordinasyon eyleminin sağlanmasına katkıda bulunulacağı belirtilmelidir. Ayrıca, afet yönetimi ve medya arasındaki ilişki, gündemdeki olayın hızlı ve doğru bir şekilde haberleştirilmesinin önemine dikkat çekmelidir. Bu şekilde afet gazeteciliği, izleyicilerin bilgilendirilmesine ve bilinçlendirilmesine katkıda bulunur.

2.4.Afet Gazeteciliği ve Yönleri

Afet gazeteciliği, karmaşıklığı ve zorlu doğasıyla karakterize edilen bir medya faaliyet alanıdır. Bu alan doğal afetler, insan kaynaklı kazalar, silahlı çatışmalar ve salgın hastalıklar gibi acil durumların haberleştirilmesini içerir. Gazetecilerin bu konuda sadece anında ve uzman olması yeterli değildir. Bu görev sırasında, mesleki riskler, yasal ve etik ikilemler ve psikolojik yönler de dahil olmak üzere birçok zorlukla karşı karşıya kalınabilmektedir.

Afet bölgelerinde çalışan gazetecilerin karşılaştığı mesleki risklerden biri de fiziksel tehlikedir. Deprem, yangın veya çatışma gibi tehlikeli bölgelerde çalışan gazeteciler yaralanma ve hatta ölüm riski altında kalabilmektedir (Herman ve Chomsky, 2002). Gazetecilerin güvenliğini sağlamaya yönelik pratik önlemler arasında kişisel koruyucu ekipman sağlanması ve güvenlik eğitim programları yer almaktadır. Ancak gazetecilerin karşılaştığı tek zorluk fiziksel tehlike değildir. Afet ortamlarında, medya kuruluşlarının izleyicilerin dikkatini çekmek için gerçekleri çarpıtabilecek ve halkın gerginliğini artırabilecek sansasyonel unsurlar kullanması nedeniyle bilgi manipülasyonu olasılığı oldukça yükselmektedir (Kellner, 2004). Bu durum, panik ve kaosu önlemek için doğru ve tarafsız haberciliğin gerekli olduğu kritik durumlarda özellikle tehlikelidir. Afet yayıncılığı sırasında tarafsızlığı korumak önemli olduğu

kadar, aynı zamanda afet durumlarında bilgiyi sorumlu bir şekilde ele almak ve yaymak da önem taşımaktadır. Bu ilkelerin göz ardı edilmesi, halkın olaya ilişkin algısını olumsuz etkileyebileceği gibi, mağdurların psikolojik durumunu daha da olumsuz etkileyerek paniğe neden olabilmektedir (Galtung ve Ruge, 1965).

Afet haberciliği faaliyetlerinin temelinde toplumsal sorumluluk unsuru yer almalı, özellikle de olaydan etkilenenlerin saygınlığının korunmasına odaklanılmalıdır. Kore'li araştırmacılar Choi ve Lee (2017) makalelerinde, afet haberlerinde mağdurların kişisel gizliliğini ihlal eden ya da aşırı duygusallaştıran vakaları analiz ederek ikna edici bir argüman ortaya koymaktadır. Araştırmacılara göre, bu konuda uygun etik standartlar oluşturulması gerekmektedir.

Afet gazeteciliğinin yasal etkileri arasında, habercilik sürecinde mağdurların kişisel haklarının ihlal edilmesine ilişkin etik kaygıların yanı sıra yanlış bilgilerin yayılmasından kaynaklanan iftira potansiyeli de yer almaktadır. Kim (2019) tarafından yapılan bir çalışmaya göre, afet haberciliği anayasal hak olan ifade özgürlüğü ile özel hayatın gizliliğinin korunması arasında bir çatışmaya yol açabilmektedir. Bu sorunu ele almak için, yasal hükümlerin açıklığa kavuşturulması ve gazetecilerin uyumu sağlamak için eğitilmesi önerilmektedir (Kim, 2019).

Bu unsurların bir araya gelmesi, afet gazeteciliğinin çok yönlü doğasını ortaya koymakta ve bilgi içeriğinin hem üreticileri hem de kullanıcıları üzerindeki etkisini vurgulamaktadır.

2.4.1. Kavramsal Olarak Afet Gazeteciliği

Afet gazeteciliği, afet sonrası hazırlık, müdahale ve iyileştirme aşamaları bağlamında kaynakların seçilmesi, bu tür haberler için gerekli uzmanlığa sahip gazetecilerin belirlenmesi ve risk toplumlarının maruz kaldığı olağanüstü olaylarda konuyla ilgili bilgi sağlanması gibi unsurları içeren bir haber üretim yaklaşımıdır (Koç Akgül, 2013:319). Bu bağlamda afet gazeteciliği, meydana gelmiş, gelmekte olan veya gelecekte meydana gelebilecek doğal ve insan kaynaklı olaylarla ilgili haber, bilgi toplama ve raporlama sürecini ifade etmektedir (Houston vd., 2019). Afet gazeteciliğinin olaydan hemen önce, olay sırasında ve olaydan hemen sonra gerçekleştiği görülmektedir (Pfefferbaum vd., 2012). Bu dönemde, afet gazeteciliğinin en yaygın amaçları uyarıları yaymak ve olayları haberleştirmektir.

Haber ajansları ve gazetecilerin risk ve afet iletişimi ekosisteminde hayati bir rol oynadığı yaygın olarak kabul edilmektedir. Genellikle uyarıları ve mesajları ilk yayanlar onlar olmakta ve halk için değerli bir bilgi kaynağı olarak hizmet etmektedirler. Bununla birlikte, bazen yanlışlıkla afet görünümünü çarpıtabileceklerini ve yanlış anlamalara yol

açabileceklerini kabul etmek de gerekmektedir (Greenberg ve Scanlon, 2016). Afetlere hazırlanırken, müdahale ederken ya da afet riskini azaltırken medyaya önemli ölçüde sorumluluk düştüğü açıktır. Medya temsilcilerinin yeterince hazırlıklı olmaları ve tüm aşamalarda ihtiyatlı ve bilgili davranmaları avantajlı bir yaklaşım olacaktır (Soydan ve Alpaslan, 2014:60).

Haber medyasının afetleri haberleştirerek, olayların belirli bir okumasını istemeden de olsa teşvik edebileceği ve diğer okumaların fark edilmemesine ya da kamusal söylemin dışında kalmasına neden olabileceği ileri sürülebilmektedir. Örneğin, Miles ve Morse (2007) haber medyasının afetlerin yapılı, insani ve sosyal çevre üzerindeki etkisini vurgulama eğiliminde olduğunu, doğal çevre üzerindeki etkiyi ise belki de ihmal ettiğini öne sürmektedir. Benzer şekilde, Plowman ve diğer araştırmacılar (1995) medyanın afetlerin nedenlerinin 'doğallığını' vurgulayarak, afetlerin meydana gelmesinde insani veya sosyal faktörlerin rolünü istemeden de olsa en aza indirebileceğini savunmaktadır. Bu durum, hava koşullarına bağlı afetlerin sıklığını, yoğunluğunu artırabilen insan kaynaklı iklim değişikliği, sosyal marjinalleşme ve eşitsizliğin afetlerin etkileri üzerindeki etkisi gibi faktörlerin dikkate alınmasında isteksizliğe yol açabilmektedir.

Bir afet sırasında, haberler temel bir önem kazanarak, ölümler ve felaketler açısından insanlar üzerindeki etki düzeyi ve neden olunan maddi hasar miktarı olmak üzere iki faktörü içerir (Ulusal Bilimler Akademisi, 1980:94).

Cottle (2014:5-6) küresel afet haberlerinin ikiye ayrılacak altı özelliğini belirlemiştir. İlk özellik grubu, medya teknolojilerinin afet haberlerinin anındalığı, ölçeği ve doygunluğu üzerindeki etkisini içermektedir. İkinci özellik grubu ise kapsamlı ve yoğun afet haberlerinin sosyal ilişkiler, kontrol (mağdurlar ve hükümet) ve insani müdahale üzerindeki sosyokültürel etkisiyle karakterize edilmektedir.

Gazeteciler ve haber kuruluşları genellikle son dakika haberleri bağlamında afetler üzerine haber yapmaktadır. Steffens (2012), afet haberlerinin haberciliğin zirvesini temsil ettiğini ve aciliyet, benzersizlik ve duygusallık gibi üç temel unsuru içerdiğini savunmaktadır. Afet haberleri, bilgi toplama, raporlama, gazetecileri olay yerine gönderme, arka plan bilgisi sağlama, bilgileri doğrulama, söylentileri veya yanlış bilgileri düzeltme ve ek materyal toplamak için çalışma gibi gazeteciliğin temel unsurlarının yanı sıra diğer unsurları da içerebilmektedir (Steffens, 2012:7).

Afetler Komitesi ve Medya Komisyonu'na göre, "haberlin önemi ve yayınlanma zamanlaması, bireyler arası iletişim araçlarının aksine kitle iletişim araçları yoluyla haberlin iletilmesini etkileyen iki önemli değişkendir" (Ulusal Bilimler Akademisi, 1980:107-108). Bu,

gazetecilerin haberleri nasıl seçtiği ve aktardığının medyada yayılması üzerindeki etkisini göstermesi açısından önemli bir yöndür.

Büyük bir felaket durumunda, haber kuruluşları potansiyel olarak önemli sayıda personelin katılımıyla toplu olarak müdahale edebilmektedir (Scanlon, 2007:415). Bir toplumu etkileyen bir felaketle ilgili haber yapma eylemi, bu olaylara tanıklık etme ya da tanıklık etme süreci olarak görülebilmektedir (Cottle, 2013).

Larson (1980:75) afet enformasyonunu "halkın anlayışını, tutumunu, afetlere hazırlığını ve müdahalesini etkileyen tüm bilgi formları" olarak tanımlamaktadır. Medyada sunulan afet bilgilerinin doğrudan etki dönemine odaklanma eğiliminde olduğu söylenebilir. Zarar azaltma ve yaklaşan bir felaketin önceden haber verilmesi konularının genellikle önemli haber konuları olarak değerlendirilmediği görülmektedir (Turner 1980; Kreps 1980; Jensen 1972; Smith 1981). Üstelik, gerçek afetlerin ayrıntıları her zaman güvenilir değildir ve bazen yanıltıcı olabilmektedir. Örneğin, yağma ve hayatını kaybedenlerin sayısına ilişkin bilgiler genellikle güvenilir değildir ve son derece yanıltıcı olabilmektedir (Dynes ve Quarantelli, 1977). Olayın ekonomik yönleri gibi daha spesifik konulardan ziyade afetin yol açtığı yıkıcı hasara odaklanılması eğilimindedir (Scanlon, 2007). Afet davranışına ilişkin bu tür çarpıtılmış algılar nihayetinde inançların oluşmasına yol açabilmektedir (Wenger vd. 1975).

Yapısal benzersizliğe rağmen, afetlerin canlı yayını her zaman bir medya olayı olarak değerlendirilmemektedir. Dayan ve Katz (1992:9) felaketleri toplumsal düzensizliğe işaret eden "büyük haber olayları" olarak tanımlarken, medya olaylarının "(toplumsal) düzeni ve onun onarılmasını vurguladığını" belirtmektedir. Liebes 1998 tarihli çalışmasında, dolayimli ritüel kavramını "felaket maratonu" olarak adlandırdığı felaket görüntülerini de içerecek şekilde genişletmiştir (1998:71). Hem insan kaynaklı hem de doğal büyük ölçekli felaketlere ilişkin sürekli uyarıların halkın aklını karıştırdığı ve onları bir belirsizlik durumuna sürüklediği ileri sürülebilmektedir. Ayrıca, bir 'kan, gözyaşı ve intikam döngüsünün görselleştirilmesi toplumdaki çelişkileri şiddetlendirerek siyasi gücü ve toplumsal uzlaşmayı zayıflatabilmektedir (Liebes, 1998:77). Afet maratonunun, öngörülemezlik, parçalanma ve düzen karşıtı duygularla karakterize olması nedeniyle medya olaylarından önemli ölçüde farklı olduğu savunulmaktadır (Wang ve Louis-Charles, 2017).

Haberin yayılmasının ya da yayılmamasının bir afetin tüm aşamaları üzerinde olumlu ya da olumsuz bir etkiye sahip olabileceği sıklıkla gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, medyanın afetlerle ilgili bilgilerin yayılmasında ve etkilerinin anlamlandırılmasında kilit bir rol oynadığı açıktır (Pantti vd., 2012). Bu nedenle, afetlere hazırlık, müdahale ve etkilerinin azaltılmasında tüm medyanın önemli bir sorumluluğu olduğunu kabul etmek çok önemlidir. Tüm bu

aşamalarda medyanın bilimsel, sağlıklı ve bilinçli bir şekilde bilgilendirilmesi gerekmektedir (Soydan ve Alpaslan, 2014: 60).

Afet zamanlarında, iki ek faktörden etkilenebilen haber değerlerinin rolünü dikkate almak çok önemlidir: ölümler ve acılar açısından etkilenen insanların kapsamı ve maddi hasarın seviyesi. Ayrıca ekonomik, siyasi, teknolojik ve organizasyonel faktörlerin haber akışı üzerindeki etkisini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Afet gazeteciliğinin, farklı aktörleri bir araya getirme, afetzedeler için yardım ve destek faaliyetlerini katalize etme ve bu aktörler arasında güveni inşa etme gibi zorlukların üstesinden gelmedeki potansiyel rolünü göz önünde bulundurmak önemli olmaktadır. Bu görüş, medyanın afetler sırasında risk azaltma konusunda kilit bir araç olma potansiyelini tespit eden çeşitli çalışmalardan kaynaklanmaktadır. Medya faaliyetleri, halkın bu tür olaylarla ilişkili risk algısını etkileyebilmektedir (Miles ve Morse, 2007; Pérez-Lugo, 2001).

İletişim, enformasyonun yayılması afet riskinin azaltılmasında çok önemli bir unsurdur ve afet iletişimi yoluyla riskleri azaltabilmektedir (Mileti, 1999). Bu nedenle, medyanın afetlerin hem öncesinde hem de sonrasında hayati bir rol oynadığı düşünülmektedir.

Afetler bağlamında medya, zarar azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme aşamalarında halka zamanında ve doğru bilgi yayarak afet iletişiminde önemli bir stratejik rol oynamaktadır (Topno, 2016). Halk afetlerle ilgili bilgi ve talimatlar için gazetecilere güvenir ve medyanın gerçeği doğru bir şekilde yansıtmasını beklemektedir (Vevea vd., 2011). Medyanın, özellikle içinde bulunduğumuz küreselleşme çağında, bilgi toplama ve kitlelere yayma konusunda önemli bir araç olduğu ve olmaya devam edeceği yadsınamaz bir gerçektir (Li ve Rajaratnam, 2006). Bununla birlikte, afet gazeteciliğinin afet yönetimine hem yardımcı hem de engel olarak iki yönlü bir etkiye sahip olabileceğini kabul etmek de önemlidir (Ewart, 2019). Etkili bir afet iletişim stratejisi, afetlerin olumsuz etkilerinin azaltılmasında şüphesiz olumlu bir etkiye sahip olacaktır (Haddow ve Haddow, 2014; Sena ve Kifle, 2006). İletişim ağları, toplulukların afet riskini azaltmasına yardımcı olabilmektedir. Afetlerin ve medyanın değişen doğası ışığında, ikisi arasındaki ilişkiyi yeniden değerlendirmek uygun olabilmektedir (Pantti, 2020). Afet sonrası iyileşme sürecinde gazeteciler genellikle kendilerini olayların tarafsız kaydedicileri olarak görürler. Ancak, kişisel deneyimleri bazen bu role müdahale edebilir ve daha propagandacı bir yaklaşıma yol açabilmektedir.

Sonuç olarak, afet gazeteciliği afetler sırasında öncü bir işleve sahiptir. Afet gazeteciliği alanında afetleri haberleştirmek, kârlı ve etkili araçlar yaratmak için bu alana odaklanmayı gerektirir. Bu durumda, afet haberlerini yapmak üzere uzmanlaşmış gazetecilerden oluşan ayrı bir kadro oluşturmak önemlidir. Bu hem teknik beceriler hem de ahlaki sorumluluk becerileri

gerektirecektir. Bu alanda uzmanlaşmış muhabirler sadece afet haberlerinin yapılmasına yardımcı olmakla kalmayıp aynı zamanda afet risklerini de ortadan kaldıracabilecek niteliktedir.

2.4.2. Afet Gazeteciliğinin Mesleki Riskleri

Afet gazeteciliği, kamusal planlama, yönetim, müdahale ve afetlerden kurtulma süreçlerinde kilit bir rol oynamaktadır (Houston vd., 2019). Ancak afet gazeteciliği fiziksel, duygusal ve psikolojik travma gibi önemli mesleki riskleri de bünyesinde taşımaktadır (Buchanan ve Keats, 2011). Bu durum, gazeteciler için durumsal, mesleki, kişisel, travma ve deneyimle ilgili sorunlar da dahil olmak üzere önemli zorluklar yaratabilmektedir (Englund, 2023).

Gazetecilerin ve haber kuruluşlarının doğal ve diğer insan kaynaklı felaketlerle ilgili bilgilerin yayılmasında kritik bir rol oynadığı açıktır. Ancak, afet haberlerinin her zaman tam olarak doğru, eksiksiz veya tarafsız olmayabileceği, bunun da potansiyel olarak halkın riskleri yanlış anlamasına katkıda bulunabileceği tartışılmaktadır (Drache vd., 2003; Roche ve Muskavitch, 2003:353-365). Bu durum özellikle afet olaylarında haber kaynağının, genellikle afetle ilgili kişisel deneyimlerini anlatarak haberlere katılan normal vatandaşlar olduğu durumlarda belirgindir. Afet bölgelerinde çalışan muhabirlerin, afetzedeler, yetkililer ve bölgede faaliyet gösteren kurtarma ekipleri de dahil olmak üzere görgü tanıklarıyla röportaj yapma ihtiyacı da bu duruma katkıda bulunan bir diğer önemli faktördür. Bu, bölgelerindeki acil durumla ilgili bilgilerin etkili ve hızlı bir şekilde yayılması için gereklidir (Tong, 2017). Afet haberleri hızlı eylem ve acil durum içerdiğinden, kaynaklara erişim sınırlıdır ve gerçek bilgi ile yanlış bilgiyi anında analiz etmek neredeyse olanaksızdır.

Afet araştırmacıları, afetler sırasında medya faaliyetlerine daha eleştirel yaklaşır hale gelmiş görünmektedir. Ulusal Bilimler Akademisi'nin ilk çalışmalarından ve Fritz'in (1961) çalışmalarından, Afet Çalışmaları Merkezi'nin çalışmalarına, Carantelli ve Deines'in (1972) eleştirilerine, Turner'in (1982) ve Wenger vd. (1980, 1984) çalışmalarına kadar, araştırmacılar medyanın afet yönetiminde bir dizi ciddi soruna katkıda bulunabileceği görüşünü ileri sürmüşlerdir. Eleştirilerin çoğu, elektronik ve basılı medyada kelimeler, fotoğraflar, sesler ve resimler kullanılarak izleyicilere aktarılan imajları içeren medya içeriğine odaklanmıştır. Medya içeriği ve haberciliğinin, gerçek afet davranışının çarpıtılmış, efsanevi veya büyük ölçüde yanlış bir tasvirini sunabileceği ileri sürülmektedir.

Medyanın sıradan olmayan olaylara ve kişilere odaklanarak ve böylece bunları tipikmiş gibi göstererek, sadece yıkım sahnelerine odaklanarak, haberleri gerçekte ne olduğundan ziyade ne olması gerektiğine dair önyargılı kavramlar çerçevesinde 'çerçeveleyerek' ve belki de en

anlamli unsurlarin aksine en dramatik, gorsel veya heyecan verici unsurlara odaklanarak gercekligi carptigi iddia edilebilmektedir.

Belirsiz kosullarda kamuoyunu bilgilendirme gorevi gazetecilerin sosyal sorumlulugudur. Bu sorumluluk, dogaclama ve dogruluk ihtiyaci da dahil olmak uzere habercilikte bir dizi zorlugu beraberinde getirir (Brusi vd., 2008:154-166). Gazetecilikte tarafsizlik da bir endise kaynagidir. Bu baglamda, Columbia Universitesi'ndeki Dart Gazetecilik ve Travma Merkezi, bir olaydan sonra sok veya stres yasayan insanlarla etkilesime girmenin guvenilir veri toplamayi engelleyebilecegini ve dolayisiyla habercilik surecini zorlastirabilecegini one surmektedir (Hight ve Smyth, 2003).

Yetistirme teorisi, uzun sureler boyunca medya icerigine surekli olarak maruz kalan insanların dunyanin sosyal gerceklerini medyada gosterildiigi gibi algilama egiliminde olduklarini ve bunun da tutum ve davranislarini etkiledigini savunmaktadır (Nabi ve Riddle, 2008). Kitle iletisiminde yetistirme teorisi uzerine yapilan arastirmalarin gosterdigi gibi, bir olayin kaotik, sosyal olmayan, mantiksiz ve alislmamis yonlerini vurgulayan medya tuketiminin sikligi izleyiciler uzerinde olumsuz bir etkiye neden olmaktadır (Callanan, 2012:93-115).

Medya, suç ve magduriyet konusunda kamuoyuna genel bir korku asilayabilmektedir. Buna ek olarak, afetler ve suçlar hakkında bilgi yayarak tutum ve davranislarini etkileyebilmektedir. Felaketler veya suçlarla ilgili haberlere uzun sure maruz kalmak, izleyicilerin gercek dunyaya karşi duygusal duyarsizlasmasina yol açabilmektedir (Smith, 1998).

Afetlerin haberlerde yer almasi, afete hazirlik ve mudahale icin potansiyel sonuclar dogurarak halkin risk algilarini etkileyebilmektedir. Dogal afetlerin sikligi ve yıkıcı potansiyeli artmakta ve dunyanin dort bir yanindaki savunmasiz topluluklari etkilemektedir (Miles ve Morse, 2007). Bununla birlikte, uygun metodoloji ile afet gazeteciligi afet planlamasi, yonetimi, mudahalesi ve iyilestirmesinin kilit bir unsuru olabilmektedir (Houston vd., 2019).

Haber medyasinin afet iletisimine katkisi konusunda akademisyenler arasında bir fikir birligi olmasi da gazetecilerin afet oncesi ve sonrasinda bilgi saglamada kilit bir rol oynadigi konusunda genel bir mutabakat bulunmaktadır (ornegin, Cohen vd., 2006; Cretikos vd., 2008; Keys, 1993; McLean ve Power, 2014; Veil, 2012).

Afetlerin zorlayici deneyimler olabilecegini ve gazetecilerin duygusal ve psikolojik refahi icin potansiyel riskler oldugunu kabul etmek cok önemlidir (Osman vd., 2021). Son yillarda yapilan bir dizi calisma, travmatik, afet olaylari haberlestirmenin gazetecilerin psikolojik refahini etkileyebilecegini ortaya koymustur.

Bu nedenle, afet gazeteciliği üzerine yapılan bir dizi çalışma, travmatik ya da yıkıcı olaylara tanık olan gazetecilerin fiziksel, duygusal ve psikolojik zarar görme riski altında olduğunu göstermiştir. Örneğin, Japonya'da yayın ve gazete muhabirleri kariyerleri boyunca travmatik bir olay yaşadıklarını belirtmişlerdir (Hatanaka vd., 2008). Birçok gazeteci 2011 Büyük Doğu Japonya Depremi'ni takip ettikten sonra psikosomatik stres belirtileri yaşadıklarını bildirmiştir (Hatanaka vd., 2008:173-177). Ayrıca, Türkiye'deki deprem haberlerini hazırlayan gazeteciler de afet bölgelerinde çalışmanın yarattığı stresin fiziksel ve duygusal sağlıkları üzerinde olumsuz etkileri olduğunu bildirmişlerdir.

Bazı araştırmacılar, afet ve travmatik olay haberlerinin etkisinin medyadaki 'duygusal dönüşün' bir parçası olabileceğini öne sürmüştür (Thomson, 1995: 956-973; Wahl-Jorgensen, 2019). Normlar ve ahlak, profesyonellik ve insanlık arasındaki gerilimlerin hem duyguları hem de etik uygulamaları etkilemesi ve afet, savaş ve suç haberlerini yapan gazetecilerin çalışma rutinlerine zorluk çıkarması mümkündür (Englund, 2018/2008; Stupart, 2021). Gazetecilik görevlerini yerine getirmek ile kriz mağdurlarına yeterli saygıyı göstermek arasındaki iç çelişkinin, önceki çalışmaların da gösterdiği gibi, gazetecilerin işle ilgili suçluluk gibi travmaya bağlı sorunlar yaşama riski altında olmalarına katkıda bulunması mümkündür (Backholm ve Idås, 2020:258).

Araştırmacılar, gazetecilerin bir felaketle karşılaştıklarında bir dizi duygu yaşayan ve potansiyel olarak desteğe ihtiyaç duyan bireyler olarak görülmesi gerektiğini öne sürmektedir (McMahon Oam ve McLellan, 2008:101-121). Gazetecilerin yaşadığı duygusal sıkıntı, travmatik olayların profesyonel tanıkları ve bir dereceye kadar bu olayların mağdurları olarak üstlendikleri ikili rolle açıklanabilmektedir (Himmelstein vd., 2010:537-555). Dolayısıyla, bir endişe, stres, kaos ya da acil durum hali sadece tanıklık kaynakları tarafından değil, aynı zamanda işlerinin güçlü bir duygusal etki yaratma ihtimaline rağmen görevlerini duygusal olarak bağımsız bir şekilde yerine getirmek zorunda olan gazeteciler tarafından da deneyimlenir (Potter ve Ricchiardi, 2006). Bu durum özellikle gazetecilerin psikolojik hazırlığının daha az gelişmiş olabileceği afet durumları bağlamında geçerlidir (Freedy vd., 1994:257-273).

Büyük ölçekli bir felaket gazeteciler için lojistik zorluklara neden olabilecektir. Bunlar arasında olay yerine ulaşmaya çalışırken yaşanan iletişim sorunları, bir trajedi birkaç gün sürdüğünde kalacak yer bulma zorlukları ve hatta bir felaket sırasında risk altında yaşamak zorunda kalmak yer almaktadır.

Buna ek olarak, gazetecilerin iş yerinde yaşadıkları stres verimliliklerini olumsuz etkilemektedir (Najder ve Merecz-Kot, 2014:85-97), bu da kurumun verimliliğini ve karlılığını etkilemektedir. Ayrıca, gazeteciler sıklıkla savaş bölgeleri, çatışmalar, hassas vakalar ve

deprem ve hortum gibi doğal afetler gibi yüksek stresli çalışma ortamlarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Bu gibi durumlar, gazetecilerin olayları etkili bir şekilde haberleştirmek için olay yerinde bulunmalarını gerektirir (Hatanaka vd., 2008:173-177).

Afet haberciliğinde gazeteciler zor koşullar altında çalışmak zorundadır. Bu, afet gazeteciliğinin temel ve zorlu yönlerinden biridir, dolayısıyla yüksek düzeyde beceri, girişim ve kritik tehlikelere karşı hazırlıklı olmayı gerektirir. Kritik durumlara rağmen gazetecilerin kişisel güvenlikleri ile kamuoyunu bilgilendirmeleri arasındaki denge unsuru oluşturabilmesi gerekmektedir.

2.4.3. Afet Gazeteciliğinin Yönleri

Afet gazeteciliği çok kapsamlı ve zorlu bir alandır; iklim değişikliği, insan kaynaklı afetler ve salgın hastalıklar gibi küresel zorluklar karşısında gazetecilerin kamuoyunu şekillendirme ve afet yönetimindeki rolü özel bir önem taşımaktadır. Afetlerle ilgili habercilik yalnızca toplumu bilgilendirmeye değil, aynı zamanda dayanıklılık ve başa çıkma kapasitesi oluşturmaya da hizmet edebilmektedir. Afetler bağlamında gazeteciler, kamuoyuna önemli bilgiler sağlamak ve aynı zamanda mağdurlara ve ailelerine saygı göstermek gibi birbiriyle çelişen taleplerle başa çıkmak durumundadır. Afet haberlerinde görsellerin ve duygusal açıdan yoğun içeriklerin gösterilmesinin etik sonuçları sıklıkla tartışılmaktadır. Tezin bu kısmında, gazetecilerin afetler bağlamındaki davranışlarını düzenleyen yasal ve etik standartlar ile bu tür olayları haberleştirirken karşılaşılabilecekleri psikolojik zorluklar da dahil olmak üzere afet gazeteciliğinin temel yönleri incelenmektedir. Ayrıca bu zorlu alanda gazetecilere kılavuzluk etmesi gereken etik standartlar ve ilkeler de değerlendirilmektedir. Afet çekimlerinin gazeteciler üzerindeki psikolojik etkisi araştırılmakta ve gazetecilerin izleyicilerin duygusal durumunu ve algısını etkilemek için uyguladığı teknik ve yöntemler analiz edilmektedir.

2.4.3.1. Yasal Düzenlemeler

"Yasal düzenleme" kavramının tanımı, bu terimin içeriği tartışmaya açık olduğu için bilimsel bir araştırma konusu olmaya devam etmektedir. Anlaşmazlığın özü, bazı araştırmacıların "yasal düzenleme" kavramına, eğitim etkisi de dahil olmak üzere, hukukun toplum üyelerinin bilinç ve davranışları üzerindeki tüm etkilerini dahil etmelerinde yatmaktadır. Ancak çoğu bilim insanı, düzenlemenin yasal normlar, yasal ilişkiler, yasal eylemler ve diğerleri gibi yasal araçların yardımıyla gerçekleştirilen, yalnızca kendine özgü bir etki olduğu görüşündedir. Bununla birlikte, bilimsel literatürde, sosyal ilişkilerin düzenlenmesinin, katılımcılarının davranışlarını belirleyen sınırların oluşturulmasını içerdiği oybirliğiyle kabul edilmektedir (Tobolkin, 1983:15). Dolayısıyla, bir gazetecinin mesleki

faaliyetinin yasal olarak düzenlenmesi, bir kişinin bilginin toplanması, alınması, yaratılması, yayılması, depolanması veya diğer kullanımlarıyla ilgili sistematik faaliyetinin uygulanmasından kaynaklanan sosyal ilişkiler üzerinde devletin etkisinin belirli bir yoludur ve amacı toplumun üyelerini yasalar yoluyla devletin iradesine tabi kılmaktadır (Mytrofanov ve Horlov, 2019:80).

Afetler sırasında gazetecilerin faaliyetlerine ilişkin yasal düzenlemeler, gazetecilerin mesleki çalışmaları ve güvenlikleriyle ilgili bir dizi hususu kapsamaktadır. Önemli ancak yeterince araştırılmamış bir tür olan afet gazeteciliği, afetlerle ilgili yasal ve etik habercilikle ilgili bir dizi zorlukla karşı karşıyadır (Nazaruddin, 2017:307). Uluslararası düzeyde, afetler ve diğer tehlikeli durumlar sırasında gazetecilerin korunması ve güvenliği büyük bir sorun olmaya devam etmektedir. Uluslararası hukuk, özellikle çatışma ve afet durumlarında araştırmacı gazeteciliğin ve gazeteciler ile medya çalışanlarının güvenliğinin korunmasının önemini vurgulamaktadır (Dovhan, 2020:159-164). Birleşmiş Milletler raporu, medya özgürlüğünün gittikçe geriye gittiğini ve dünya genelinde gazetecilerin karşılaştığı yasal ve fiziksel tehditlerin arttığını belirtmektedir. Devletlerin ve uluslararası toplumun bu tehditlere karşı uluslararası insan hakları yasalarına uygun olarak anlamlı bir şekilde harekete geçmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca gazetecilerin yasal tacizden korunmasının ve güçlü yasal çerçeveler ve uygulama mekanizmaları oluşturularak güvenliklerinin sağlanmasının önemini ortaya koymaktadır (UNESCO).

Gerçekleştirilmiş bilimsel çalışmalar, medyanın afetleri haberleştirirken sansasyonelliğe, tutarsız haberciliğe eğilimli olduğunu ve erken uyarı sistemlerini ihmal ettiğini göstermektedir (Nazaruddin, 2017). Bu sorunlara çözüm olarak akademisyenler doğruluk, hümanizm ve rehabilitasyon çabası gibi kriterler önermektedir. Yürütülen akademik araştırmalar, editoryal kodların ve stil el kitaplarının afet haberlerine yönelik özel kılavuzlar sağlamadığı göz önüne alındığında, kapsamlı kılavuzlara ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir (Toledano ve Ardevol-Abreu, 2013:190-213). Bazı medya kuruluşları afetlerin haberleştirilmesinde gazetecilik etiğine bağlılık göstermiş olsa da, derinlemesine habercilik ve ilk elden gözlemler açısından hâlâ gelişime açık alanlar bulunmaktadır (Panuju, 2018).

Gazetecilerin afetler sırasındaki faaliyetlerinin yasal olarak düzenlenmesi yargıdan yargıya büyük farklılıklar göstermekte ve bu durum ciddi bir zorluk teşkil etmektedir. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde afetler sırasında gazetecilerin erişimi ve korunması eyalet yasaları tarafından belirlenmektedir. Diğer bir deyişle, Kaliforniya yasalarına göre, kolluk kuvvetleri afet bölgelerine erişim konusunda kısıtlamalar getirebilmektedir, ancak bu durum haber servisleri için geçerli değildir. Buna ek olarak, Colorado ve Florida gibi diğer eyaletlerde

de acil durumlarda bilgi aktarımının engellenmesini yasaklayan hükümler bulunmaktadır. Ancak, bu yasalar medya kuruluşlarının kamu mesajlarını yaymasını gerektirebilmektedir. Hawaii'nin yasal çerçevesi, medyanın afet bölgelerine erişimini garanti altına alan tedbirlerin yanı sıra tam erişimin güvenli olmadığı durumlarda haber sıkıştırmasına yönelik hükümler içermesi nedeniyle dikkate değerdir (Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü (RSF)).

Bu bağlamda, Türkiye'deki gazeteciler deprem gibi doğal afetleri haberleştirirken ciddi yasal ve pratik engellerle karşılaşmaktadır. Şubat 2023'te meydana gelen yıkıcı depremlerin ardından Türk hükümeti depremden etkilenen bölgelerde olağanüstü hal ilan edilmiştir. Bu ilan felaketin etkilerini gidermeye yönelik olsa da gazetecilik faaliyetlerini de etkilemiştir. Olağanüstü hal ilanı, hükümete acil durum önlemlerini uygulama yetkisi verir, ancak gazetecilik faaliyetlerine kısıtlama getirmek için yasal bir dayanak oluşturmamaktadır.

Türkiye Olağanüstü Hal Kanunu'nun 9. Maddesinde (TBMM) şu şekilde belirtilmiştir:

"Tabii afet ve tehlikeli salgın hastalıklar sebebiyle olağanüstü hâl ilan edilmesi durumunda, olağanüstü hal ilanını gerektiren hususlar dikkate alınarak aşağıdaki tedbirler alınabilir: ...e) Bölge sınırları içindeki bütün haberleşme araç ve gereçlerini kullanmak ve gerektiğinde bunları geçici olarak bu amaçla geri çekmek. Anayasa'nın ilgili hükümleri ve Olağanüstü Hal Kanunu'nun ilgili maddeleri gazetecilik faaliyetlerini engelleyici hükümler içermemektedir".

Bu korumalara rağmen, gazetecilerin deprem sonrasını takip ederken taciz, gözetim ve fiziksel saldırılarla karşılaştıkları bildirilmiştir (Medya ve Hukuk Çalışmaları Derneği (MLSA))

Gazetecilerin kamuoyuna bilgi yayma sorumluluğu vardır. Kamuoyunu bilgilendirme süreci, gazetecilik mesleğine gölge düşüren bir dizi etik sorunu da beraberinde getirmektedir. İşlenen hatalar sonucunda devlet, yasalar yoluyla müdahale etme ihtiyacı duymaktadır. Bu ihtiyacın bir sonucu olarak hata yapan gazetecilere hukuki yaptırımlar öngörülmektedir. Böyle bir durum hem gazetecinin itibarını hem de gazetecilik mesleğinin imajına zarar vermektedir. Yasal açıdan yaptırıma uğramak istenmeyen her gazeteci enformasyon ve haber yaymaktan daha fazla kaçınmakta, böylece doğrudan ya da dolaylı olarak ifade özgürlüğünün kısıtlanmasına neden olmaktadır (Bolat, 2023:176).

Araştırmacılar, afetler ve insani krizler sırasında gazeteciliğin sosyal ve yasal işlevini güçlendirmek için bir öneriler bütünü oluşturulmasını önermişlerdir (Toledano ve Ardevol-Abreu, 2013:190-213). Buna ek olarak, Küresel Araştırmacı Gazetecilik Ağı, yüksek riskli ortamlarda çalışan gazeteciler için kapsamlı güvenlik eğitimi, tıbbi kaynaklara erişim ve psikolojik destek ihtiyacını tespit etmiştir. Ayrıca etkili güvenlik yasalarının uygulanmasının, düşmanca ortamlarda çalışma konusunda eğitim verilmesinin ve bu tür çekimlerde yer alan

gazeteciler için koruyucu ekipman ve sigorta sağlanmasının önemini vurgulamaktadır (Küresel Araştırmacı Gazetecilik Ağı).

Elde edilen bulgular, afetlerde gazetecilerin düzenlenmesi ve korunmasına yönelik çok yönlü bir yaklaşımı ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, yasal muafiyetlerin uygulanmasını, zorunlu kamu katkılarının oluşturulmasını ve kapsamlı güvenlik önlemlerinin alınmasını içermektedir. Afetler sırasında gazetecilerin korunması, ifade özgürlüğünün korunması ve açık bir toplumun teşvik edilmesi açısından son derece önemlidir (Heyns ve Srinivasan, 2013:304-332). Özellikle afet bölgelerinde gazeteciler, özel koruma tedbirleri gerektiren önemli risklere maruz kalmaktadır. Gazetecilere yönelik saldırılarda hesap verebilirliğin olmaması, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde gelişmiş önleme ve hesap verebilirlik tedbirlerinin uygulanmasını gerektiren ciddi bir sorundur (Heyns ve Srinivasan, 2013). Gazeteciler afetler sırasında bilgi yayma konusunda çok değerli bir işlevi yerine getirirken, habercilik yöntemleri de halkın müdahalesini ve afet yönetimini önemli ölçüde etkileyebilmektedir (Ewart ve McLean, 2019:115-133). Bununla birlikte, gazeteciler genellikle bir afet sırasında kendilerini savunma konusunda yeterince eğitilmiş değildir ve travma sonrası stres bozukluğuna maruz kalabilmektedir (Rodriguez ve Odriozola Farre, 2012:577). Bu zorlukların etkili bir şekilde ele alınması için kapsamlı stratejilere ve gazetecilerin korunmasına yönelik uluslararası ilginin artırılmasına ihtiyaç vardır.

2.4.3.2. Etik Değerler

Mesleki etik kuralları, gazetecilerin gazetecilik mesleğini icra ederken uymaları gereken görevleri ifade etmeye yöneliktir. Etik tutumların bir tür "modeli" olarak işlev görürler ve gazetecileri mesleklerinin ahlaki değerlerine ve normlarına uygun davranmaları için eğitirler.

Hüllür'a (2016:162) göre etik, ahlak eyleminin bir teorisi olarak algılanabilmektedir. Ancak bu kuramın gelişimini öncelikle bilgiden ziyade eylem bağlamında değerlendirmek gerekmektedir. Bu açıdan etiğin bir üst düzey düşünce sistemine hitap eden bir biliş çalışması olmadığı görülmektedir. Daha ziyade düşünce ve eylem arasındaki bir ilişki olarak görülmelidir. Etik, kişilerin ahlak temelindeki davranışlarıyla ilgilenirken, aynı zamanda belirli bir davranışın ahlaken iyi olmasına katkıda bulunan niteliksel yönleri de deşinmektedir. Bununla birlikte etik, iletişim etiğı gibi bir alt alanı da içermektedir. Bu alan kamu yararı, medya sorumluluğı ve medya etkinliğı gibi temel konularla ilgilenmektedir. Sonuç olarak, etik kavramı pek çok alanla yakından bağlantılıdır. Medya alanında ifade edilen etiğın profesyonel değerler arasında yer alması sıklıkla gözlemlenen bir durumdur.

Afetlerin medya tarafından haberleştirilmesinde karşılaşılan zorluklardan biri, bu tür olaylar sırasında gazetecilerin davranışlarına ilişkin mesleki beklentiler ile haber kuruluşlarının beklentilerini uzlaştırmaktır. Buna davranış kuralları ve etik kurallar da dahildir. Gazeteciler için etik kurallar, "bir grubun üyeleri için standartlar belirleme ve diğer katılımcılara grubun eylemlerinin kişisel çıkarla sınırlı kalmayıp ahlaki ilkeleri izlediğini iletme girişimi" olarak tanımlanır (Christians vd. 2012:77). Ancak, etik kurallar ve bunların muhabir davranışlarını nasıl etkilediği ya da yönlendirdiği tartışılırken, bu tür kuralların genellikle zorunlu olarak değil gönüllü olarak takip edildiğinin göz ardı edilebileceğini belirtmek önemlidir. Christians ve diğer araştırmacılara göre (2012), medya etiğinin normatif teorisinin "bir etik kuralın temelde yatan normatif teoriden türediğini ve yalnızca daha geniş kamu ahlakı açısından meşruiyete sahip olduğunu" öne sürdüğünü açıklarken önemli bir noktaya değinmektedir. Felaketlerin etik ihlal olasılığını artırabileceğini kabul etmek çok önemlidir. Gazetecilerin bu tür olaylar sırasında etik dışı davranışlarda bulunduğu ve etik ilkeleri ihlal ettiği bilinen çok sayıda örnek vardır, ancak örnek teşkil edecek etik davranış örnekleri nadiren görülmüştür.

Gazetecilik meslek etiği, tanımlayıcı özellikleri ve etik kuralların rolü konusunda çeşitli bakış açılarına sahip, karmaşık ve gelişen bir alandır. Kraft (2017), etiğin yalnızca profesyonel gazetecilerin alanı olduğu fikrine karşı çıkarken, Donev ve Vocinovic (2022) gazetecilik uygulamalarına rehberlik etmede etik kuralların önemini vurgulamaktadır. Khaliq (2020), gazeteciliğin sorumluluk, özgürlük, bağımsızlık, hakikat, tarafsızlık, adalet ve doğruluk gibi temel etik ilkelerinin altını çizmektedir. Kovacic (2008), evrensel bir etik kuralın etkinliğini sorgulayarak ve gazetecilerin kişisel sorumluluğa ve daha geniş bir etik çerçeveye öncelik vermeleri gerektiğini öne sürerek konuyu daha da karmaşık hale getirmektedir.

Afetin farklı aşamalarında çeşitli haber medyalarının rolü ve bu haberlerin olumlu ve olumsuz yönleri üzerine kayda değer miktarda araştırma bulunmaktadır. Örnek olarak, Ewart'ın (2002) muhabirlerin küçük bir Avustralya kasabasındaki Bush yangınları sonrasını nasıl haberleştirdiklerine dair çalışması, gazetecilerin işe başlamadan önce haber merkezlerinin etik kurallarını öğrenmelerinin önemini ortaya koymuştur. Robinson (2009:795) tarafından tespit edilen bir başka sorun da bazı muhabirlerin kendilerini kahraman ya da yetkili gibi göstererek felaketin bir parçası olarak sunmalarıdır. Backholm ve Björkqvist (2012:175-190) gazetecilerin bilgi ararken felaketten etkilenenlerin haklarını göz önünde bulundurmalarını önermektedir. Araştırmacıların altını çizdiği bir diğer konu da medyanın afet bölgesine erişim talepleridir. Vultee ve Wilkins (2004) afet bölgelerine erişim sorununa dikkat çekerek, bu tür taleplerin kaynakların mevcudiyetiyle koordine edilmesi gerektiğini öne sürmüş ve gazetecilerin afet bölgelerine ziyaretlerin zamanlamasıyla ilgili olarak acil durum yönetimi kuruluşlarının

tavsiyelerini kabul etmelerini tavsiye etmiştir. Geleneksel medyanın, sosyal medyanın ortaya çıkışına rağmen, afet öncesi, sırası ve sonrasında kamuoyuna bilgi yaymada hayati ve vazgeçilmez bir rol oynamaya devam ettiği yaygın olarak kabul edilmektedir (Cohen vd. 2006; Cretikos vd. 2008:1-22; Ewart ve Dekker 2013:365-381; Keys 1993:12-14).

Gazetecinin acıların tanığı olarak rolü, afet haberciliğinin doğasında var olan etik zorlukların temelinde yer almaktadır. Gazetecilerin tanıklıkları, gazetecilerin acılara ve küresel adaletsizliğe yanıt verdikleri etik ve sosyo-politik bağlamı şekillendirir (Peters, 2011).

Gazetecilerin bir felaket sırasında acıların yaşandığı yerde bulunarak tanıklık ettikleri belirtilmektedir. Günümüzün teknolojik açıdan kolaylaştırılmış iletişim ve yakınlığa olanak tanıyan medya ortamında, 'mevcudiyet'in fiziksel anlamı da tartışmasız aynı derecede önemli olmaktadır. Bir felaketin yaşandığı yerde bulunan, izleyiciler ve mağdurlar adına acı ve yıkımı deneyimleyen gazeteciler, olayla ilgili bilgilerini ve bazen de insan olarak üzerlerindeki duygusal etkiyi iletmektedirler. Kişisel tanıklıkları aracılığıyla izleyicileri tanıklara dönüştürmektedirler (Ashuri ve Pinchevski, 2009:139).

Ancak, etik bağlamda tanıklık etmenin ne anlama geldiği sorusu karmaşık ve yorumlamaya açıktır. Bu da gazeteciliğin epistemolojisine ilişkin soruları gündeme getirmektedir. Örneğin, tanıklık etmenin gazetecilerin felaketle sonuçlanan olayları gerçekleri aktarmak için tarafsız ve objektif bir şekilde haberleştirmeleri gerektiği anlamına mı geldiği sorgulanabilir. Alternatif bir yorum ise, izleyicinin başkalarının acısını hissetmesine ve onlarla empati kurmasına olanak tanıyan bir acı anlayışına bağlılık anlamına geldiğidir. Gazeteciler, coğrafi olarak ayrı yerlerdeki insanlarla yeni ahlaki ve duygusal bağlar kurmayı düşünebilirler. Buna ek olarak, gazeteciler kamuoyunu harekete geçmeye teşvik etmekten fayda sağlayabilir mi? Gazeteciler ahlaki eğitimci rolünü üstlenmeli midir (Wahl-Jorgensen ve Pantti, 2013:6)?

Bir yandan, doğru bilgi sağlamak gazetecilik tanıklığının kendi içinde bir amacı olarak görülebilmektedir. Örneğin Leff (2010) gazetecilerin ahlaki sorumluluğunun belirli bir tepki ya da sonuç ortaya çıkarmak değil, gerçeği aktarmak olduğunu savunmaktadır. Bu, ham 'gerçekleri' aktarmayı, nesnelliği korumayı ve önyargıdan kaçınmayı içerir. Bu görüş, gazetecilik mesleğinin temel taşı olarak nesnellik idealine dayanan geleneksel gazetecilik etiği anlayışıyla örtüşmektedir (Anderson ve Schudson, 2009).

Ward'ın (2005) belirttiği gibi, gazetecilik etiğine ilişkin sorular, en azından basının rolüne ilişkin Batılı, liberal demokratik anlayışta, tarihsel olarak ayrılmaz bir şekilde ve temelde nesnellik idealiyle bağlantılıdır. Sonuç olarak, gazeteciliğin temelinde 'gerçek odaklı söylemsel bir pratik' olarak kendini algılaması yer almaktadır (Chalaby, 1998). Bu kavramsallaştırma, birincil amacı izleyiciler/yurttaşlar için bilgi toplamak olan, tarafsızlık görüntüsü altında

toplanmış, tarafsız ve bağımsız bir gözlemci olarak gazetecinin geleneksel idealine öncelik vermektedir.

Gazetecinin rolü, halka kendi yaşamları, toplum, topluluk ve hükümetler hakkında bilinçli kararlar almalarını sağlayacak bilgileri sunmaktır (Amerikan Basın Enstitüsü, 2013). Dolayısıyla, gazeteciler toplumumuzda kilit bir konuma sahiptir. Bu nedenle gazeteciler yüksek ahlaki ve etik standartlara uymakla yükümlüdür. Medyanın rolü, sadece eski kaynaklara başvurmak ve aynı memnuniyetsizlik nedenlerini tekrarlamak yerine çatışmaları anlamak, açıklamak, koşulları rapor etmek ve başka bakış açıları bulmaktır.

Acil durumlarda gazeteci, halkın psikolojik durumu konusunda büyük bir sorumluluk taşıdığının farkında olmalıdır. Birey kendini enformasyondan korumak için çabalar. İzleyicinin kitle iletişim araçlarına yönelik saldırganlığı, medyanın halkı travmatize etmesinden kaynaklanmaktadır "...kitle iletişim araçlarına duyulan güvenin azalması ve bilgi ortamının 'ekolojik güvenlik' kriterlerini tanımlama girişimleriyle ifade edilen kendini koruma arzusu harekete geçmektedir". Sorunun bu şekilde formüle edilmesi, her şeyden önce, bireyin haklarının, psikolojik ve fiziksel güvenliğinin, belirli gruplar tarafından lobi faaliyetleri yürütülen çıkarlara göre önceliğinin farkına varılmasıyla bağlantılıdır (Pronina, 2014:43). Ayrıca, enformasyon etkisi patojenik hale gelmekte ve ölüm korkusu, çaresizlik ve suçluluk duygusunun gerçekleşmesi durumunda nüfusun kitlesel travmatizasyonuna yol açabilmektedir.

Trajediler ve felaketlerle ilgili, mağdurları insanlaştıran ve izleyicilerde merhamet uyandıran hikayelere artan ilgiye rağmen, bu ifadenin de ortaya koyduğu gibi, gazeteciler genellikle kendi duygularını sergilemeleri veya izleyicilere nasıl hissetmeleri gerektiği konusunda talimat veren "duygusal eğitimciler" olarak hareket etmeleri gerektiği fikrine direnmektedir (Pantti, 2010; Wahl-Jorgensen vd., 2012). Tarihsel olarak gazetecilikle ilişkilendirilen nesnellik ve tarafsızlığın geleneksel normatif gereklilikleri doğrultusunda, gazetecilerin kendilerine atfettikleri birincil rol, tarafsız tanıklıktır. Bu da bir gazetecinin görevinin, halkın duygularını aktif olarak harekete geçirmek ya da yönetmek yerine, felaketlere karışanların duygularını 'kaydetmek' olduğu anlamına gelir.

2.4.3.3. Psikolojik Etkileri

Gazetecinin rolü, küresel meselelerle ilgili bilgilerin kamuoyuna yayılmasında çok önemlidir. Muhabirler genellikle ciddi zaman kısıtlamaları altında çalışmakta ve kendilerini potansiyel olarak önemli risklere maruz bırakan sayısız trajik hikâyeyi araştırmaktadır (Feinstein, 2002). Bu durum onları stresle ilişkili psikopatolojiye karşı oldukça duyarlı hale getirmektedir (Feinstein ve Owen, 2002:305-315); düzenli olarak travmatik ve felaket

haberlerine maruz kalan gazetecilerin travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) ve depresyon yaşama ihtimalinin genel nüfusa göre daha yüksek olduğunu gösteren çalışmalar da bunu kanıtlamaktadır (Marais ve Stuart, 2005:89-105).

Afet gazetecilerinin karşılaştığı psikolojik zorluklar pek çok araştırmaya konu olmuştur. Gazeteciler afetleri profesyoneller ve toplum üyeleri olarak deneyimlemekte ve bu ikili rolün inceliklerini yaşamaktadır (Tandoc ve Takahashi, 2018). Travmatik durumlarda etkili bir şekilde işlev görebilmek için bir dizi psikolojik başa çıkma stratejisi uygulamaktadırlar (Himmelstein ve Faithorn, 2002). Bununla birlikte, uygunsuz medya yayınları mağdurların ikincil bir travmaya uğramalarına yol açabilmekte ve gazetecilerin kendileri de genellikle yeterli eğitimden geçmediklerinden travma sonrası stres yaşayabilmektedirler (Rodríguez vd., 2012).

Gazeteciler genellikle suç faaliyetleri, kazalar ve felaketleri haberleştirmek için görevlendirilmektedir. Bu konularda haber yapmak bir gazetecinin normal görevlerinin bir parçası olarak kabul edilse de önemli riskler taşımaktadır. İlk olarak, bu tür olaylara maruz kalmak, psikolojik sıkıntı ve ruh sağlığı sorunları riskinin artmasıyla ilişkilidir. Daha önce yapılan araştırmalar, gazetecilerin %80 ila %100 arasında değişen oranlarda travmaya maruz kaldığını göstermiştir (Ananthan, 2017:20; Dworznik, 2011:22-32; Dworznik, 2006:534; Feinstein vd., 2002:1570-1575; Newman vd., 2003:4). 2019 itibarıyla, önceki çalışmalar gazeteciler arasında çeşitli ortamlarda %4,3 ila %43,2 arasında değişen önemli bir potansiyel TSSB yaygınlık oranı bildirmiştir (Morales vd., 2014:177; Smith vd., 2019; Lee vd., 2018).

Cote ve Simpson (2000) tarafından yapılan bir çalışma, gazetecilerin mesleki görevlerinin bir sonucu olarak psikolojik travma yaşayabileceğini göstermektedir. Doğal afet veya yangın bölgeleri gibi yıkım sahnelerine maruz kalmak, mağdurlar ve aileleriyle ilgilenmek ve bu tür ortamlarda video teknolojisinin kullanımı, zaman içinde duygusal ve psikolojik sıkıntının potansiyel kaynakları olarak tanımlanmıştır.

Dworznik-Hoak (2020) tarafından da belirtildiği üzere, gazetecilerin çoğunlukla yüksek düzeyde stres ve kaygı yaşadıkları kanıtlanmıştır. Bunun nedeni, habercilerin çoğunun ortalama bir insan için hazmedilmesi zor olan olayların içinde yer almasıdır. Sonuç olarak, gazetecilerin büyük çoğunluğu düzenli olarak dikkatlerini dağıtan ve yerlerinden eden sorunlarla karşılaşmaktadır. Travmatik stres bozukluğunun gazetecilerin normal bir ruh halini korumalarını ve her zaman en iyi şekilde çalışmalarını engellediği kanıtlanmıştır. Bu durum, özellikle genç ve tecrübesiz gazetecilerin genellikle istemeden felaketlere gönderildiği ve bunun da gazetecilik kariyeriyle ilgili travmatik stres tepkilerine yol açabileceği düşünüldüğünde geçerlidir (Simpson ve Boggs, 1999).

McMahon'un (2001:52) gazetecilerde travmatik stres rahatsızlığına ilişkin çalışmasında, iki gazeteci grubunun oluşturulduğu bir karşılaştırma yöntemi kullanılmıştır. Bir grup, felaketle sonuçlanan olay yerlerini haberleştiren gazetecileri temsil ederken, diğer grup bu tür olaylarla ilgili deneyimi olmayan gazetecileri temsil etmiştir. Çalışmanın sonuçları, farklı cinsiyetler arasında kadınların bu tür olaylara uzun süre maruz kalmaları nedeniyle travmatik deneyimlere daha duyarlı olduklarını göstermiştir. Buna karşılık, evli kişiler travmatik durumlara karşı daha fazla dayanıklılık göstermiştir. Gazeteciler travmatik görevlerle karşı karşıya kaldıklarında, genellikle güçlü duygu artışları yaşarlar, bu da çelişkili içgüdülere ve beklenmedik tepkilere neden olabilmektedir (Dufresne, 2004:26-30).

Muhabirlerin karşılaştığı psikolojik zorluklar, aşırı bilgi yükü, mesleklerinin doğasındaki benzersiz çalışma koşulları ve haber yaptıkları olaylara yakınlıkları gibi bir dizi faktöre bağlanabilmektedir. Bu sorunlar sadece muhabirlerin kendilerini değil, aynı zamanda meslektaşlarını ve akrabalarını da etkileyebilmektedir. Yapılan bazı araştırmalar, gazetecilerin çatışma bölgelerinde haber yaparken yaşadıkları psikolojik travma sonucu intihar ettiklerini belgelemiştir.

Afet raporlama süreci genellikle şiddet içeren veya trajik olayların meydana geldiği sırada gözlemlenmesinin yanı sıra hayatta kalanlar ve aileleriyle yapılan takip görüşmelerini de içerir. Travma mağdurlarıyla görüşmek duygusal açıdan zorlayıcı olabilir; rahatsız edici veya şiddet içeren ayrıntıları dinleme ve başka bir kişinin acılarına tanık olma becerisi gerektirmektedir. Muhabirler, duyarlılık ve ilgi çekici bir anlatı arzusu arasındaki sınırlarda gezinmek zorundadır. Muhabirlerin rolü, başka bir kişinin acısına 'tanıklık etmek' (Rentschler, 2009:159-181) ve hikayesine katkıda bulunmaktır. Ancak, deneyimi ya da eğitimi olmayanlar için bu görüşmeler muhabir için duygusal sıkıntıya neden olabilir ya da kaygı veya utanç duygularıyla karakterize edilen suçluluk bilişlerine yol açan içsel etik ikilemler oluşturabilmektedir. Gazetecilerde suçluluk duygusu, röportaj talebinde bulunarak bir kişinin mahremiyetini ihlal etmek gibi eylemlerden ya da mağdura yardımcı olmamak gibi eylemsizliklerden kaynaklanabilmektedir (Dworzynski ve Grubb, 2007:190-210).

Travma mağdurları önemli bir haber kaynağı olabilirken, yas tutan bir kişinin mahremiyetini ihlal etmek, muhabirin mesleki görevleri ile ahlaki yükümlülükleri arasında bir çatışmaya yol açabilir ve potansiyel olarak gazetecinin duygusal açıdan sıkıntı yaşamasına neden olabilmektedir (Amend vd., 2012:235).

Bir gazetecinin yazılı olmayan kuralları, niteliği ne olursa olsun hiçbir görevin fotoğraf çekmesini, bilgi toplamasını ya da makale yazmasını engelleyemeyeceğini belirtmektedir. Bu kurallar aynı zamanda gazetecilerin yazdıkları olayın duygusal etkisini fark etmekten ya da

dikkate almaktan kaçınmalarını ve bunun yerine bir sonraki hikâyeye geçmelerini öngörmektedir (Simpson ve Boggs, 1999:1).

Bu konudaki ön araştırma bulguları, rahatsız edici bir hikâyeye karşı belirgin bir duygusal tepkinin olmamasının ya da dissosiyasyonun aslında kendi başına duygusal bir tepki oluşturabileceğini göstermektedir. Shoemaker ve Reese (1991) gerçekleri toplamanın ve bilgi edinmenin bir gazeteciyi travmatik durumlara karşı bağışık hale getirmediğini savunmaktadır. Aksine, gazeteciliğin doğası gereği travmatik materyallere maruz kalma potansiyeli, onu ikincil bir travma mağduru olma olasılığına açık hale getirmektedir. Sonuç olarak, objektif bilgi toplamayı tercih eden ve ele aldıkları hikayelerle aralarındaki duygusal mesafeyi koruyan gazeteciler aslında duygusal açıdan sağlıklı tepkiler verebilmektedir (Simpson ve Boggs, 1999).

Yerel gazeteciler ve onların işlerine yönelik duygusal tepkileri hakkında ticari basında yer alan çok sayıda kanıt ve spekülasyona rağmen, akademik araştırmacılar bu konuyu büyük ölçüde es geçmiştir (Osofsky, 2005:283-293). Yukarıdaki literatür taramasının da gösterdiği gibi, bu konuya odaklanan çalışmaların sayısı şaşırtıcı derecede azdır. Bunun nedeni, gazetecilerin, yaptıkları işin travmatik etkilerinden bahsedenler ve haberini yaptıkları acı ve ölümlere karşı savunmasız olabileceklerini kabul etmeyi reddedenler olarak ikiye ayrılması olabilmektedir (Simpson ve Boggs, 1999:26).

Afet haberciliği, sıklıkla şiddete ve insani acılara tanık olan gazeteciler için psikolojik sıkıntıya neden olabilecek bir duygusal iş biçimidir. Ruh sağlığı açısından bakıldığında, gazetecilik travmatik olaylarla ilgili haber yapmanın doğasında var olan riskleri barındıran bir meslektir. Travma haberciliğinin psikolojik sonuçları ikincil travmatik stres ve hatta travma sonrası stres bozukluğu belirtileriyle ortaya çıkabilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TELEVİZYON ANA HABER BÜLTENLERİNDE DEPREMİN YANSIMALARI: ATV ve NOW TV (FOX TV) ÖRNEĞİ

3.1. Araştırmanın Konusu ve Problemi

Afetler “anormal olaylar, atipik davranışlar ve yeni sosyal mekanizmalar” olarak tanımlanmaktadır. Afet niteliğindeki depremlerin peyzaj üzerinde önemli etkileri ve halklar için geniş kapsamlı sosyal sonuçları vardır. Deprem riski tektonik plaka aktivitesine bağlıdır ve dünyanın bazı bölgeleri bu tür olaylara karşı daha savunmasızdır (Shedlock ve Pakiser, 1998). Türkiye, jeolojik açıdan yüksek aktiviteye sahip bir bölgede yer alan ve insanlık tarihi boyunca güçlü toprakların kullanıldığı böyle bir bölgedir.

Bu çalışmanın yapıldığı sırada, bu tür felaketlerin en belirgin örneklerinden biri 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş'ta meydana gelen depremdi. Merkez üssü Türkiye olan deprem, modern tarihin en yıkıcı depremlerinden birine neden olmuştur. 7.7 ve 7.6 büyüklüğündeki depremler ülkenin güneydoğusunda geniş bir alanı etkilemiş ve Suriye sınırına yakın bölgeler de dahil olmak üzere 11 ilde önemli hasara yol açmıştır (AFAD, 2023). Resmi rakamlara göre son yüzyılın en şiddetli depremlerinden biri olarak kabul edilen bu depremde hayatını kaybedenlerin sayısı 50,000'den fazla, yaralı sayısı ise 100,000'dir. Bunun yanında 300.000 bina yıkılmış, ağır hasar görmüştür (Gökçeoğlu, 2023:417). Depremler, mevcut yapılarda kalitesiz malzeme kullanımı, yetersiz güçlendirme ve depreme dayanıklı inşaat yöntemlerinin eksikliği gibi yaygın eksiklikleri ortaya çıkarmıştır (Demir vd., 2024). Düşük inşaat kalitesinin yaygınlığı ve depreme dayanıklı inşaat yöntemlerinin yetersizliği, önemli hasarların meydana gelmesine neden olmuştur.

Yapısal hasarın yanı sıra bölge sivilaşma, toprak kaymaları ve kaya düşmelerinden de etkilenmiştir (Gökçeoğlu, 2023). Depremleri takip eden ilk dönemde, acil müdahale operasyonları lojistik zorluklar, ekipman eksiklikleri ve koordinasyon sorunları gibi bir dizi zorlukla karşılaşmıştır (Yılmaz vd., 2023:415-418). Felaketin hayatta kalanlar üzerinde önemli bir psikososyal etkisi olmuş ve sürekli müdahale ve destek ihtiyacının altını çizmiştir (Yıldırım, 2023).

Bu doğal afet yaygın bir yıkıma neden olmuş, binlerce can kaybına yol açmış ve insani yardım şeklinde uluslararası bir müdahaleyi tetiklemiştir. Küresel toplumdan tıbbi yardım sağlaması, savunmasız nüfusları koruması ve kurtarma çabalarını desteklemesi çağrısında bulunulmuştur.

Depremlerin medyada yer alması, bir afet durumunda kamuoyunun bilgilendirilmesinde

ve kamuoyunun şekillendirilmesinde önemli bir rol üstlenmektedir. Medyada yer alan haberler, yıkımın boyutu, can kayıpları, kurtarma ve iyileştirme faaliyetleri ile ilgili verileri yayarak izleyicilerin duygusal durumlarını, vatandaşlar arasında ve hükümet düzeyinde karar alma süreçlerini etkileyebilmektedir. Ancak deprem gibi afetlerin haberleştirilmesinde etik hususlar, sağlanan bilginin niteliği ve izleyicilere yönelik sorumluluk derecesi de dahil olmak üzere bir dizi zorluklar bulunmaktadır.

Bu tez çalışması, önde gelen televizyon programlarında deprem haberlerinin özellikleri ve haber programlarında doğal afetler hakkında bilgi sunma yollarını konu edinmektedir. Haberlerin içeriği ve yapısı ile televizyon medya kaynaklarının yardımıyla izleyicileri etkileme yollarının analiz edilmesine özellikle özen gösterilmektedir.

Çalışmanın problemi, deprem gibi felaket olaylarını yansıtmak için televizyon medyası tarafından kullanılan yaklaşımları belirlemek ve sistematik hale getirmektir. Buna ek olarak çalışma, haberlerin izleyicilerin bu tür olaylara ilişkin algıları üzerindeki etkisini analiz etmeyi ve izleyicilerin dikkatini çekmek için medya rekabeti bağlamında trajedileri ele almanın etik yönlerini incelemeyi amaçlamaktadır.

Bu çalışma, televizyon haber üretiminin evrimsel doğasını ve olağanüstü olaylar sırasında bilginin etkili bir şekilde sunulmasının önemini vurgulamaktadır.

3.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışma afet gazeteciliğinin afet planlaması, müdahale ve iyileştirme için önemli bir araç olarak rolünü incelemektedir. Kalitesiz gazeteciliğin potansiyel olumsuz sonuçlarına rağmen, iyi organize edilmiş bir afet haberciliği kamuoyunun etkili bir şekilde bilgilendirilmesine ve afet yönetimine katkıda bulunmaktadır.

Bu çalışmanın ana nesnesi, haber yayıncılığında yaygın ve geleneksel bir kitle iletişim biçimi olan televizyon ana haber bültenleridir. Çalışmanın amacı, 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş'ta meydana gelen depremle ilgili ana televizyon haber bültenlerinin ayırt edici niteliklerini analiz etmektir. Bu kapsamda, haberlerin özelliklerinin analiz edilmesinin yanı sıra, afet haberciliği bağlamında haber sunumunun etik, psikolojik ve duygusal yönleri de aynı şekilde araştırmaktadır.

Bu süreçte, afet haberciliğinde kullanılan temel yaklaşım ve uygulamaları, bu yaklaşım ve uygulamaların kamuoyunu şekillendirmedeki etkisini ve bu süreçte medyanın rolünü tespit etmektir. Seçilen televizyon haber kanallarının olayı nasıl ele aldığının analiz edilmesine, bilginin yayılması üzerinde birbiriyle ilişkili etkisi olan faktörlerin belirlenmesine ve bu unsurlar arasındaki dengenin deprem sırasında televizyon haberlerinin performansının tam

olarak anlaşılmasına ne ölçüde katkıda bulunduğunun tespit edilmesine özel önem verilmektedir.

3.3. Araştırmanın Önemi

Televizyon tarihsel olarak, doğru ve güvenilir içerik bekleyen kamuoyu için birincil bilgi kaynağı olmuştur. Kamuoyu geleneksel olarak, özellikle de bölgede meydana gelen afetler bağlamında, televizyonun birincil bilgi kaynağı olduğunu varsaymaktadır. Ancak bir afet bağlamında haber üretmek bir dizi zorluğu ortaya çıkartmaktadır. Bu zorlukların arasında, her biri hem izleyici algısı hem de sağlanan bilginin niteliği üzerinde önemli bir etkiye sahip olan zamanlılık, güvenilirlik ve etik standart mücadelesi yer almaktadır.

Bu çalışmada, afetlerle ilgili televizyon haberlerinin, bu tür afetlerin yıkıcı etkilerini artırabileceği ya da erken toparlanmalarına katkıda bulunabileceği öne sürülmektedir. Bu tür afet krizleri esnasında birçok medya kuruluşunun afet bilgilerini sansasyonel ve detaylı bir şekilde sunma eğiliminde olduğu göz önünde bulundurulduğunda, medyanın kaygı, şaşkınlık, korku, öfke ve umutsuzluk gibi duyguları uyandırmak için kullandığı para-enformasyon tekniklerinin insanlar üzerinde güçlü bir düzensizleştirici ve moral bozucu etkisi olabilmektedir ve afet haberlerinde bu tür manipülasyonların kullanılması özellikle tehlikelidir. Olayların dramatize edilmesi, bilginin çarpıtılması, duygusal ses tonu ve görsel-işitsel işleme aynı zamanda afetlerde bilginin doğru ve sorumlu bir şekilde aktarılmasını da zorlaştırmaktadır. Anındalık arzusu ve sansasyonelleştirme eğilimi bir araya gelerek izleyicilerin güvenini sarsar ve paniği artmasına neden olabilmektedir.

Televizyon kanalları genellikle, felaket kurbanlarına bağlamdan kopmadan hem sınır koruma hem sırır ihlali koruyarak doğru bilgiyi nasıl sağlayacakları ya da dikkat çekebilecek ancak ahlaki standartları ihlal eden sarsıcı görüntülere nasıl yer verecekleri ikilemiyle karşı karşıya kalmaktadır. Çalışmada yukarıda belirtilen etik boyutlar, olayın dramatize edilmesi, teknik ve psikolojik faktörlerin yanı sıra afet haberciliği bağlamında kamuoyu algısı üzerindeki etkisi de analiz edilmektedir.

3.4. Araştırma Soruları

Geleneksel bir kitle iletişim aracı olarak televizyon, önemli olay ve olgular hakkında bilgi edinmek için kamuoyunun birincil referans kaynağı niteliğinde olmaya devam etmektedir. Fakat televizyon ve afetler arasındaki bağlantı, geniş bir araştırma alanında nispeten az incelenmiş bir alan olmaktadır.

Afetler bağlamında haber kuruluşları, sansasyonellik, mağdurların mahremiyetinin korunması ve felaket olayları sırasında yaşanan acıların resmedilmesi gibi tartışmalı konularla

ilgilenmek de dahil olmak üzere birçok karmaşık etik sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Afet haberlerinin sunuluş biçimi, izleyicilerin duygusal tepkileri üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilecektir. Haberlerde kullanılan anlatı ve görüntülerin seçimi, afetler sırasında kamuoyu oluşturulmasını etkileyebilmektedir. Bu bağlamda, bilgilendirici haberciliğin etik kaygılarla, özellikle de mağdurların gizliliği ile dengelenmesinin, afet haberlerinde sansasyondan ve duygusal manipülasyondan kaçınılmasının önemini vurgulamak gerekmektedir.

Sunulan varsayımlara dayanarak, bu çalışmada aşağıdaki araştırma soruları yer almaktadır:

Afet haberleri ana haber bültenlerinde ne kadar ölçüde ve ne şekilde yansıyor?

Televizyon kanallarının afet gazeteciliği bağlamında ne derecede nesnel ve dengeli olduğu görülmektedir

Ana akım haber bültenleri kendi haber üretimlerine ne kadar ölçüde önem vermektedir?

Televizyon kanalları habercilikte doğruluk ve güvenilirlik açısından etik dengenin korunmasını nasıl sağlamaktadır?

Afet haberlerine yönelik farklı yaklaşımlar, izleyicilerin mağdurlara yönelik güven ve empati düzeyini etkilemekte midir?

Haberlerde afetzedelerle röportaj yapılırken ahlaki ve etik standartlara ne ölçüde riayet edilmektedir?

Haberlerdeki hangi görsel ve işitsel unsurlar (görüntüler, başlıklar, ses eşliği, haber sunum yapısı, dış ses tarzı) izleyici üzerindeki duygusal etkiye katkıda bulunur ve psikolojik algısını etkiler?

Afet içeriğiyle ilgili haber konularının yayılması televizyon kuruluşlarının siyasi görüşlerini yansıtıyor mudur?

Seçilen TV kanallarının deprem yayınlarındaki farklılıklar nelerdir ve bir felaket durumunu ele alışlarındaki yaklaşım farklılıklarını hangi faktörler açıklamaktadır?

3.5. Kapsamı ve Sınırlılıkları

Bu tez çalışması, afet gazeteciliği, etik standartlar ve izleyiciler üzerindeki psikolojik etkiye odaklanarak, önde gelen ana haber bültenlerinde deprem haberlerinin analizini yapmayı amaçlamaktadır.

Bu çalışmanın en önemli sınırlılığı, veri analizinin sadece televizyon ana haber bültenleri üzerinden yürütülmüş olmasıdır. Bu nedenle, çalışmanın kapsamı 6 Şubat – 25 Şubat 2023 tarihleri arasında ATV ve NOW TV'nin (FOX TV) ana haber bültenlerinde sunulan deprem haber yayınlarıdır.

Araştırmada, Kahramanmaraş'ta 6 Şubat'ta meydana gelen depremi konu alan ATV'nin Ana Haber Bülteninde her gün akşam saat 19:00'da Cem Öğretir ve Nihan Günay'ın sunuculuklarında ekrana yansıyan deprem haberleri analiz edilecektir. Aynı şekilde NOW TV'de (FOX TV) spikerliği yaptığı Selçuk Tepeli tarafından her gün saat 19:00'da sunulan Ana Haber Bültenleri de incelenecektir.

Çalışma kapsamı olarak tanımlanan televizyon kanalları sahiplik türü ve yayın formatı bakımından farklılık göstermekte olup, bu özellik afet haberlerine yönelik iki farklı yaklaşımın analiz edilmesini mümkün kılmaktadır. Sunulan bu çalışma, 20 gün boyunca ATV ve NOW TV (FOX TV) ana haber bülteninde yer alan deprem haberlerinin içerik analizi niteliğindedir.

3.6. Yöntemi

Afet gazeteciliği konusunu incelemeyi amaçlayan bu çalışmada, nicel ve nitel içerik analizi yöntemleri kullanılarak belirli dönemlere ait haber yayınları ayrıntılı olarak incelenmiştir. Yapılan analiz, afet haberciliğinin temel ilkeleri göz önünde bulundurularak ve aynı zamanda haberciliğin psikolojik ve etik yönlerine odaklanılarak gerçekleştirilmiştir. Elde edilen ampirik veriler kodlanarak farklı kategoriler ve tematik alanlar halinde sistematik hale getirilmiş, bu da felaket olaylarının medyada temsilindeki ana kalıpların belirlenmesini mümkün kılmıştır.

1930'ların sonlarından itibaren Lasswell ve meslektaşları politika ve propaganda araştırmaları için belge analizini kullanmaya başlamıştır. Lasswell ve daha sonra Berelson, belge analizinin daha da modernleştirilmesinde önemli ölçüde rol oynamış ve yeni kategoriler ve prosedürler getirilmiştir. Geliştirdikleri nicelleştirme prosedürüne “içerik analizi” adı verilmiştir (Davidyuk, 1979:220).

“İçerik analizi”, yöntemin kurucularından biri olan Amerikalı akademisyen Berelson (1959) tarafından “iletişimin görünen içeriğinin nesnel, sistematik ve nicel olarak tanımlanmasına yönelik bir araştırma tekniği” olarak tanımlanmıştır. Bu süreçte tarafsızlığın önemini vurgular: içerik analizinin amacı, içeriğin ilk bakışta belli olmayan gizli yönlerini ortaya çıkarmaktır. Bunu başarmak için araştırmacı, inançlarının ve sezgilerinin etkisinden kaçınarak nesnel analiz ilkelerini takip etmelidir. Berelson, tarafsızlığın yanı sıra, kategorizasyon ilkelerine sıkı sıkıya bağlı kalmayı ve içeriğin kanıta dayalı yorumlanmasını sağlayan kategorilerin oluşturulmasını gerektiren sistematikliği vurgulamaktadır (Bilgin, 2006:1, akt., Metin ve Ünal, 2022:276).

İçerik analizi, bir olgunun anlaşılmasına katkıda bulunan belirli değişkenleri tanımlar (Riffe vd., 2005). Metin, görüntü ve sesler de dahil olmak üzere çeşitli iletişim biçimlerinin sistematik olarak incelenmesini içerir (Neuendorf ve Kumar, 2015). Yöntem genellikle

yapılandırılmış bir kategorizasyon, tanımlama ve yorumlama sürecini takip eder (Moraes, 1999:726-728).

Bu çalışmada, televizyon ana haber bültenlerinde depreme ilişkin haberlerin analizi, afet gazeteciliği, etik ilkeler ve izleyiciler üzerindeki psikolojik etkilere odaklanmaktadır. Araştırma kapsamında başlıca televizyon ana haber bültenlerinin niceliksel ve niteliksel içerik analizleri yapılmaktadır.

Çalışmanın ilk kısmında, haberlerin depreme ilişkin dağılımı, belirli kategori ve özellikleri ölçülmektedir. Yönlendirmeli içerik analizi, seçilen televizyon ana haber bültenlerinin içeriğinin kodlanması ve verilerin istatistik (SPSS26) programı ile analiz edilmiştir. Sayısal verilere dayanarak, deprem sırasında haberlerin yansıtılma derecesini belirlemek için, özelliklere, görsel bileşenlere, kullanılan müziğin etkisine, başlığa, kullanılan temel kaynaklar ve bilgi sunum derecesine odaklanan belirli kategoriler değerlendirilecektir.

Bu bağlamda çalışmanın ikinci kısmında nitel bir yöntem olan içerik analizi kullanılacaktır. Afet gazeteciliğinin temel ilkeleri göz önünde bulundurularak yapılacak analizde, haberciliğin psikolojik ve etik yönlerine de odaklanılacaktır. Araştırmanın bu kısmında, bulguları analiz etmek ve açıklamak için kullanılan verilerin görselleri sunulmaktadır. Seçilen yöntemler hem araştırmanın kapsamını tanımlayabilir hem de araştırma hedefleri açısından önemli olan ve incelenen olguya dair içgörü sağlayacak unsurlara odaklanılmasını sağlayabilmektedir.

3.7. Televizyon Ana Haber Bültenlerinde 6 Şubat Kahramanmaraş Depremi: ATV ve NOW TV (FOX TV) Örneği

Araştırmanın evren örnekleminde seçilen televizyon ana haber bültenleri, afet gazeteciliği alanında nicel ve nitel içerik analizine konu edilecektir. Bu esnada araştırma kapsamında toplanan veriler sınıflandırılarak incelenecektir.

3.8. Televizyon Ana Haber Bültenlerinin Niceliksel Analizi

Çalışmanın bu aşamasında içerik analizi yöntemi uygulanmaktadır. Araştırma esnasında toplanan veriler, deprem koşullarında afet gazeteciliği ölçütlerine göre yorumlanacak, bunun yanında ahlaki ve psikolojik yönlerden değerlendirilmeye tabi tutulacaktır.

3.8.1. Haberlerin Sayısal Dağılımı

Yapılan araştırmada 6 Şubat 2023 ile 25 Şubat 2023 tarihleri arasında ATV ve NOW TV televizyon kanallarında yayınlanan ana haber bültenleri analiz edilmiştir. Aşağıdaki tablo,

araştırma kapsamında tanımlanan televizyon kanallarının ana haber bültenlerinde yayınlanan toplam 40 günlük ana haber programının sayısal dağılımı sunulmuştur.

Tablo 3. 1. ATV Televizyon Akşam Ana Haber Bülteni Haberlerin Sayısal Dağılımı

ATV	Deprem İçerikli	Deprem İçerikli Değil	Toplam Haber Sayısı
6 Şubat 2023	21	0	21
7 Şubat 2023	22	1	23
8 Şubat 2023	20	0	20
9 Şubat 2023	23	0	23
10 Şubat 2023	19	0	19
11 Şubat 2023	19	1	20
12 Şubat 2023	20	0	20
13 Şubat 2023	15	0	15
14 Şubat 2023	18	2	20
15 Şubat 2023	17	2	19
16 Şubat 2023	18	1	19
17 Şubat 2023	17	0	17
18 Şubat 2023	20	0	20
19 Şubat 2023	21	0	21
20 Şubat 2023	20	2	22
21 Şubat 2023	17	1	18
22 Şubat 2023	21	0	21
23 Şubat 2023	18	0	18
24 Şubat 2023	20	2	22
25 Şubat 2023	20	2	22
TOPLAM	386	14	400

Yukarıdaki Tablo 3.1'de 6 Şubat 2023'ten 25 Şubat 2023 tarihine kadar ATV televizyon kanalının Ana Haber Bültenlerinde yer alan haberlerin sayı dağılımına ilişkin veriler bulunmaktadır. Verilerin analizi sürecinde, deprem haberlerini içeren 386 ve deprem haberlerini içermeyen 14 haber ile toplam 400 haber yayınlandığı tespit edilmiştir.

Tablo 3. 2. NOW TV Televizyon Akşam Ana Haber Bülteni Haberlerin Sayısal Dağılımı

NOW TV	Deprem İçerikli	Deprem İçerikli Değil	Toplam Haber Sayısı
6 Şubat 2023	18	0	18
7 Şubat 2023	26	3	29
8 Şubat 2023	27	0	27
9 Şubat 2023	29	0	29
10 Şubat 2023	22	0	22
11 Şubat 2023	25	2	27
12 Şubat 2023	20	0	20
13 Şubat 2023	29	0	29
14 Şubat 2023	24	2	26

15 Şubat 2023	16	1	17
16 Şubat 2023	20	1	21
17 Şubat 2023	21	0	21
18 Şubat 2023	18	0	18
19 Şubat 2023	14	0	14
20 Şubat 2023	15	0	15
21 Şubat 2023	14	2	16
22 Şubat 2023	14	0	14
23 Şubat 2023	14	0	14
24 Şubat 2023	13	3	16
25 Şubat 2023	12	2	14
TOPLAM	391	16	407

NOW TV Ana Haber Bülteninin 6 Şubat 2023'ten 25 Şubat 2023 tarihine kadar yayınlanan haberlerin sayısal bilgileri Tablo 3.2'de yer almaktadır. İncelemeye tabi tutulan deprem haberlerinin sayısı 391 iken, yayınlanan haberlerin 16'sı deprem haberi kapsamı dışındadır içeriği bulunmamaktadır ve toplamda 407 haber NOW TV kanalının ana haber bülteninde yer almaktadır.

Yukarıdaki Tablo 3.1 ve Tablo 3.2'ye dayanarak, NOW TV televizyon kanalında Ana Haber Bültenlerindeki haberlerin genel oranının ve deprem içerikli haberlerin sıklığının ATV ile karşılaştırıldığında daha yüksek olduğu görülmektedir.

3.8.2. Haberlerin Süre Bazında Günlük Dağılımı

Tablo 3. 3. ATV ve NOW TV Televizyon Akşam Ana Haber Bülteni Haberlerinin Süre Bazında Günlük Dağılımı

Tarih	Haber Bülteni Süresi	
	ATV	NOW TV
6 Şubat 2023	59:51	03:38:17
7 Şubat 2023	54:08	03:54:44
8 Şubat 2023	01:01:04	03:59:07
9 Şubat 2023	01:09:26	01:14:03
10 Şubat 2023	01:17:21	1:59:40
11 Şubat 2023	01:11:57	2:24:31
12 Şubat 2023	01:11:11	02:35:34
13 Şubat 2023	01:10:26	02:31:44
14 Şubat 2023	01:39:52	02:01:27
15 Şubat 2023	01:00:10	59:41
16 Şubat 2023	57:34	1:20:05
17 Şubat 2023	01:12:08	1:29:28
18 Şubat 2023	01:00:10	01:00:07
19 Şubat 2023	01:00:07	01:00:27

20 Şubat 2023	56:20	59:10
21 Şubat 2023	56:55	01:00:03
22 Şubat 2023	55:56	58:18
23 Şubat 2023	52:55	59:42
24 Şubat 2023	52:46	56:55
25 Şubat 2023	53:00	57:55
TOPLAM	21:13:27	36:00:58

Araştırma kapsamında incelenen ATV ve NOW TV televizyon kanalının 6 Şubat 2023-25 Şubat 2023 tarihleri arasında Ana Haber Bültenlerinin günlük yayın sürelerine ilişkin analiz sonuçları Tablo 3.3'te gösterilmektedir. Çalışma sonucunda, NOW TV kanalının yayın süresinin toplamda otuz altı saat elli sekiz saniye olduğu, ATV kanalının ise yirmi bir saat on üç dakika yirmi yedi saniye ayırdığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla, NOW TV kanalı Ana Haber Bülteni için ATV kanalından daha fazla yayın süresine yer verdiği görülmektedir.

3.8.3. Haberi Üreten Organizasyonlar ve Kaynaklar

ATV ve NOW TV Televizyon Akşam Ana Haber Bültenlerinde haberi üreten organizasyonlar ve kaynaklar Tablo 3.4'te sunulmuştur. Yapılan araştırma sonucunda, ATV (%51,04) ve NOW TV (%64,71) televizyon kanalları tarafından üretilen haberlerin daha yüksek bir yüzdesine sahip olduğu görülmüştür. Her iki televizyon kanalını diğer Türk Haber Ajansları tarafından üretilen haberler bazında karşılaştırdığımızda, ATV'nin NOW TV'den daha yüksek bir oranda Türk Haber Ajansları tarafından üretilen haberlerin bulunduğu tespit edilmiştir.

Ayrıca, sonuçları haber ajansları bazında tek tek ele alacak olursak, İhlas Haber Ajansı tarafından üretilen haberler ATV Ana Haber Bülteni'nde yüzde 15,54'lük bir paya sahipken, Anadolu Ajansı tarafından üretilen haberlerin NOW TV'deki payı yüzde 10,49 olarak kanal üretiminden sonra ikinci sırada yer almaktadır. Yabancı Televizyon kanallarının haberleri, iki televizyon kanalının Akşam Ana Haber Bültenlerinde de listenin üçüncü sırasında bulunmaktadır.

Tablo 3. 4 ATV ve NOW TV Televizyon Akşam Ana Haber Bültenlerinde Haberi Üreten Organizasyonlar ve Kaynaklar

Haberi Üreten Organizasyonlar ve Kaynaklar		ATV		NOW TV	
		Sayı	Oran	Sayı	Oran
Kanalın Üretimi		197	%51,04	253	%64,71
	Demirören Haber Ajansı (DHA)	51	%13,21	27	%6,91
	Anadolu Ajansı (AA)	54	%13,99	41	%10,49

Türk Haber Ajansları	İhlas Haber Ajansı (İHA)	60	%15,54	34	%8,7
	Anka	0	%0	23	%5,88
	A Haber	22	%5,7	0	%0
	TRT 3	0	%0	6	%1,52
Yabancı Televizyon Kanalları		2	%0,52	7	%1,79
TOPLAM		386	%100	391	%100

3.8.4. Haberde Yer Alan Aktörler

Haber içeriklerine ilişkin ATV ve NOW TV Televizyon Akşam Ana Haber Bültenlerinde yer alan aktörlere yönelik bilgiler Tablo 3.5'te gösterilmiştir.

Tablo 3. 5 ATV ve NOW TV Televizyon Akşam Ana Haber Bültenlerinde Haberde Yer Alan Aktörler

Haberde Yer Alan Aktörler	ATV		NOW	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Deprem Uzmanları	16	%3,02	13	%1,55
AFAD Deprem Risk Azaltma Bakanlığı / Temsilcileri	2	%0,37	15	%1,78
Arama Kurtarma Uzmanı / Ekibi	35	%6,55	37	%4,28
Türkiye Cumhurbaşkanı	19	%3,56	36	%4,04
Türkiye Cumhurbaşkanı Etkilileri	2	%0,37	13	%1,55
Millî Savunma Bakanı / Bakanlık Temsilcileri	2	%0,37	4	%0,48
Millî Eğitim Bakanı / Bakanlık Temsilcileri	2	%0,37	2	%0,24
YÖK Başkanı	1	%0,19	3	%0,36
Avukat	2	%0,37	7	%0,83
Belediye Başkanları / Belediye Yetkilileri	2	%0,37	13	%1,55
Sağlık Bakanı	6	%1,12	5	%0,59
Sağlık Sendikası Temsilcileri / Sağlık Uzmanları	23	%4,31	11	%1,31
Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanı	5	%0,94	6	%0,71
İnşaat Mühendisi	15	%2,81	4	%0,48
Dışişleri Bakanlığı	3	%0,56	3	%0,36
İçişleri Bakanlığı	10	%1,87	11	%1,31
Muhalefet Partisi Temsilcileri	17	%3,18	86	%10,23
İktidar Parti Temsilcileri	4	%0,75	14	%1,66

Ahbab Derneği Başkanı	0	%0	3	%0,36
Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetleri Bakanı	2	%0,37	3	%0,36
Psikolog	4	%0,75	2	%0,24
Depremzedeler	286	%53,56	494	%58,74
Ünlüler	6	%1,12	4	%0,48
Veteriner Hekim	4	%0,75	5	%0,59
Gönüllüler	6	%1,12	10	%1,19
Yabancı Ülke Arama Kurtarma Ekibi	16	%3,02	4	%0,48
Yabancı Ülke Başkanları	7	%1,31	3	%0,36
İnşaat Mühendisi	4	%0,75	2	%0,24
Mimar	2	%0,37	0	%0
Türk Kızılay Başkanı / Görevlileri	2	%0,37	6	%0,71
Diğer	29	%5,43	22	%2,62
TOPLAM	534	%100	841	%100

Tablo 3.5'te sunulan veriler, NOW TV'nin Ana Haber Bültenlerindeki deprem içerikli haberlerinde ATV'ye kıyasla daha fazla sayıda aktöre yer verdiğini göstermektedir. NOW TV'nin nicel verilerine göre haber yayın aktörlerinin yüzde 58,74'tü depremzedeler", yüzde 10,23'ü ise "muhalafet partisi temsilcilerinden" oluşmaktadır. Bunun ardından yüzde 4,28 oranıyla "arama ve kurtarma uzmanları/ekip" aktörleri yerleşmektedir. Yüzde 0,27- 4,04 oran aralığı ise deprem haberleriyle bağlantılı kalan aktörlerden oluştuğu saptanmıştır. Araştırma kapsamının ATV Ana Haber Bülteni'nde yer alan aktörlerin %53,56'sını "depremzedeler", %6,55'ini "uzmanlar/arama kurtarma ekipleri" oluşturmaktadır. Ana haberin geri kalan aktörleri ise %0,33-5,43 birbirine yakın aralıkta bulunmaktadır.

3.8.5. Canlı Yayın Bağlantıları ve Konukları

Tablo 3.6'da akşam Ana Haber bültenlerinde canlı yayına ayrılan toplam süre ve haber bülteni sayısına ilişkin bulgular, Tablo 3.7'de ise canlı yayın konuklarının sayısal verileri ve ayrılan süre bilgileri sunulmuştur.

Tablo 3. 6 Canlı Yayın Bağlantıları ve Toplam Ayrılan Süre

Canlı Yayın Bağlantısı		
	Haber sayısı	Ayrılan süre
ATV	25	1:14:21
NOW TV	99	7:25:1

Elde edilen verilerin incelenmesi sonucunda, haber yayını sırasında NOW TV'nin canlı yayına 99 kez bağlandığı ve ayrılan toplam sürenin yedi saat yirmi beş dakika bir saniye olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, ATV olay yerinden canlı yayın yapmak için bir saat, on dört dakika ve yirmi bir saniye ayırmıştır. Sonuç olarak, ATV'nin doğrudan olay yerinden yayınladığı haber sayısı 25 olurken, NOW TV'de bu rakam yaklaşık dört kat daha fazla olmaktadır.

Tablo 3. 7 Canlı Yayın Konukları ve Toplam Ayrılan Süre

Canlı Yayın Konukları		
	Konuk sayısı	Ayrılan süre
ATV	12	1:58:36
NOW TV	10	7:24:08

Tablo 3.7'de NOW TV Ana Haber Bülten'inde canlı yayın konusuna ayrılan sürenin yüksek olduğu, fakat konuk sayısının her iki yayın kanalında da birbirine yakın sayıda olduğu görülmektedir.

3.8.6. Haberlerdeki Konular

Araştırmanın Tablo 3.8'de sunulan sonuçları, haberlerin konularına göre dağılımını göstermektedir. ATV televizyon kanalının Ana Haber Bülteninde depremle ilgili haber sayısı 386, NOW TV'de ise 391'dir ve her iki yayın kanalındaki haberlerin büyük kısmında “açıklama”, “korku ve panik” temalar yer almaktadır. İkinci sırada ATV'de “destekleyici” (%14,77) ve “uyarı” (%6,48) kategorileri bulunurken, NOW TV'de “uyarı” (%8,18) ve “soru” (%5,63) haber konuları olduğu saptanmıştır. Haber başlıklarının kalan kısmı iki televizyon kanalında da birbirine yakın ölçüde olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3. 8 Haber Konularının Değerlendirilmesi

Haber Konuları	ATV		NOW TV	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Açıklama	128	%33,16	134	%34,27
Bilimsel bilgilendirme	14	%3,63	19	%4,86
Uyarı	25	%6,48	32	%8,18
Teklif	8	%2,07	11	%2,81
Destekleyici	57	%14,77	21	%5,37
Korku ve Panik	119	%30,83	123	%31,46
Kıyaslama	5	%1,3	8	%2,05
İddia	12	%3,11	21	%5,37
Soru	18	%4,66	22	%5,63
TOPLAM	386	%100	391	%100

3.8.7. Görüntülerin Özellikleri

Çalışmanın bu kısmında, depremlerle ilişkin ana haber bültenlerinde yer alan televizyon görüntülerinin nicel özellikleri değerlendirilmiştir. Tablo 3.9’da görüntü özelliklerinin haber içeriklerine göre birkaç kategorilere sınıflandırılarak veri analizi yapılmıştır.

Tablo 3. 9 Ana Haber Bültenlerindeki Haberlerin Görüntü Özellikleri

Görüntü özellikleri	NOW TV		ATV TV	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Hükümet yetkililerinin resmî açıklamaları	120	%3,82	71	%2,73
Siyasi parti açıklamaları	97	%3,09	36	%1,39
Uzman yorumları	38	%1,21	59	%2,27
Yıkım görüntüleri	512	%16,31	298	%11,47
Arama-kurtarma çalışmaları	663	%21,11	412	%15,86
Arama kurtarma uzman yorumları	36	%1,15	35	%1,35
Asker/jandarma/ polis çalışmaları	115	%3,66	103	%3,97
Yurt dışı arama-kurtarma aktörlerin görüntüleri	40	%1,27	48	%1,85
Depremzede ile röportaj	494	%15,73	286	%11,01
Depremden etkilenen çocuklar	221	%7,04	248	%9,55
Hastanede tedavi altına alınan depremzedeler	32	%1,02	79	%3,04
Hayatını kaybedenlerin görüntüleri (fotoğraf, video)	7	%0,22	72	%2,77
Çadır kentlerde yaşam mücadelesi	130	%4,14	34	%1,31
Soğuk havada yaşam mücadelesi	64	%2,04	8	%0,31
Hijyen sorunu içerikli görüntüler	23	%0,73	0	%0
Gözaltı ve tutuklama görüntüleri	23	%0,73	31	%1,19
Market / Mağaza hırsızlığı görüntüleri	10	%0,32	14	%0,54
Afetzedelere yardım / Bağış seferberliği	116	%3,69	194	%7,47
Hayvanlara yönelik yardım	3	%0,1	20	%0,77
Yurtdışı yardım, destek görüntüleri	32	%1,02	18	%0,69
Ünlülerden (sanat, iş, spor) destek	5	%0,17	28	%1,08
Gönüllü	45	%1,43	13	%0,5
Enkaz kaldırma çalışmaları	86	%2,74	58	%2,23
Bina inceleme çalışmaları	24	%0,76	27	%1,04

Drone görüntüleri	84	%2,68	188	%7,24
Deprem anı güvenlik kamera kaydı	35	%1,11	96	%3,7
Deprem bölgelerini terk edenler	5	%0,17	8	%0,31
İnfografikler	11	%0,35	15	%0,58
Mezarlık /cenaze görüntüleri	4	%0,13	8	%0,31
Diğer	65	%2,07	90	%3,47
TOPLAM	3140	%100	2597	%100

Bulgulara göre, haber içeriğine ilişkin görüntülerin sayısal dağılımı NOW TV'de 3140, ATV'de ise 2597' olarak ortaya çıkmaktadır. Her iki televizyon Ana Haber Bülteninde de en yüksek görüntü oranı “arama kurtarma çalışmaları” ile ilgilidir. “Yıkım görüntüleri” ve “depremzede ile röportaj” kategorileri iki haber bülteninde de ikinci sırada yer almaktadır. Üçüncü sırada “depremden etkilenen çocuklara” adanmış görüntüler ATV'de yüzde 9,55, NOW TV'de ise yüzde 7,04'lük bir paya sahip olduğu tespit edilmiştir.

İki haber programındaki görseller arasında niceliksel ilişki açısından farklılıklar bulunmaktadır. Haber görsellerinin kullanımı, TV kanallarının deprem haberlerini hangi yönde yayınladığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, yukarıda sunulan verilere göre, örneğin NOW TV'deki deprem haberlerinde “çadır kentlerde yaşam mücadelesi” ve “soğuk havada yaşam mücadelesi” gibi sorunlu kategorilere ilişkin görsellere daha fazla ağırlık verilirken, ATV'de “afetzedelere yardım ve bağış seferberliği” ve “asker, jandarma, polis çalışmalarına” ilişkin olumlu kategorilere ağırlık verilmektedir.

3.8.8. Haberlerde Ses Kullanımı

Tablo 3.10'da ana haber bültenlerinde deprem haberleri sırasında kullanılan ses efektlerine ilişkin sonuçlar açıklanmaktadır.

Tablo 3. 10 Haberlerde Kullanılan Ses Efektifleri

Ses efektler	ATV		NOW TV	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Sakinleştirici	24	%6,22	0	%0
Gerilim	89	%23,06	15	%3,84
Dram	69	%17,88	0	%0
Heyecan	41	%10,62	0	%0
Eğlence	2	%0,51	0	%0
Arka plan sesi kullanılmamıştır	161	%41,71	376	%96,16

TOPLAM	386	%100	391	%100
---------------	------------	-------------	------------	-------------

Çalışma kapsamında deprem haberleriyle ilgili ana haber bültenlerinde kullanılan ses etkileri belirli kategorilere ayrılmış ve sayısal dağılımları elde edilmiştir. İki ana haber bülteninde kullanılan ses efektlerine ilişkin verileri kıyasladığımızda, en yüksek sıklıkta ATV haber bülteninde kullanıldığı, NOW TV haber bülteninde ise “arka plan sesi kullanılmadı” temasının yüksek bir yüzdeye sahip olduğu görülmektedir.

3.9. Televizyon Ana Haber Bülteninde Deprem Haberlerinin Niteliksel Analizi

Araştırmanın bu aşamasında, haber bültenlerinin deprem haberlerine yaklaşımı, ana haber bültenlerinin haber içerikleri ve etik boyutlarına ilişkin niceliksel analizlerden yola çıkılarak, haber bültenlerinin niteliksel içerikleri incelenecektir.

3.9.1. Haber Bültenlerinin Deprem Haberlerine Yaklaşımı

Tablo 3.11’de, ATV ve NOW TV’nin ana haber bültenlerindeki akşam yayınlarında yer alan deprem haberlerinin olumlu, olumsuz ve tarafsız branşlara göre dağılımı gösterilmektedir.

Tablo 3. 11 Haber Bültenlerinin Deprem Haberlerine Yaklaşımı

Haber Bültenlerinin Deprem Haberlerine Yaklaşımı	ATV		NOW TV	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Olumlu	86	%22,28	61	%15,6
Olumsuz	174	%45,08	252	%64,45
Tarafsız	126	%32,64	78	%19,95
TOPLAM	386	%100	391	%100

Haber bülteninde kullanılan görüntülerin, arka plan seslerinin ve haber içerik niteliğine ilişkin sonuçlara dayanarak, iki televizyon haber bülteninde “deprem haberlerine yaklaşım” bazında yüksek düzeyde olumsuz yaklaşım bulunduğu sonucuna varılabilmektedir. Haberlere yönelik olumlu yaklaşımın ATV’de yüzde 22,28, NOW TV’de ise yüzde 15,6 olduğu tespit edilmiştir. Verilerin analizi sonucunda, ATV Ana Haber Bülteni “tarafsız” kategorinin yüzdesi %32,64 olduğu ve bu oranın NOW TV Ana Haber Bültenine kıyasla daha yüksek olduğu görülmektedir.

3.9.2. Haber İçeriklerine İlişkin Sonuçlar

Tablo 3.12’de sunulan haber içeriklerine ilişkin bilgiler, ana haber bültenlerinde kullanılan temalar temelinde analiz edilmiştir.

Tablo 3. 12 ATV, NOW TV Ana Haber Bültenlerinin Haber İçeriklerine İlişkin Sonuçlar

Haber İçeriklerine İlişkin Sonuçlar	ATV		NOW TV	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Alınan önlemlere yönelik resmî açıklamalar	37	%9,59	41	%10,49
Yaralı ve hayatını kaybedenlerin sayısal verileri	37	%9,59	35	%8,95
Deprem uzmanları tarafından uyarılar	9	%2,33	10	%2,56
Hasar gören binaların sayısal verileri	16	%4,15	21	%5,37
Deprem soruşturmalarına yönelik açıklamalar ve tartışmalar	10	%2,59	12	%3,07
Depreme öncelik yöntemler	7	%1,81	7	%1,79
Devlet etkililerine ilişkin şikayetler	2	%0,52	10	%2,56
Arama ve kurtarma faaliyetlerine yönelik sıkıntılar	12	%3,11	31	%7,93
Arama ve kurtarma faaliyetlerine yönelik bilgiler	58	%15,03	49	%12,53
Yardım, destek ve bağış kampanyalarına ilişkin bilgiler	42	%10,88	20	%5,12
Depremzede sorunları (gıda, çadır, konteyner ihtiyaçları, hijyen, sağlık, su sorunları)	22	%5,7	48	%12,28
Depremzedelere sağlık yardımı	18	%4,66	20	%5,12
Depremi eğitime etkisi	4	%1,04	5	%1,28
Çocuk depremzedelere ilişkin psikolojik destek ve koruma	22	%5,7	9	%2,3
Kayıp depremzedelere yönelik uyarı	12	%3,11	6	%1,53
Depreme dayanıksız riskli bina (apart, okul binaları) iddiası	15	%3,89	18	%4,6
Hasar tespit çalışmaları	17	%4,4	15	%3,84
Yurt dışı arama-kurtarma, askeri ekip yardımı	13	%3,37	7	%1,79
Yurtdışı destek / ziyaret	8	%2,07	4	%1,02
Hayatını kaybedenler hakkında bilgiler	14	%3,63	6	%1,53
Depreme yönelik siyasi parti açıklamaları ve tartışmaları	8	%2,07	14	%3,58
Mağaza soygun içerikli haberler	3	%0,78	3	%0,77
TOPLAM	386	%100	391	%100

Ana Haber Bültenlerinin haber içeriğine ilişkin çalışma çerçevesinde elde edilen verilere göre, her iki televizyon kanalında da ilk sırada “arama ve kurtarma faaliyetlerine

yönelik bilgiler” yer almaktadır. “Yardım, destek ve bağış kampanyaları hakkında bilgi” ATV’de yüzde 10,88 oranıyla bu segmentte ikinci sırada yer alırken, “depremzedelerin sorunları” haber içerikleri NOW TV’de yüzde 12,28 oranıyla ikinci sırada bulunmaktadır. “Alınan önlemlere yönelik resmî açıklamalar” ve “yaralı ve hayatını kaybedenlerin sayısal verileri” bilgileri birbirine yakın rakamlarla iki ana haber bülteninde üçüncü sırayı oluşturmaktadır. “Arama ve kurtarma faaliyetlerine yönelik sıkıntılar” ile ilgili konuları ele alan haber içeriği NOW TV’deki haber içeriğinin yüzde 7,93’ünü oluştururken, ATV’de yüzde 3,11’lik nicelik göstermektedir. “Çocuk depremzedelere ilişkin psikolojik destek ve koruma” temalı iki ana haber bülteni kıyasladığımızda, ATV’nin yüzde 5,7 ile daha yüksek bir orana sahip olduğu görülmektedir. Edinilen verilere dayanarak, ATV ve NOW TV’nin ana haber bültenlerindeki diğer kategorilerin de birbirine yakın oranlarda yer aldığı belirtilmektedir.

Tablo 3.10’da yapılan incelemeyi özetlersek, NOW TV Ana Haber Bülteni, ATV Ana Haber Bülteni’ne kıyasla deprem konusuna ilgili problemleri daha ayrıntılı bir şekilde yayınladığı haber içeriklerine ilişkin bilgilerden görülmektedir.

3.9.3. Haberlerin Etik Unsurlarının Değerlendirilmesi

Tablo 3. 13 Haberlerin Etik Unsurlarına İlişkin Dağılımı

Haberlerin Etik Unsurları	ATV		NOW TV	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Bebek görüntüleri	19	%6,14	21	%13,64
Depremden etkilenen çocuklara deprem anının sorulması ve psikolojilerinin olumsuz etkilenmesi	3	%0,97	2	%1,3
Soygun, kaos	21	%6,77	16	%10,39
Fotoğraf-video, arşivlerin kaynak belirtilmeden kullanılması	58	%18,71	58	%37,66
Canlı yayın sırasında etik dışı ifadelerin kullanılması	5	%1,61	14	%9,09
Mezarlık / cansız beden görüntülerinin haberde yer verilmesi	5	%1,61	3	%1,95
Bir çocuğun cansız bedeninden ayıramayan baba görüntüsü	0	%0	1	%0,65
İzleyicide korku, panik duygusunu yaratan gerilim, drama, heyecan verici seslerin kullanımı	199	%64,19	15	%9,74
Hijyen konularıyla ilgili etik olmayan görüntülerin kullanımı	0	%0	23	%14,94

Bir belediye binasının yıkıldığı haberi, 'yıkılan binaların kanıtları yok edildiği' izlenimini yaratıcı haber	0	%0	1	%0,65
TOPLAM	310	%100	154	%100

Ana Haber Bültenlerindeki haberler etik açısından Tablo 3.13’te değerlendirilmektedir. Analiz sonucuna göre, ATV’de etik standartlara uygun olmayan şekilde yayınlanan haber sayısı 310, NOW TV’de ise 154’tür. Bu bulgu, ATV Ana Haber Bülteninde etik dışı haber kullanımının NOW TV’den daha fazla olduğunu doğrulamaktadır. ATV haber bülteninde “İzleyicilerde korku, panik duygusu yaratan gerilim, drama, heyecan verici seslerin kullanımı” kategorisi yüzde 64,19 ile en yüksek oranı göstermektedir. Her iki televizyon kanalının haber bültenlerinde yer alan “fotoğraf-video, arşivlerin kaynak belirtilmeden kullanılması” kısmında ise aynı niceliksel veriler gözlemlenmektedir. “Hijyen konularıyla ilgili etik olmayan görüntülerin kullanımı” konusunda NOW TV %14,94’lük bir orana yer verirken, ATV bu tür bilgilere %0 oranıyla yer vermemektedir. “Bir çocuğun cansız bedeninden ayrılamayan baba görüntüsü” ve “bir belediye binasının yıkıldığı haberi, 'yıkılan binaların kanıtları yok edildiği' izlenimini yaratan” etik olmayan nitelikteki haberler NOW TV’nin Ana Haber Bülteninde aynı sıklıkta yer almaktadır. ATV’deki deprem haberlerinde “canlı yayın sırasında etik dışı ifadeler kullanma” düzeyi ile “Mezarlık/cansız beden” görüntüleri kullanımı aynı frekans düzeyindedir. Bu iki kategori sonuçlarını ikinci televizyon haber bülteni ile karşılaştıracak olursak, “canlı yayın sırasında etik dışı ifade kullanımı” NOW TV’de yüzde 9,09 oranında yüksek bir dağılım gösterirken, “mezarlık/cansız beden” görüntüleri yüzde 1,95 ile ATV verilerine yakın oranda yer almaktadır.

ATV ve NOW TV ana haber bülten içeriklerinde, “depremden etkilenen çocuklara deprem anının sorulması ve psikolojilerinin olumsuz etkilenmesi”, “bebek görüntüleri”, “hırsızlık, kaos” gibi etik dışı haberlerin birbirine yakın oranlarda yer aldığı görülmektedir.

SONUÇ

İletişim açısından afet gazeteciliği, bir konuya ilişkin bakış açılarını birbirine bağlayan ve şekillendiren bir ortaklık niteliği taşımaktadır. Bu görüşlerden biri televizyon haberleri tarafından şekillendirilir. Televizyon haberleri de izleyiciler üzerinde bir etkiye sahiptir, ancak afetleri haberleştirirken genellikle afet mağdurlarını kendi çıkarına kullanmaktadır. Öte yandan, televizyon haberlerinin afet haberlerine güçlü bir katkı sağlaması için olanaklar da bulunmaktadır.

Günümüzde televizyon sadece milyarlarca insanın bilişsel yönlerini etkileyen sınırlı bir piyasa değil, aynı zamanda geniş kapsamlı etki ve nüfuza sahip dinamik bir küresel endüstridir. Son yıllarda televizyon, hortum, kasırga, sel, kar fırtınası, deprem, tsunami, salgın hastalıklar, güneş fırtınaları, terörist saldırılar, endüstriyel ve teknolojik felaketler gibi afet durumlarında halk için birincil kritik bilgi kaynağı haline gelmiştir.

Bir afet sırasında insanlar genellikle televizyondaki haberlere diğer medyadan daha fazla güvenir ve izler. Bunun nedeni, uzun süreli de olsa televizyona erişimin, bazı alternatif platformların haber videolarına erişimde olduğu gibi sınırlı kotalarla kısıtlanmamasıdır. Buna ek olarak, televizyonda yayınlanan afet haberleri olay yerinden canlı röportajlar olarak sunulabilmektedir ki bu da elbette gerçekliğin daha doğru bir şekilde yansıtılması ve dolayısıyla uydurma haber kategorisinden uzaklaşılması anlamına gelmektedir.

Sonuç olarak, “Afet Gazeteciliği Bağlamında Deprem Haberlerinin İncelenmesi: ATV ve NOW TV (FOX) Ana Haber Bülteni Örneği” başlıklı bu tez çalışması, gündem belirlemenin ana yönlerini, afet gazeteciliğinin temel ve ayırt edici özelliklerini incelemiştir. Çalışma kapsamında 6 Şubat-25 Şubat 2023 tarihleri arasındaki deprem haberlerini ele alan ana televizyon haber bültenlerine nicel ve nitel içerik analizleri yapılmıştır.

Afetler sırasında, televizyon iletişimi yoluyla haber yayını yüksek öneme sahiptir ve böylece sosyal, bilgilendirme ve koordinasyon işlevlerini gerçekleştirmektedir. Analiz sonuçlarına göre, deprem haberlerinin yayınlanması sırasında iki televizyon ana haber bültenlerinin özel tam yayın süresine sahip olduğu tespit edilmiştir. Haberlere ayrılan süre ve haberlerin sayısal dağılımı açısından iki bültenin karşılaştırılmasına göre NOW TV'nin haber yayını yüksek bir orana sahiptir.

Her iki televizyon ana haber bülteninde kanalların kendi haber üretimi oranı daha yüksektir. Tespit edilen verileri diğer haber ajanslarıyla karşılaştıracak olursak, üç haber ajansı Demirören Haber Ajansı (DHA), Anadolu Ajansı (AA), İhlas Haber Ajansı (İHA) yüksek katsayıyı göstermektedir.

İçerik analizi sonuçlarına göre, ATV ve NOW TV televizyon kanallarının akşam ana haber bülten yayınlarında yer alan aktör sayısı genel endekste farklı yüzdeleri göstermektedir. Haberde yer alan aktörler arasında “depremzedeler” iki bültende yüksek oranda belirlenmektedir. Bu da haberin ana odağının mağdurlar olduğu ve olaya ilişkin bilgilerin ana katılımcılardan da alındığı anlamına gelmektedir.

Deprem sırasında kamuoyunun gündem hakkında zamanında ve doğru bir şekilde bilgilendirilmesi kritik önem taşır. Bu durumda, olay yerinden yapılan canlı yayınlar ve uzmanların katılımı afet haberciliğinde kilit rol oynamaktadır. Bu kilit unsurlar, yayının önemini artıracak ve haberin kapsamını içerecek, böylece izleyicileri yaşananlar hakkında kapsamlı bir şekilde bilgilendirecektir. Her iki haber bülteninde de olay yerinden canlı bağlantılar ve canlı yayın konukları yer almıştır. “Canlı bağlantı” ve “canlı yayın konuklarına” ayrılan süre kategorisine göre NOW TV yüksek bir oranda yer ayırmaktadır, ancak konuk sayısı her iki haber bülteninde birbirine yakındır. Afet haberlerinin canlı yayınlanması esnasında, olay yerinden aktarılan görüntülerin yayın sırasında kurgulanmaması nedeniyle sunulan bilgilerin doğruluğu yüksektir. Bu nedenle izleyicinin medyaya olan güveni artar ve yanlış bilgi aktarımı azalır.

Her iki TV bültenindeki toplam haber sayılarının deprem haberlerine ilişkin katsayıların büyük kısmında “korku ve panik” ile “açıklama” temaları yer almaktadır. Bu oranlar arasında “korku ve panik” kategorisindeki haberler deprem sonrasında yaşananlar, yaralı ve hayatını kaybedenler, depremzedelerle yapılan röportajlar, etkilenen bölgeler için kritik ihtiyaçlar gibi konulara odaklanmaktadır. Bu vurgu, olayın görünümünü betimleyen endişe ve korkuyu vurgulayan sansasyonel kelimelerin kullanımıyla ilişkilidir. “Açıklamalı” haberler teması, hükümet yetkililerinin resmî açıklamalarına, arama ve kurtarma çalışmaları hakkında bilgilere, yardım, destek ve bağış kampanyalarına odaklanmaktadır.

Televizyon haberlerinde video görüntüler, durumla ilgili spesifik bilgileri yansıtabilen materyal türlerinden biridir. Afetlerin haberleştirilmesi sırasında haberin sadece bilgilendirici değil aynı zamanda etik bir yönü de bulunmaktadır. ATV ve NOW TV kanallarının ana haber bültenlerinde, “arama ve kurtarma çalışmaları, yıkım görüntüleri, depremzedelerle röportajlar” içeren görüntü özellikleri büyük ölçüde kullanılmıştır. Ayrıca, afetler sırasında bilgi toplama yöntemlerinden biri olarak büyük önem taşıyan drone görüntüleri de kullanılmıştır. Haberde yer verilen görüntülerin iki haber bülteninde de izleyiciler üzerinde olumsuz etki yaratacak psikolojik nitelikte olduğu görülmüştür.

Televizyon, haberlerin izleyiciler tarafından algılanmasını artırmak ve böylece farklı duygusal durumlar yaratmak için ses kullanımının ağırlıklı olmasıyla tanımlanmaktadır. Bu

bağlamda, ATV kanalının Ana Haber Bülteni bu kritere daha büyük oranda uymaktadır. Deprem haberlerinde ses efektlerinin kullanımına ATV kanalının Haber Bülteninde çok sayıda rastlanırken, NOW TV Haber Bülteninde ses efektleri fazla sayıda kullanılmamıştır.

Haber bültenlerinin deprem haberlerine yaklaşımının niteliksel konumundan sonuçlar çıkaracak olursak, olumsuz haber katsayısı iki TV kanalının olumlu ve tarafsız haberlerine kıyasla yüksek bir yüzdeye sahiptir. Haber içeriklerine ilişkin analiz sonuçları iki haber bülteninin farklı yaklaşımlarını ortaya koymaktadır. Kendisini tarafsız bir haber ajansı olarak tanımlayan ATV'nin Ana Haber Bülteni deprem haberlerinde de aynı yaklaşımı yansıtmaya çalışmıştır. ATV Haber Bülteninde yardım, destek ve bağış kampanyalarına ilişkin bilgiler, alınan önlemlere ilişkin resmi açıklamalar, arama ve kurtarma çalışmalarına ilişkin bilgiler ile yaralı ve can kaybı sayılarına büyük ölçüde yer verilmiştir. ATV'de yer alan deprem haberlerin hükümet tarafını daha benimsediğini ve doğal afetlerin ardından devletin gösterdiği yardım çabalarına odaklandığı görülmektedir.

NOW TV Ana Haber Bülteni ile karşılaştırdığımızda, ATV Ana Haber Bülteni arama ve kurtarma faaliyetlerine yönelik sıkıntılar ve depremzedelerin sorunları (gıda, çadır, konteyner, hijyen, sağlık, su sorunları) ile ilgili içeriğe çok az önem vermektedir. NOW TV'nin Ana Haber Bülteninde ağırlıklı olarak alınan önlemlere ilişkin resmi açıklamalara, arama kurtarma faaliyetlerine ilişkin bilgilere ve depremzedelerin sorunlarına (gıda, çadır, konteyner, hijyen, sağlık, su sorunları) yer verilmektedir. Özellikle NOW TV, felaketin sonuçlarına özel bir vurgu yaparak haberleri sorunlu yönden ele almıştır. Ayrıca, analiz sonuçlarına göre, iki bültenin yayınlarında siyasi açıdan da farklılıklar görülmüştü. Bu bağlamda, NOW TV büyük ölçüde muhalefet partisinin tutumuna yer vermiş, böylece siyasi parti açıklamaları ve depremle ilgili tartışmalarla ilgili haberlere yayın süresi ayırmıştır.

Medya, izleyicinin olayları anlamasını sağlayacak bilgileri seçer, ancak haber yayıncılığının etik bir boyutu da vardır. Bu bağlamda afetlerin haberleştirilmesi psikolojik şoklara ve yanlış bilgilendirmeye neden olabilmektedir. Araştırma bulgularına göre, canlı yayınlar sırasında etik olmayan bir dil kullanımı, fotoğraf-video materyallerinin, arşivlerin kaynak belirtilmeden kullanılması, mezarlık/cansız beden görüntülerinin habere dahil edilmesi, gerilim, drama, heyecan verici arka plan seslerin kullanılması, soygun, kaos görüntüleri gibi etik unsurlar televizyon kanallarının iki ana haber bülteninde de mevcuttur. ATV Haber Bülteninde, izleyicilerde korku ve panik duygusuna neden olabilecek önemli sayıda heyecan verici gerilim ve dram sesi bulunmaktadır. Deprem haberlerinde çok sayıda felaketin boyutunu, yaralıların kritik durumunu, kurtarma operasyonlarını yansıtan video görüntülerin kullanılması anlaşılabilir bir durumdur. Ama bu tür görüntülerde olumsuz etki yaratan arka plan seslerin

kullanılması durumunda, izleyicilerin ruhsal olarak travmaya uğrama olasılığı yüksektir. Bu bağlamda NOW TV, izleyiciler üzerinde olumsuz etki yaratan bu tür sesleri az oranda kullanmaktadır.

İki ana haber bülteninin analizi sırasında, depremde etkilenen çocuklarla deprem hakkında yapılan röportajlar bulunmuştur. Niteliksel bir bakış açısıyla analiz edildiğinde, benzer türdeki haberlerin çocukların psikolojik durumu üzerinde yüksek düzeyde etkisi olduğu görülmektedir. Ayrıca bebeklerin video görüntüleri de kullanılmıştır, bu depremde etkilenen bebeklerin yakınlarını bulmaya yardımcı olabilir, ancak aynı zamanda bu tür görüntülerin duygusal işlevi izleyicilerde bir empati oluşumunu etkileyebilmektedir.

Haberin diğer bilgi kaynaklarından farklı bir şekilde bozulmadan verilebilmesi için etik sınırların aşılmasında gerekmektedir. Bu bağlamda, NOW TV Ana Haber Bülteni, deprem haberlerinde bir çocuğun cansız bedeninden ayrılamayan bir babanın görüntüsünü ve hijyen konularıyla ilgili etik dışı niteliğindeki görüntüleri de kullanmıştır. Ayrıca, depremde yıkılan belediye binasının yıkıldığı haberde kullanılan görüntülerle, “yıkılan binaların kanıtlarının yok edildiği” algısını yaratmıştır. Bu tür bir yorum içeren haberler kamuoyunda yanlış bilgi yaratabilmektedir.

Özetle, afet gazeteciliği modern medya ekosisteminde kilit bir role sahiptir ve afet zamanlarında özel bir önem taşımaktadır. Bu tez çalışması afet gazeteciliğinde kullanılan temel yaklaşım ve uygulamaları, bunların kamuoyunu şekillendirmedeki etkisini ve medyanın bu süreçteki önemini tespit etmeyi amaçlayan ilgili sorulara bir yanıt niteliğindedir. Nicel ve nitel verilerin analiz edilmesiyle, afet gazeteciliğinde televizyon aracılığıyla yapılan haberlerin öneminin yalnızca afet riskinin azaltılmasına yönelik bir iletişim sistemi kurmak için kullanılabilecek görsel-işitsel bir araç olarak güvenilir olmasında değil, aynı zamanda kamuoyunun şekillendirilmesinde de önemli olduğu görülmüştür. Analize tabi tutulan ana haber bültenleri, deprem haberlerini verirken afet gazeteciliği işlevini kullanmış, böylece vatandaşlara bilgi aktararak etkilenen bölgelerdeki afetler hakkında önemli haberler sunmuştur. Böylece toplumun bilişsel ve duyuşsal yönlerinin oluşmasına katkıda bulunurken, aynı zamanda yaşanan depremin yarattığı etkilerin de oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Ana haber bültenlerinde yer alan deprem haberlerinde etik dışı unsurların tespit edilmesi ve bunun izleyiciler üzerindeki psikolojik etkisi, haberin kalitesini ve hedef kitlenin güven düzeyini azaltmaktadır. Bu açıdan afet gazeteciliğinin, afet bağlamlarında dengeli habercilik için etik ve ahlaki etkiler açısından hala ayrı bir dikkat gerektirdiği sonucuna varılabilmektedir.

KAYNAKÇA

- Abunyawah, M., Gajendran, T., ve Maund, K. (2018). *Conceptual framework for motivating actions towards disaster preparedness through risk communication*. *Procedia Engineering*, (212): 248.
- Adorno, T. W. ve Horkheimer, M. (2013). *Teori ve pratik üzerine bir tartışma (1956)*. (Çev., O. Kılıç). Metis Yayınları, İstanbul.
- Akgül, K., S. (2013). *Türkiye’de Risk Toplum Süreci: Afet Gazeteciliği*. (Şebnem Çağlar Ed.). Şövalyelik Mesleği Gazeteciliğin Uzmanlık Alanları. Literatürk Yayınları.
- Amend, E., Kay, L. ve Reilly, R. C. (2012). Journalism on the Spot: Ethical Dilemmas When Covering Trauma and the Implications for Journalism Education. *Journal of Mass Media Ethics*, 27(4), 235–247.
- Ananthan, G. (2017). “Trauma counselling for journalists: a profession in denial”. *Media Asia*, 44 (1): 17-20.
- Anderson, J. (2006). *Public Policymaking: An Introduction*. Cengage Learning, Boston.
- Anil, M. (2010). *Formulation of Traffic Management Strategies in Cases of Disasters*. Publisher: SSRN.
- Arslan, A. (2004). “Medyanın Birey Toplum ve Kültür Üzerine Etkileri”. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 4(1): 4.
- Ashuri, T. ve Pinchevski, A. (2009). *Witnessing as a field*. In: Pinchevski A, Frosh P (eds) *Media Witnessing: Testimony in the Age of Mass Communication*. Palgrave Macmillan, New York, 133–157.
- Atabek, N. (1998). *Gündem Belirleme Yaklaşımı*. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (7) :155-174.
- Atabek, N. ve Dağtaş, E. (1998). *Kamuoyu ve iletişim*. Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayını, Eskişehir.
- Atmanand, R. (2003). Insurance and disaster management: the Indian context. *Disaster Prev. Managment*, 12 (4): 286–304.
- Backholm, K. ve Björkqvist, K. (2012). “Journalists’ emotional reactions after working with the Jokela school shooting incident”. *Media, War and Conflict*, 5, 175-190.
- Backholm, K. ve Idas, T. (2020). *In the aftermath of a massacre: Traumatization of journalists who cover severe crises. Media health. The personal in public stories*. (ed.) Hornmoen, I. H., Fonn, B. K., Hyde-Clarke, N. ve Hagvar, Y. B. Scandinavian University Press, Norway, 236-254.

- Balcik, B., Beamon, B. M., Krejci, C., Muramatsu, K., ve Ramirez, M. (2010). *Coordination in humanitarian relief chains: Practices, challenges and opportunities*. Journal of Production Economics, (126): 22-34.
- Ball-Rokeach, S. J. (1985). "The origins of individual media-system dependency: A sociological framework". *Communication Research*, 12(4): 491-492.
- Behr, R. L. ve Iyengar, S. (1985). *Television News, Real World Cues, and Changes in the Public Agenda*. Public Opinion Quarterly.
- Bektaş, A. (1996). *Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi*. Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Benson, C. (2001). "NGO initiatives in risk reduction: An overview". *Disasters*, 25(3): 199-215.
- Binark, M. ve Bek, M. G. (2007). *Eleştirel Medya Okuryazarlığı: Kuramsal Yaklaşımlar ve Uygulamalar*. Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- Birkmann, J. (2011). *Regulation and Coupling of Society and Nature in the Context of Natural Hazards*. Springer-Verlag.
- Bolat, A. G. (2023). "Afet Döneminde Medyada Özdenetim ve Özdenetim Uygulamaları". *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 7 (3): 175-197.
- Bosher, L., Dainty, A., Carrillo, P., ve Glass, J. (2007). "Built-in resilience to disasters: A pre-emptive approach". *Engineering, Construction and Architectural Management*, 14(5): 434-446.
- Brusi, D., Alfaro, P. ve González, M. (2008). "Los riesgos geológicos en los medios de comunicación: el tratamiento informativo de las catástrofes naturales como recurso didáctico". *Enseñanza de las Ciencias de la Tierra*, 16(2): 154-166.
- Brück, T. Llusa, F., ve José, A. (2011). "Entrepreneurship: The role of extreme events". *European Journal of Political Economy*, 27(S1):78-88.
- Buchanan, M. ve Keats, P. (2011). "Coping with Traumatic Stress in Journalism: A Critical Ethnographic Study". *International Journal of Psychology*, 46, 127-135.
- Callanan, V.J. (2012). "Media consumption, perceptions of crime risk and fear of crime: examining race/ethnic differences". *Sociology Perspect.* 55 (1):93–115.
- Campbell, R. G. ve Babrow, A. S. (2004). The role of empathy in responses to persuasive risk communication: Overcoming resistance to HIV prevention messages. *Health Communication*, (16): 159-182.
- Carr, L. J. (1932). "Disaster and the sequence-pattern concept of social change". *American Journal of Sociology*, 38, 207–218.
- Chalaby, J. K. (1998). *The Invention of Journalism*. Macmillan Press.

- Chernykh, A. (2007). *Modern Media World. Territory of the Future*, Alexander Pogorelsky University Library Series, Moskow, 312.
- Christians, C. G., Fackler, M., ve Ferre, J. P. (2012). *Ethics for public communication: Defining moments in media history*. Oxford University Press.
- Clerveaux, V., Spence, B. ve Katada, T. (2010). Promoting disaster awareness in multicultural societies: the DAG approach. *Disaster Prevention and Management*, 19 (2), 199-218.
- Cohen, B. (1963). *The Press and Foreign Policy*. Princeton University Press, New Jersey, 13.
- Commission on Freedom of the Press. (1947). *A Free and Responsible Press*. University of Chicago Press, Chicago.
- Cook, R. D., Nolschuh, N., ve Weisberg, S. (1982). A Note on an Alternative Outlier Model. *Journal of the Royal Statistical Society*, 44 (3), London.
- Coppola, D. P. (2015). *Introduction to International Disaster Management*. Butterworth-Heinemann.
- Cote, W. E. ve Simpson, R. (2000). *Covering violence: A guide to ethical reporting about victims and trauma*. Columbia University Press, New York.
- Cottle, S. (2014). "Rethinking media and disasters in a global age: What's changed and why it matters". *Media War and Conflict*, 7 (1), 3-22.
- Çağrıçı, M. (1988). *Afet maddesi*. TDV İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Danilov, M. V. (2011). *Vlastniye mehanizmi politizatsii social'noi povestki dnya v Rossii*. Aktual'nye problemy politologii, (19): 209-213.
- Daver, B. (1993). *Siyaset Bilimine Giriş*. Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Dayan ve Katz (1992). *Media Events: The Live Broadcasting of History*. Harvard University Press.
- Dearing, J. ve Rogers, E. (1996). *Agenda-setting, Where Has It Been, Where Is It Going?*. Communication Yearbook, SAGE Publications, Inc., Thousand Oaks.
- DeFleur, M. L. ve Ball-Rokeach, S. J. (1989). *Theories of Mass Communication*. Longman, London, 154.
- Deshmukh, Lewlyn, R., Rodrigues, L. ve Krishnamurthy, G. R. (2008). Earthquake Risk and Knowledge Management. *Journal of Knowledge Management Practice*, 9 (3).
- Deuze, M. (2009). *The Future of Citizen Journalism*. Citizen Journalism: Global Perspectives, Peter Lang, New York, 255-264.

- Dombrowski, W. R. (1998). *Again and again: is a disaster what we call a disaster? (In Quarantelli, E.L., ed. What is a disaster? perspectives on the question)*. Routledge, London, 19-30.
- Donev, D. ve Vojinovic M. M. (2022). "On the indisputable importance of codes of ethics in journalism". *Communication and Media* 17 (52): 273-286.
- Dovhan, O. (2020). "International Legal Regulation of the Right to Freedom of Opinion in Journalists Professional Activities". *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 25(1), 159-164.
- Drabek, T. E. (1991). *Microcomputers and Disaster Responses*. Industrial Crisis Institute - Bucknell University.
- Drache, D., Feldman, S. ve Clifton, D. (2003). *Media coverage of the 2003 Toronto SARS outbreak: A report on the role of the press in a public crisis*. Robarts Centre for Canadian Studies, Toronto.
- Dufresne, M. (2004). *Teaching about trauma*. Quill, 92(6), 29-29.
- Dworznik, G. J. ve Grubb, M. (2007). "Preparing for the worst: Making a case for trauma training in the journalism classroom". *Journalism and Mass Communication Educator*, 62, 190-210.
- Dworznik-Hoak, G. (2020). "Weathering the storm: Occupational stress in journalists who covered hurricane Harvey". *Journalism Studies*, 21(1): 88- 106.
- Dyakova, E. G. (2002). "Massovaya Kommunikaciya i vlast'". *Nauchnyi Ezhegodnik Instituta Filosofii i Prava Ural'skova Otdeleniya Rossiskoi Akademii Nauk*, (3): 146.
- Englund, L. (2018/2008). *The eye of the disaster : Journalists' work and media coverage at traumatic events*. University of Gothenburg.
- Eomin Sun. (2003). "The Trend of Disaster Management Policies in Korea". *Gyonggi Research Institute Journal*, 6, 7-28.
- Ergünay, O. (2007). *Türkiye'nin Afet Profili*. TMMOB Afet Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Mattek Matbaacılık, Ankara.
- Ewart, J. ve McLean, H. (2019). "News media coverage of disasters: Help and hindrance". *Journal of Applied Journalism and Media Studies* (1):115-133.
- Feinstein, A. ve Owen, J. (2002). *Journalists, war, and post traumatic stress disorder*. In: Danieli Y, ed. *Sharing the Front Line and the Back Hills: Peacekeepers, Humanitarian Aid Workers and the Media in the Midst of Crisis*. Amityville Baywood Publishing, New York, 305–315.
- Ferrante, P. (2010). *Risk and crisis communication*. *Professional Safety*, 55 (6): 38-45.

- Field, C., Barros, V., Stocker, T., D. Qin, Barros, V. (2012). *Managing the Risks of Extreme Events and Disasters to Advance Climate Change Adaptation. Special Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge University Press, England.
- Fomby, T., Ikeda, T. ve Loayza, N. (2009). “*The Growth Aftermath of Natural Disasters*”. World Bank Policy Research Working Paper 5002, Washington.
- Freedy, J. R., Saladin, M. E. ve Kilpatrick, D. G. (1994). “Understanding acute psychological distress following natural disaster”. *Journal Trauma Stress*, 7, 257–273.
- Fritz, C. E. (1968). “Disasters”. *International Encyclopedia of the Social Sciences* (3), Macmillan, New York, 202–207.
- Funkhouser, G. R. (1973). *The issues of the sixties: An exploratory study in the dynamics of public opinion*. Public Opinion Quarterly, Oxford University Press, 37(1), England.
- Graber, D. A. (1984). *Media Power in Politics*. Congressional Quarterly Press, Washington DC.
- Greenberg, J. ve Scanlon, T. J. (2016). *Old Media, New Media, and the Complex Story of Disasters*. Oxford Research Encyclopedia of Natural Hazard Science.
- Grushin, B. A. (1967). *The Opinion About the World and the World of Opinions*. Politizdat, Moscow.
- Gultom, D. I. (2016). *Community-based disaster communication: How does it become trustworthy?*. Disaster Prevention and Management, 25 (4): 478-491.
- Haddow, G. D. ve Haddow, K. S. (2014). *Disaster communications in a changing media world*. Elsevier.
- Harcup, T. ve O'Neill, D. A. (2001). *What is news? Galtung and Ruge Revisited*. Journalism Studies, 2 (2): 261-280.
- Hardiyanto, S. ve Pulungan, D. (2019). “Effective communication as an effort for natural disaster management in Padangsidempuan City”. *Journal of Interaction*, 3 (1): 30-39.
- Hatanaka, M., Fukuoka, Y., Matsui, Y., Ando, K., Koshiro, E., Itamura, H. ve Inoue, K. (2008). *Exploratory study on traumatic stress in journalists, Part 2: A report on the findings of an interview survey on broadcasting journalists and managers*. University of Tsukuba, Japan.
- Helsloot, I. ve Ruitenberg, A. (2004). Citizen response to disasters: A survey of literature and some practical implications. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 12 (3): 98-111.
- Herman, E. ve Chomsky, N. (2002). *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media*. Pantheon Books, New York, 83.

- Hesmondhalgh, D. (2019). *The Cultural Industries*. SAGE Publications Ltd, London.
- Heyns, C. ve Srinivasan, S. (2013). "Protecting the Right to Life of Journalists: The Need for a Higher Level of Engagement". *Human Rights Quarterly* 35(2).
- Hight, J. ve Smyth, F. (2003). *Tragedies and Journalists: A guide for more effective coverage*. Dart Center for Journalism and Trauma, New York.
- Hill, C. W., Jones, G. R. ve Schilling, M. A. (2001). *Strategic Management: Theory: An Integrated Approach*. Cengage Learning, Boston.
- Himmelstein, H. ve Faithorn, E. (2002). "Eyewitness to disaster: How journalists cope with the psychological stress inherent in reporting traumatic events". *Journalism Studies* 3(4): 537-555.
- Hitt, M. A., Ireland, R. D. ve Hoskisson, R. E. (2016). *Strategic Management: Competitiveness and Globalization*. Cengage Learning, Australia.
- Houston, J. B., Schraedley, M.A., Sorenson, M.E., Reed, K., ve Saidi, J. (2019). "Disaster journalism: Fostering citizen and community disaster mitigation, preparedness, response, recovery, and resilience across the disaster cycle". *Disasters*, 43, 591-611.
- Howlett, M. ve Ramesh, M. (2007). *Public Policy Research: Policy Cycles and Subsystems*. Oxford University Press, Toronto.
- Höppner, C., Buchecker, M., Bründl, M. (2010). *Risk Communication and Natural Hazards*. CapHaz Net WP5 Report, Switzerland.
- İbrahimzada, A. (2020). *Gündem Belirleme Kuramı Çerçevesinde Endüstriyel Futbolun Televizyonda Sunumu: Karşılaştırmalı Bir İnceleme*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.
- İnal, A. (1999). *Medya, Dil ve İktidar Sorunu: İletişim Çalışmalarında Medya ve Siyaset İlişkilerini Nasıl Tartışmalıyız?*. İletişim Dergisi, 3.
- İrvan, S. (1997). *Dış Politika ve Basın: Türk Basınındaki Dış Politika Haberlerinin Gündem Belirleme Yaklaşımı Açısından Çözümlemesi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- İrvan, S. (2002). *Medya Kültür Siyaset*. Alp Yayınevi, Ankara.
- Johnson, C. (2007). Social capital and the search for information: Examining the role of social capital in information seeking behavior in Mongolia. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 58 (6): 883-894.
- Kadioğlu, M. (2011). *Afet Yönetimi Beklenilmeyeni Beklemek, En Kötüsünü Yönetmek* (Ed., M. Yılmaz). Marmara Belediyeler Birliği Yayınları, İstanbul.

- Kazakov, A. A. (2012). Teoretiko-Metodologicheskij Potencijal Kategorii "Medijnaya Povestka Dnya": Vozmozhnostı I Ogranicheniya. Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta, Seriya 4.Volgograd.
- Kellner, D. (2004). "9/11, spectacles of terror, and media manipulation". *Critical Discourse Studies*, 1(1): 41-64.
- Keskin, A. (2017). *Gündem Belirleme Kuramı Çerçevesinde Ulusal ve Yerel Televizyon Kanallarında Haber Seçimleri* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Khumairoh, Z. Widana, I. K., & Sumantri, S. H. (2021). The role of communication as the disaster risk reduction in Indonesia capital city transference policy. In IOP Conference Series: Earth and Environmental Science ,708 (1).
- Kışlalı, A. T. (1991). *Siyasal Sistemler*. İmge Kitabevi, Ankara.
- Kim, H. (2019). "Ethics and emotional response in the media coverage of natural disasters." *Journal of Journalism and Mass Communication*.
- Kingdon, J. W. (1984). *Agendas, Alternatives, and Public Policies*. Publisher Edition Little, Brown, Boston.
- Kiriya, I. V. ve Novikova, A. A. (2017). *İstoriya i teoriya media*. Izdatel'skij dom Vysšej shkoly ekonomiki, Moskva.
- Klapper, J. T. (1960). *The Effects of Mass Communication*. Free Press.
- Koltsova, O. (2001). *Kto i kak vliyaet na proizvodstvo novostej v sovremennoj Rossii*. Pro et Contra, 6(2): 80-106.
- Kron, W. (2000). Natural Disasters: Lessons from the Past-Concerns for the Future. *The Geneva Papers on Risk and Insurance* 25 (4):570-581.
- Lancaster, J. (2005). *Engineering Catastrophes Causes and Effects of Major Accidents*. CRC Press.
- Landesman, Y. L. (2001). *Public health management of disasters: The practice guide*. American Public Health Association, Washington.
- Lang, G. E. ve Lang, K. (1983). *The battle for public opinion: The president, the press and the polls during Watergate*. Columbia University Press, New York.
- Larson, J. F. (1980). A Review of the State of the Art in Mass Media. Disaster Reporting. National Academy of Sciences, Washington, 75-126.
- Lasswell, H. D. (1927). *Propaganda technique in the World War*. Kegan Paul, Trench, Trubner and Co Publisher, 221-222.

- Lazarsfeld, P. F. (1944). *The Controversy over Detailed Interviews – An Offer for Negotiation*. Public Opinion Quarterly, (8):38-60.
- Lazarsfeld, P. ve Merton, K. R. (1948). *Mass communication, popular taste, and organized social action*. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 24 (2007), Ankara.
- Lazarsfeld, P., Berelson, B. ve Gaudet, H. (1948). *The People's Choice: How the Voter Makes up His Mind in a Presidential Campaign*. Columbia University Press, New York.
- Lee, S. ve Choi, K. (2017). "Media portrayal of disaster victims and the role of empathy in South Korean news coverage." Media Ethics Journal.
- Leff, D. R. (2010). "In defense of appealing to emotions in media coverage of catastrophe". *Virtual Mentor*, 12(9):739-743.
- Lewis, K. M. (1954). "Some Accomplishments and Some Needs in Disaster Study," *Journal of Social Issues* 10(3):66–72.
- Li, L. M., ve Rajaratnam, U. D. (2006). "Waves of destruction: A portrayal of a natural disaster by the mass media". *Jurnal Komunikasi: Malaysian Journal of Communication* 22.
- Liebes, T. ve Curran, J. (1998) . *Television's disaster marathons: A danger for the democratic process? In Media, ritual and identity*. Routledge, New York, 71-84.
- Lippmann, W. (1922). *Public Opinion*. Publisher Macmillan, New York, 3.
- Livingston, S. G. (1992). *The politics of international agenda-setting: Reagan and North-South relations*. International Studies Quarterly, (36): 313-329.
- Long, N. E. (1958). *The Local Community as an Ecology of Games*. American Journal of Sociology, 64 (3): 251–261.
- Longman Dictionary of Contemporary English (1995). *Longman Group Lt: 3rd Edition*. Harlow, Edinburgh, 27.
- Luhmann, N. (2013). *A Sociological Theory of Law*. Abingdon-on-Thames: Routledge.
- Makarova, E. A. (2012). *Upravleniye Riskom*. İzdaniye Ankil, Moskova, 53-73.
- Mao-can, T. (2014). "Causes of natural disasters based on the outer core convection hypothesis". *Progress in Geophysics*, 29(2): 555-559.
- Marais, A. ve Stuart, A. D. (2005). "The role of temperament in the development of Post-Traumatic Stress Disorder amongst journalists". *South African Journal of Psychology*, 35(1): 89-105.
- Maxwell, T.A. (2003). *The public need to know: Emergencies, government organizations, and public information*. Government Information Quarterly, 20 (3):233–258.

- Mayner, L. ve Arbon, P. (2015). *Defining disaster: The need for harmonisation of terminology*. Australasian Journal of Disasters and Trauma Studies, 6.
- McCombs, M. E. (1993). *The evolution of agenda-setting research: Twenty-five years in the marketplace of ideas*. Journal of Communication, 43(2): 58-67.
- McCombs, M. E. ve Shaw, D. L. (1972). *The agenda setting function of the mass media*. Oxford University Press, England, 185.
- McCombs, M. E., Graber, D. A. ve Weaver, D. H. (1981). *Media Agenda-Setting in the Presidential Election: issues, images, and interest*. Praeger, New York, 229.
- McMahon O. C., ve McLellan, T. (2008). *Journalist Reporting for Duty: Resilience, Trauma and Growth*. Hauppauge. Nova Science Publishers, New York.
- McMahon, C. (2001). "Covering disaster: A pilot study into secondary trauma for print media journalists reporting on disaster". *Australian Journal of Emergency Management*, 16, 52-56.
- McQuail, D. (1983). *Mass Communication Theory*. Sage Publications, London.
- McQuail, D. ve Windahl, S. (2005). *İletişim Modelleri* (çev. Konca Yumlu). (2.bs.), İletişim Yayınevi, Ankara.
- Miles, B. ve Morse, S. (2007). "The role of news media in natural disaster risk and recovery". *Ecological Economics*, 63 (2-3), 365-373.
- Mileti, D. S. (1999). *Disasters by Design: A Reassessment of Natural Hazards in the United States*. Joseph Henry Press, Washington.
- Miller, J. M. (2007). *Avonlea and the Flying Rainbow Unicorn*. Joanne Miller Publisher.
- Moe, T.L., Gehbauer, F., Senitz, S. ve Mueller, M. (2007). Balanced scorecard for natural disaster management projects, *Disaster Prevention and Management: An International Journal*, 16(5), 785-806.
- Mokhtari, M. (2023). *Perspective Chapter: A Global View of Natural Hazards Related Disasters*. IntechOpen.
- Moore, H. E. (1958). *Tornadoes Over Texas : A Study of Waco and San Angelo in Disaster*. University of Texas Press.
- Mora, N. (2008). *Medya ve kültürel kimlik*. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 5(1): 1-14.
- Morgan, G., Fischhoff, B., Bostrom, A. ve Atman, C. J. (2012). *Risk Communication A Mental Approach*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Mozolin, A. V. (2007). *Izmenenie roli i haraktera sredstv massovoj informacii v sovremennom obşestve*. Izvestiya Ural'skogo gosudarstvennogo universiteta, (3. bs.): 189-192.

- Murayama, Y. (2013). *Issues in disaster communications*. Journal of Information Processing, 22(4).
- Mytrofanov, I. ve Horlov, Y. (2019). Legal Regulation Of Professional Activities Of A Journalist In The Context Of Crimes Against Journalists. Estimates Comments Forecasts Journal, Wydawnictwo Adam Marzsalek.
- Nabi, R. L. ve Riddle, K. (2008). "Personality traits, television viewing, and the cultivation effect". *Journal of Broadcasting and Electronic Media*, 52(3):327–348.
- Najder, A. ve Merecz-Kot, D. (2014). "Occupational stress and psychosocial risk among journalists". *Medycyna Pracy*, 65(1): 85-97.
- Nazaruddin, M. (2017). *Media and Visual Representation of Disaster: Analysis of Merapi Eruption in 2010*. In: *Disaster Risk Reduction in Indonesia*. Environmental Science, Sociology, 307-333.
- Oliver-Smith, A. (1998). "Global changes and the definition of disaster". Routledge, London, 177-194.
- Osmann, J., Dvorkin, J., Inbar, Y., Page-Gould, E., ve Feinstein, A. (2021). "The emotional well-being of journalists exposed to traumatic events: A mapping review". *Media, War and Conflict*, 14(4): 476–502.
- Osofsky, H. J., Holloway, H., ve Pickett, A. (2005). "War correspondents as responders: Considerations for training and clinical services". *Interpersonal and Biological Processes*, 68(3): 283–293.
- Öztürk, N. (2003). *Türkiye’de afet yönetimi: sorunlar ve çözüm önerileri*. Çağdaş Yerel Yönetimler, 12(4): 42-64.
- Page, R. Y. ve Shapiro (1983). *Effects of public opinion on policy*. The American Political Science Review, 77(1).
- Pantti, M. (2010). "The value of emotion: An examination of television journalists’ notions on emotionality". *European Journal of Communication* 25(2): 168–181.
- Pantti, M. K. (2020). *Afterword: The shifting domain of disaster journalism*. Media, Journalism and Disaster Communities Palgrave Macmillan, 231- 240.
- Pantti, M., Wahl-Jorgensen, K. ve Cottle, S. (2012). *Disasters and the media*. Peter Lang, London / New York.
- Panuju, R. (2018). "Etika Jurnalistik dan Jurnalisme Bencana pada Pemberitaan Gunung Agung di Portal Berita Balipost.com". *Jurnal Ilmu Komunikasi*, 15(2): 219–232.
- Perez-Lugo, M. (2001). "The mass media and disaster awareness in Puerto Rico: A case study of the floods in Barrio Tortugo". *Organization and Environment* 14 (1), 55-73.

- Perry, R. W. ve Quarantelli, E. L. (2005). *Disasters, definitions and theory construction*. Xlibris, 311–324.
- Peters, C. (2011). “‘Emotion Aside or Emotional Side? Crafting an ‘experience of involvement’ in the news”. *Journalism: Theory, Practice and Criticism* 12(3).
- Pfefferbaum, B., Schonfeld, D., Flynn, B.W., Norwood, A. E., Dodgen, D. ve Kaul, R. E. (2012). “The H1N1 Crisis: A Case Study of the Integration of Mental and Behavioural Health in Public Health Crises”. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*, 6, 67-71.
- Pidgeon, N. F. (1994). *Environmental emergencies and the social attenuation of risk*. Paper presented at International Congress of Applied Psychology, Madrid.
- Pidgeon, N. ve O’Leary, M. (2000). Man-made disasters: why technology and organizations fail. *Safety Science*, 34(1-3): 15-30.
- Plowman, K. D., ReVelle, C., Meirovich, S., Pien, M., Stemple, R., Sheng, V. ve Fay, K. (1995). “Walgreens: A case study in health care issues and conflict resolution”. *Journal of Public Relations Research*, 7(4): 231-258.
- Pochepcov, G. G. (2001). *Informatsionnie voyni*. İzdatel'stvo Refl-buk, Moskva, 576.
- Polonsky, A. V. (2014). *Massmediation as the category of discourse and text*. The discourse of modern mass media in prospect of theory, social practice and education: I intern. scientific-pract. conf., Belgorod, April 1-4, 110-122.
- Pompper, D. ve Hoffman, L. H. (2020). *From What is News to How Vital is News*. Taylor and Francis, *Mass Communication and Society*, 23(5): 603-607.
- Prokhorov, E. P. (2011). *Introduction to the Theory of Journalism*. Aspect-Press, Moskva, s. 43.
- Pronina, E. E. (2014). “Media psychology: Modern man and nonlocality of psyche. Psychology in Russia”. *State of the Art*, 4 (7): 75–87.
- Pushkar, V. S. ve Cherepanova, M. V. (2003). *Ekologia: Prirodniye Katastrofi i ih Ekologičeskiye Posledstviya* (Ed. Majorov İ. S.). İzdatelstvo VGUES, Vladivostok, 8.
- Quarantelli, E. (1988). *Disaster crisis management: A summary of research findings*. *Journal of Management Studies*, 25(4): 373-385.
- Quarantelli, E. L. ve Dynes, R. R. (1977). “Response to Social Crisis and Disasters”. *Annual Review of Sociology*, 3, 23-49.
- Raizberg, B. (2010). *Modern Socio-Economic Dictionary*. Infra, Moskova, 628.
- Rentschler, C. (2009). *From danger to trauma*. In *Media Witnessing*. Palgrave Macmillan, UK., 158-181.

- Robinson, S. (2009). "The cyber-newsroom: A case study of the journalistic paradigm in a news narrative's journey from a newspaper to cyberspace". *Mass Communication and Society*, 12, 1–20.
- Roche, J. P. ve Muskavitch M. A. (2003). "Limited precision in print media communication of West Nile virus risks". *Science Communication*, 24, 353–365.
- Rodríguez, P. ve Odriozola-Farré, B. (2012). "Catástrofes y periodismo: el relato, los escenarios, las interacciones y las necesidades prácticas y psicológicas de todos los implicados". *Estudios sobre el mensaje periodístico*, 18 (2): 577-594.
- Rusin, I. N. (2003). *Stihijnye bedstviya i vozmojnosti ih prognoza*. İzdatelstvo RGGMU, Sankt-Peterburg.
- Sartori, G. (1969). *From the sociology of politics to political sociology*. In Lipset, S. M. (Ed.), *Politics and the Social Sciences*. Oxford University Press, New York.
- Scanlon, J., Rodríguez, H., Quarantelli, E. L. ve Dynes, R. R. (2007). *Unwelcome Irritant or Useful Ally? The Mass Media in Emergencies*. Springer, New York, 413-429.
- Schelfaut, K., Pannemans, B., Craats, I., Krywkow, J., Mysiak, J. ve Cools, J. (2011). *Bringing flood resilience into practice: The Freeman Project*. *Environmental Science and Policy*, 14(7): 825-833, Belgium.
- Schudson, M. ve Anderson, C. (2009). *Objectivity, professionalism and truth seeking in journalism*. Routledge, New York, 88–102.
- Sedighi, H. (2020). *Trust in humanitarian aid from the earthquake in 2017 to COVID-19 in Iran: A policy analysis*. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*, 14(5): 7-10.
- Sena, L. ve Woldemichael, K. (2006). "Disaster Prevention And Preparedness". *Ethopia Public Heal Train Initiat*, 1, 1-80.
- Shoemaker, P. J. ve Reese, S. D. (1991). *Mediating the message: Theories of influences on mass media content*. Longman Publishing Group, New York.
- Simpson, R. A. ve Boggs, J. G. (1999). "An exploratory study of traumatic stress among newspaper journalists". *Journalism and Communication Monographs* 1(1): 1–26.
- Sinclair, B. (2006). *Party Wars: Polarization and the Politics of National Policy Making*. University of Oklahoma Press, Norman, 448.
- Soroka, S. N. (2002). *Agenda Setting Dynamics in Canada*. UBC Press, Canada.
- Soydan, E. ve Alpaslan N. (2014). "Medyanın Doğal Afetlerdeki İşlevi". *İstanbul Sosyal Bilimler Dergisi*, 53 – 64.

- Steffens, M. (2012). *Covering disasters without becoming one*. Reporting disaster on deadline: A handbook for students and professionals, Routledge, New York.
- Stupart, R. (2021). "Tired, Hungry, and on Deadline: Affect and Emotion in the Practice of Conflict Journalism". *Journalism Studies* 22(12): 574-89.
- Tandoc, E. C. ve Takahashi, B. (2018). "Journalists are humans, too: A phenomenology of covering the strongest storm on earth". *Journalism*, 19 (7): 917-933.
- Taylan, A. ve Ünal, R. (2017). Ana Akım Medyada Sansasyonel Habercilik: Sağlık İletişimi Örneği. *Atatürk İletişim Dergisi*, 27-44.
- Temiztürk, H. (2012). Türk Medyasından "Olağandışı"nın Haberleştirilmesine Etik Bağlamda Eleştirel Bir Yaklaşım". *Atatürk İletişim Dergisi*, (3): 39-54.
- Tepe, H. (1997). Etik ve Meslek Etikleri: Kavram ve Sorunlar. 3. *Ulusal Tesisat Mühendisliği Kongresi ve Sergisi*, 203 (3).
- Terkan, B. (2005). *Türkiye’de Basın Ve Siyaset İlişkisi: Basın Gündemi Ve Siyasal Gündemin Karşılaştırılmasına Yönelik Bir Gündem Belirleme Çalışması*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya.
- Thompson, J. B. (1995). *The Media and Modernity; A Social Theory of the Media*. Stanford University Press, California.
- Tobolkin, P. S. (1983). *Social conditionality of the criminal-legal norms (in Russian)*. Sverdlovsk: Sredn.-Uralsk.
- Tokgöz, O. (1981). *Temel Gazetecilik*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Toledano, S. ve Ardèvol-Abreu, A. (2013). "Role of the media in disaster and humanitarian crisis: proposal for a social function of journalism". *Communication and Society*, 26 (3): 190-213.
- Tong, J. (2017). "Technology and journalism: 'Dissolving' social media content into disaster reporting on three Chinese disasters". *International Communication Gazette*, 79(4): 400-418.
- Topno, P. N. (2016). "Social Media An effective tool for Disaster Response". *International Council on. Social Welfare*, 28-31.
- Turner, B. A. ve Pidgeon, N. F. (1997). *Man-made Disasters*. Butterworth-Heinemann Publisher, London.
- Tüz, M., Haşit, G., İpçioğlu, İ., ve Suher, K. İ. (2013). *Kriz İletişimi ve Yönetimi*. Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir.

- Uçak, O. (2007). *Gündem Haber İlişkisi Bağlamında Türkiye’de Basının Gündem Belirlemedeki Rolü*. Marmara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Ustımova, (2017). *Correlation Between The Agendas And Possibilities Of Management Strategies*, 85.
- Varol, N. ve Gültekin, T. (2016). Afet Antropolojisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(59).
- Vartanova, E. L. (2013). *World of Media 2012*. Fakul'tet jurnalistiki MGU im. M.V. Lomonosa, Moskova.
- Vaughan, D. (1996). *The Challenger Launch Decision: Risky Technology, Culture, and Deviance at NASA*. Chicago University Press, Chicago.
- Vevea, N. N., Littlefield, R. S., Fudge, J. ve Weber, A. J. (2011). “Portrayals of Dominance: Local Newspaper Coverage of a Natural Disaster”. *Visual Communication Quarterly* 18 (2): 84-99.
- Viren, G. V. (2013). *Sovremennie Media: Tekhniki Informatsionnoi Voinı*. Aspekt Press, Moskova, 100.
- Vultee, F. ve Wilkins, L. (2004). *News as a public service: Thinking through coverage of disasters and terrorism*. White Paper: Disasters and Terrorism.
- Wahl-Jorgensen, K. (2019). *Emotions, Media and Politics*. Polity Press, Cambridge.
- Wallace, A. F. C. (1956). *Human Behaviour in Extreme Situations*. National Academy of Sciences, National Research Council, Washington.
- Ward ve Stephen J. A. (2005). *The invention of journalism ethics: The path to objectivity and beyond*. McGill-Queen’s University Press, Montreal.
- Warfield, C. (2008). *The Disaster Management Cycle*.
- Warren, C. M. (2010). “The facilities manager preparing for climate change”. *Facilities*, 11(12), 502-513.
- Watts, M. J. ve Bohle, H. G. (1993). “The space of vulnerability: the causal structure of hunger and famine”. *Progress in Human Geography*, 17(1): 43–67.
- Wenger, D. E., Dykes, J. D., Sebok, T.D., Neff, J. L. (1975). “It's a matter of myths: An empirical examination of individual insight into disaster response”. *Moss Emergencies*, 1, 35–16.
- White, D. M. (1950). “The ‘Gate Keeper’: a Case Study in the Selection of News”. *Journalism Quarterly*, 27(4): 383–390.
- White, T. H. (1972). *The Making of the President*. Bantam Books, USA.

- Wisner, B., Blaikie, B., Cannon, T. ve Davis, I. (2004). *At Risk: Natural Hazards, People's Vulnerability and Disasters*. Routledge, İkinci Baskı, Londra.
- Wogalter, M. S., DeJoy, D. ve Laughery, K. R. (1999). *Warnings and Risk Communication*. CRC Press, Philadelphia.
- Xiaohui, S. (2013). "Human Factors in Natural Disasters: Debris Flows, Droughts, and Floods". *Chinese Research Perspectives on the Environment*, 1, 33-47.
- Yaman, F., Ayrancı, E. ve Helvacoğlu, İ. H. (2020). "Türkiye'nin Ulusal Afet ve Acil Durum Yönetim Sisteminin Mevcut Hali ve Yeni Bir Yönetim Modeli Önerisi". *Dirençlilik Dergisi* 4(2): 205-220.
- Yaşın, C. (2008). *Gündem Belirleme: Kuram ve Araştırmaları*. Yargı Kitabevi, Ankara, 63.
- Yaylagül, L. (2006). *Kitle İletişim Kuramları: Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*. Dipnot Yayınları, Ankara.
- Yıldız, N. (2002). *Türkiye'de Siyasetin Yeni Biçimi: Liderler, İmajlar ve Medya*. Phoenix Yayınları, Birinci Baskı, Ankara.
- Yüksel, E. (2001). *Medyanın Gündem Belirleme Gücü*. Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, 77.
- Zavgorodnyaya, M. U. (2011). "Evolyutsiya Vzgl'yadov Pola Lazarsfel'da Na Rol' Sredstv Massovoi Kommunikatsii v Elektoral'nom Povedenii". *Simbirskii Nauchnyi Vestnik*, 3 (5): 196.

İnternet Kaynakları

- Anil, M., "Disasters and Disaster Management" https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1590128 (erişim tarihi: 17.04.2010).
- Belenkaya, U.P., "The reasons of media agenda's forming." http://www.ncfu.ru/uploads/doc/tez_belenkaya.pdf (erişim tarihi: 29.09.2015).
- Commission on Freedom of the Press, *A Free and Responsible Press* (Chicago: University of Chicago Press, 1947), pp. 1, 2, 9. <https://www.lib.uchicago.edu/e/scrc/findingaids/view.php?eadid=ICU.SPCL.CFP> (erişim tarihi: 01.01.2000).
- CRED Emergency Events Database <https://uclouvain.be/en/research-institutes/irss/cred-center-of-research-on-the-epidemiology-of-disasters-0.html> (erişim tarihi: 01.01.2000).
- EM-DAT Database, <http://www.emdat.be/> (erişim tarihi: 24.08.2024).

- Griffin, M. (2003). *Organizational Performance Model*. Retrieved from http://griffinoc.com/GOC_Organizational_Performance_Model.pdf (erişim tarihi: 01.01.2000).
- Kovalev, G. *Simvolizatsiya politicheskoi vlasti: kontseptual'noe pole issledovaniya*. URL: <http://polite.com.ua/library/3693-.html> (erişim tarihi: 01.01.2000).
- Nikolaeva, Y. (2010), "Vliyanie SMI na formirovanie obshchestvennogo mneniya." <http://www.dnp.ru/publications/our-publications/media/smivsom> (erişim tarihi: 20.04.2010).
- Oxford Learner's Dictionary, "Disaster." <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/disaster> (erişim tarihi: 15.04.2024).
- TDK Sözlüğü. <https://www.tdk.gov.tr/icerik/diger-icerikler/tumsozlukler/> (erişim tarihi: 15.07.2024).
- The Associated Press-NORC Center for Public Affairs Research, "*Communication during disaster response and recovery*" (erişim tarihi: 01.03.2013).
- UNISDR, 2017. *Build Back Better: in Recovery, Rehabilitation and Reconstruction*. (erişim tarihi: 01.01.2017).
- UNSIDR (2005). *International Strategy for Disaster Reduction, United Nations Strategy for Disaster Reduction*. (erişim tarihi: 01.01.2005).
- Warfield, C. "The Disaster Management Cycle." https://www.gdrc.org/uem/disasters/1-dm_cycle.html (erişim tarihi: 25.03.2008).
- Zimin, M.V. "*Effektivnost' mediatizirovannoi massovoi kommunikacii v izbiratel'nom protsesse: teoreticheskie modeli i elektoralnaya praktika*." <https://cyberleninka.ru/article/n/effektivnost-mediatizirovannoy-massovoy-kommunikatsii-v-izbiratelnom-protsesse-teoreticheskie-modeli-i-elektoralnaya-praktika/viewer> (erişim tarihi: 04.02.2006).

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Zhanaiym KUANDYK
EĞİTİM DURUMU	
Lisans	L.N. Gumilev Avrasya Milli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Gazetecilik Bölümü (2016-2020)
Yüksek Lisans	Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Bölümü
Tez Konusu	“Afet Gazeteciliği Bağlamında Deprem Haberlerinin İncelenmesi: ATV ve NOW TV (FOX) Ana Haber Bülteni Örneği”
Burslar	- Kazakistan Cumhurbaşkanlığı Bursu (2018-2019); - Türkiye Bursları, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB).
Yabancı Dil / Diller	Türkçe, Rusça, İngilizce
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	- Astana TV “Reporter Usynady” programı (Gazeteci); - Kazakistan Radyo ve Televizyon Kurumu, Qazaqstan TV “Tansholpan” sabah programı (Gazeteci); - Kazakistan Radyo ve Televizyon Kurumu, Qazaqstan TV “Masele” programı (Gazeteci).
Çalıştığı Kurumlar	- Kazakistan Kültür ve Enformasyon Bakanlığı Kültür Komitesi “Kazakistan Cumhuriyeti Ulusal Müzesi” (15.09.2020 – bugüne kadar) Medya ve Halıkla İlişkiler Bölümü, Gazeteci; - Astana TV (2020) “1 minut” entelektüel programı (Gazeteci).